

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KENT ÇALIŞMALARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YENİ KAPİTALİZMİN MEKÂNSAL ÖRGÜTLENME
BİÇİMİ OLARAK YARATICI KENTLER:
SİNGAPUR ÖRNEĞİ

SERKAN ÇELİK
2501180525

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. YÜCEL BULUT

İSTANBUL-2021

ÖZ

YENİ KAPİTALİZMİN MEKÂNSAL ÖRGÜTLENME BİÇİMİ OLARAK YARATICI KENTLER: SİNGAPUR ÖRNEĞİ

SERKAN ÇELİK

Bu çalışmada 20.yüzyılın son çeyreğinde sosyo-ekonomik yapıda meydana gelen dönüşümlerin kentsel mekânda yansımaları incelenmektedir. Yeni kapitalizmin yüksek teknoloji ve bilgi merkezli yeni ilişkileri, küresel çapta sermaye ve finans akışları, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa kentlerinin sanayi üretimini güney ülkelere kaydırması sonucu dünyanın önde gelen kentleri yönetim, denetim, finans ve bankacılık merkezleri haline gelmiştir. Küresel kent veya dünya kenti olarak analiz edilen bu süreçlerin yanında, yeni kapitalizmin kültürel-yaratıcı sektörler aracılığıyla yaratıcı kent modeli ile kurduğu ilişki kentsel örgütlenme biçimlerini etkilemektedir. Yaratıcılık ve inovasyon tarafından şekillendirilen yeni küresel ekonomi, kentsel mekânı yaratıcı bir sosyal çevre ve yaratıcı süreçler inşa etmek üzere yeniden tasarlamaktadır. Kentsel mekân yaratıcı fikirlerin gelişeceği ve bu fikirlerin alış veriş edilebileceği alanlar olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla yeni eğilimler kentlerde kaba altyapılar dışında, toplumların kültürel ve sanatsal değerlerini kente kazandırarak hem bir cazibe merkezi hem de yaratıcı sosyal çevre inşa etmeye yöneliktir. Yaratıcı kent tartışmaları ise bu noktada kentin çok aktörlü, çok katmanlı ve disiplinler arası yöntemlerle inşa edilmesine ve toplumların soft altyapılarının kentte görünür kılınmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, son yıllarda gelişen Singapur gibi Güney Asya kentleri incelemeye değer örnekler sunmaktadır. Bu çalışmada yeni kapitalizmin kent mekânı ile kurduğu ilişki yaratıcı kentler üzerinden Singapur kent devleti örneğinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Ekonomi, Singapur, Yaratıcı kent, Yeni Kapitalizm.

ABSTRACT

CREATIVE CITIES as a SPATIAL ORGANIZATION FORM of the NEW CAPITALISM: THE CASE of SINGAPORE

SERKAN CELIK

This study discusses the urban spatial reflections of the transformations taken place in the socio-economic structure at the late of the twentieth century. Because of new capitalist relations such as high technology and knowledge-based economy, international capital and finance flows, transfer of North industries to Southern countries, the major cities of the world have become the headquarters of global management, governance, finance and banking. Besides these processes called as world city or global cities, the relevance of the new capitalism with the creative cities through cultural-creative sectors has influenced the formations of urban organizations. The new global economy shaped by the concepts of creativity and innovation re-designs urban spaces to make creative milieu and processes in cities around the world. Urban spaces are regarded as spaces where creative ideas may grow up and can be exchanged. Thus, the contemporary inclinations aim to build attractive centers and social milieu by including cultural and aesthetic values into cities, rather than building just hard infrastructures. The creative city discourses presently focus on making cities multi-agent, multi-dimensional and interdisciplinary and on bringing the soft infrastructure of societies out in landscapes. In this context, recently developing South Asian cases like Singapore city-state are worth analyzing. In this study are figured out the relations of new capitalism with urban spaces through creative city-making processes based on the Singapore city-state.

Key Words: Culture, Cultural Economy. Creative Cities, New Capitalism, Singapore.

ÖNSÖZ

Kente bakış, her zaman bir toplumda kentsel manzaraların arkasında saklanan –veya istemeden kendini ele veren- sosyolojik ilişkileri gün yüzüne çıkarır. Kentin somut yapılarını incelemek toplumsal ağların bütün iç içe geçmişliğini analiz etme imkânı sunar. Taşlarda ve sokaklarda gözlemler yaparak aralanan sosyolojik bakış açısı, kentin inşa edildiği inanç, değer ve kuramların arasına dalarak derinleştirilir. Günün sonunda, taş ve sokakların arkasına geçen bakışlarımız kentlerin neden “başka türlü” değil de “bu türlü” inşa edildiğini anlamaya bir adım daha yaklaşabilir. Bu anlamda, bu yüksek lisans çalışması özellikle İkinci Savaş sonrası değişen toplumsal yapı, değerler ve kentsel ilişkileri bir tarafıyla ele alma çabasına girişmektedir. 19.yüzyıl Paris sokaklarında dolaşan “*flâneur*” bu kez 21.yüzyıl kentinin sokaklarında dolaşmaya çıkar. Baudelaire, Benjamin veya Simmel’in uğramadığı, bir başka yönüyle akla gelmemiş bir kentte bu kez çabamız kentin sesini farklı bir zaman ve uzamın çatısı altında dinlemek: Singapur. Yeni ekonomi, yeni teknikler, yeni sınıflar ve kurumların yarattığı kentsel örgütlenme biçimleri bu yüzyılın rengi içerisinde kavranmaya çalışılacak. Kentte yaşanan genel dönüşümleri bir giriş metni mesabesinde çeşitli toplumsal değişimlerle ilişkilendirerek ele alan çalışma, son dönem kentsel tasarım eğilimlerine odaklanmaktadır.

“Modern hayatın ressamı en ücra köşesine kadar metropolü arşınlar ve modern hayatın bütün görünümelerini müthiş bir aşkla gözlemler, ayıklar ve hafızasının arşivine kaydeder.” Buna karşın, metropol *flâneur* için oldukça meşakkatli bir deneyim sunar; Simmel’in deyişiyle *blasé* metropolün karakteridir. Baudelaire ise kentte en çok *kalabalıklardan* büyülenir ancak onların içinde kaybolmak yerine kendi konumunu fark eder. Benjamin 19.yüzyılda “parıltılı camekânlara” dönüşen Avrupa kentlerini ve özellikle Paris’i *pasajlardan* yola çıkarak sezinler; orada ekonomi, teknoloji, sanat ve yaşam ve daha diğer birçok izlek kente dâhildir. Ancak şurası var ki, *metropolü arşınlamak* ne denli *yorgunluk* üretiyorsa, uzaktan bir bakış bile insanı bir *bezmişlik* hissine götürebilir; kenti keşfetmenin hazzı ile onu solumanın yarattığı tikanıklık iç içedir. Eminim, bu zorluğu kente bakan herkes yaşar. Benim için de bu çalışma, oldukça büyük ve doğrusu benim boyumu fazlaca aşan bir toplumsal dönüşüm meselesi ile ilgilidir. Zaten tez üzerinde çalışırken konunun çok katmanlı ve çok detaylı yapısı üzerime tahmin ettiğimden çok daha fazla yük yüklemişti. Ancak bütün zorluklara rağmen, en azından ilerleyen çalışmalar için başlangıç kabilinden bir uğraş olarak yaklaşıp, konuyu zihnimde toparlamaya çalıştım. Kocaman bir literatürün içerisinde böyle bir konuyu teorik olarak ele almak ne kadar yorucu olsa da, bu tez çalışması beni birçok özgün çalışma ve çalışma alanıyla tanıştırdığı ve

bir metin yazma eğitimine tabi tuttuğu için tez başında geçirdiğim bütün vakitleri değerli buluyorum.

Elbette bu süreçte bu yükün altından kalkmama yardımcı olan ve sabreden değerli insanlar var. Öncelikle araştırma alanlarına dair ilgimi ve merakımı artıran bu tez çalışmasının şu anda önsözünü yazıyor olmamı ve farklı bir lisans eğitimi almama rağmen sosyoloji bölümünde bir yüksek lisans tezini nihayete erdirmiş olmamı mümkün kılan hikâye benim İstanbul Sosyoloji ile tanışmamla başlamaktadır. Her şeyden önce bölümle bir şekilde irtibata geçen herkesi sonsuz tevazuuyla kucaklayan, sosyolojiye biraz ilgisi olan herkese kapılarını sonuna kadar açan, “neye ilgin, yeteneğin varsa gel, yeter ki çalış” düsturuyla öğrencileri bağrına basan Sosyoloji Bölümüne sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Başta bütün bu süreçleri başarılı bir şekilde yöneten kıymetli hocamız Prof. Dr. İsmail Coşkun olmak üzere bölümün diğer tüm hocalarına teşekkürü bir borç biliyorum.

Yine İstanbul Sosyolojinin değerli hocalarından Doç. Dr. Murat Şentürk hocama ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Bölümle ve tabi ki sosyolojiyle ilişkiyi geliştirmeme vesile olan, kent çalışmalarını bana sevdiren, bir hocadan ziyade bana bir ‘ağabey’ olan, yoğun çalışma temposuna rağmen sıradan meselelerimizle dahi içtenlikle ilgilenen, mütevazı ve kıymetli hocama teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Ve tabi ki bu uzun tez dönemi sürecinde benim gibi toy bir talebeyi alıp işleyen, araştırma ve yazma aşamalarında benim her türlü sapmalarıma ve konudan uzaklaşmalarıma rağmen tezi hep yörüngede ve odağında tutmaya çalışan, okumada, anlamada, araştırmada ve en önemlisi yazmada hayatım boyunca hiç unutmayacağım çok kıymetli nasihatler ve dersler aldığım çok değerli Prof. Dr. Yücel Bulut hocama da sabrından ve ilgisinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Görev yaptığım Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’ndeki hocalarıma da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Tez çalışmam esnasında olanca yoğunluğuna rağmen bana vakit ayıran, konum hakkında fikirlerini benimle paylaşma zahmetine giren kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Karakaş başta olmak üzere, bölümdeki diğer hocalarım ve sıkça kafalarını şişirdiğim asistan arkadaşlarıma da hassaten teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın uzun bir öğrenme yolculuğunda yeni meraklara kapı aralamasını temenni ediyorum.

İstanbul, 2021

Serkan ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ KAPİTALİZMİN FORMU VE KENTLEŞME

1.1. Yeni Kapitalizmin Formu	7
1.1.1. Yeni Kapitalizm ve Yüksek Teknoloji	9
1.1.2. Bilgi ve Kültür Ekonomisinin Gelişimi	11
1.1.3. Yeni Ekonomi ve İstihdamın Dönüşümü	12
1.1.4. Yeni Kapitalizmde Esneklik	14
1.2. 1960 Sonrası Kentlerin Yeniden Örgütlenmesi	15
1.2.1. Modern Kent Tasarımına Karşı Eleştiriler ve Post-Modern Kent Biçimi	16
1.2.2. Kentin Yeniden Keşfi	19
1.3. Yeni Kapitalizm ve Kentlerin Dönüşümü	21
1.3.1. Kentsel Dağılıma ve Yoğunlaşma	24
1.3.2. Yayılmanın Yönü: Çeperden Merkeze	28
1.3.3. Kültürel Ekonomi ve Bir Cazibe Merkezi Olarak Kentler	29
1.3.4. Kentsel Eşitsizlik	32
1.4. Yeni Kapitalizm ve Dünya Kentleri	34
1.5. Yeni Kapitalizm ve Küresel Kentler	37

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ KAPİTALİZM VE YARATICI KENTLER

2.1. Yaratıcılık Kavramının Gelişimi	40
2.2. Yaratıcı Kent Kavramının Gelişimi	43
2.3. Kentsel Yaratıcılığa Dair Temel Yaklaşımlar	46

2.3.1	Başarının Anahtarı <i>Yaratıcılık</i>	46
2.3.2.	Kentsel Yaratıcılık için Kültürel Ekonomi.....	48
2.3.3.	Yaratıcı İnsan Sermeyesi ve Kent Yaratıcılığı	49
2.4.	Yaratıcı Kent Neye İşaret Eder?	51
2.4.1.	<i>Hard</i> Altyapıdan <i>Soft</i> Altyapılara.....	53
2.5.	Yeni Kapitalizmin Yaratıcı Kentlerin Oluşumuna Etkisi	54
2.5.1.	Kültürel Ekonomi ve Yaratıcı Kentler.....	55
2.5.2.	Kültürel Planlama: Bir Kent Rönesans'ı	58
2.6.	Yaratıcı Kent Örnekleri	60
2.6.1.	Tasarım Başkenti: Barselona.....	61
2.6.2.	21.yüzyıl Başkenti: Los Angeles	62
2.6.3.	Palmiye Kenti: Dubai	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR YARATICI KENT ÖRNEĞİ OLARAK SİNGAPUR

3.1.	Singapur: Bir Ada Ülkesi.....	67
3.2.	Singapur'da Bağımsızlık ve Yeni Kapitalizm	70
3.3.	Kentsel Yenilenme mi Yeniden Kuruluş mu?.....	78
3.4.	Singapur: Bir Küresel Merkez	82
3.5.	Singapur'da Kentsel Eşitsizlik	90
3.6.	Singapur: Yaratıcı Kent	91
3.6.1.	Singapur Rönesans Kenti Projesi.....	99
3.6.2.	Kültürel Ekonomi ve Singapur	103
3.6.3.	Singapur: Garden City	106
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME		109
KAYNAKÇA		114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1991-2005 Yılları Arasında İmalat Üretimi Eğrisi	73
Tablo 2: Singapur Ekonomisinin Genel Yapısı (2020)	74
Tablo 3: 2010-2020 Arasında Açılan İş Yerlerinin Başlıca Sektörler Arasında Dağılımı	75
Tablo 4: 2001-2020 Yıllarında İstihdamın Sektörler ve Meslekler Bazında Dağılımı	77
Tablo 5: Singapur Yabancı Doğrudan Yatırım İstatistikleri (Toplam Gelir, Sektörel Dağılım ve Kaynak Ülke).....	84
Tablo 6: Singapur Yurt Dışı Doğrudan Yatırım İstatistikleri (Toplam Gelir, Sektörel Dağılım ve Kaynak Ülke).....	85
Tablo 7: Singapur'da Hava Kalitesi Oranları.....	108

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ekonomi politik, toplumsal ve kültürel hayatta önemli bir değişimin olduğuna dair oldukça fazla gösterge mevcuttur. Çalışma ve üretim koşullarında, tüketici alışkanlıklarında, coğrafi ve jeopolitik kümelenmelerde, devletin yetkilerinde ve uygulamalarında, kentsel yapılanmada ve buna benzer alanlarda radikal değişimlerin olduğu gözlemlenir. Değişimin neden ve nasıl ortaya çıktığı, toplumsal kurumların yapılarında ne gibi dönüşümler yaşandığı, yüzyılın son yıllarını diğer dönem ve değişimlerden ayıran öne çıkan başlıkların ne olduğu ve bu değişimlerin ve dönemin hâkim uygulamalarının en açık ve anlaşılır şekilde toplumsal hayatın hangi öbeklerinde müşahade edilebildiğini anlamak bu meseleye dair birçok soru işaretini cevaplayacaktır. Toplumsal alandaki değişimlerin muhtevası ile birlikte, değişmeden kalanların da anlaşılması ve analiz edilmesi döneme rengini veren ana temaları bulmamızı kolaylaştıracaktır.

Genel olarak sosyoloji literatüründe ve sosyolojinin öncü isimlerinin çalışmalarında, modern dünyayı biçimlendiren ana dönüştürücü güç *kapitalizm* olarak belirlenir (Giddens, 2020: 19). Modernliğin belirginleşen toplumsal düzeni hem ekonomik sistem hem de diğer kurumlar açısından kapitalisttir. 18.yüzyıldan itibaren kentlerin büyümesi ve yoğunlaşması kapitalizmin toplumsal alanda zaferi sonucu ortaya çıkmıştır. Kapitalizm doğuşundan bu yana belirli dönemlerde gerek kendi içsel çekişmeleri gerek dış müdahaleler sonucu krizler ve yeniden yapılanma süreçleriyle karşılaşmıştır. Buna bağlı olarak da her bir dönem, diğerlerinden birçok noktada kesişen ve aynı zamanda ayrılan belirli kentsel formlar yaratmıştır. 20.yüzyılın son çeyreğinde de aynı şekilde kapitalizmin yapısal ve organizasyonel değişimler geçirmesi yeni bir kentsel organizasyon modelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni kapitalist yapının küresel coğrafyaya yayılması, iş bölümünün küreselleşmesi, yüksek teknolojinin gelişimi, bilgi ve kültür ekonomilerinin yükselişi gibi önemli dönüşümler özellikle kentsel yapıda belirgin sapmalar meydana getirmiştir. Bu çalışmada yeni kapitalist formun dinamikleri kentsel dönüşümün nedenleri arasında ele alınarak 21.yüzyıla doğru kent planlama, tasarım ve geliştirme çalışmalarında öne çıkan yeni kent karakteristiğinin temel başlıkları tartışılmıştır. Yeni kapitalizme ilişkin

çeşitli kavram ve başlıkların kentsel örgütlenme üzerindeki yansımaları incelenerek kentler üzerinde 20.yüzyıl sonu ve 21.yüzyıl ilk çeyreğinde yaşanan dönüşüm analiz edilecektir. Yeni kapitalizmin toplumların zihinsel, entelektüel, sanatsal ve kültürel değerleri ile kurduğu ilişkinin kentsel tasarım ve gelişim eğilimleri üzerindeki etkisi, Güney Asya'nın önde gelen kentlerinden Singapur örneğinde tartışılmış ve yeni kapitalizm, yeni sınıflar, kültür ve kentsel imajlar arasındaki geçişler ele alınacaktır.

1960 sonrası dönüşen kapitalizm, birçok açıdan modern sanayi kapitalizminden ayrılmaktadır. En genel ifadesiyle bu dönemde klasik Fordist üretim, yerini post-Fordist üretim biçimi olarak adlandırılan esnek ve bilgi merkezli üretim modeline bırakmıştır. Üretimin, devasa fabrika yerleşkeleri ve tek tip kitle üretimi ile bilinen çehresi, esnek uzmanlaşma yoluyla parçalanmış, ayrılmış ve kişiselleşmiş bir görünüm kazanmıştır. Yeni kapitalizmin kaynakları insanın zihinsel ve entelektüel sermayesine yönelmiş; bilgi ve kültürü hem bir kaynak hem bir ürün olarak ekonomik süreçlere dâhil etmiştir. Sanayi kapitalizminden farklı olarak, uluslararası finans ve para akışları, bankacılık, uluslararası yabancı yatırım faaliyetleri yeni kapitalizmin öne çıkan farkları olmuştur. Yüksek teknolojinin gelişmesi, bilgi merkezli ekonominin yükselişi gibi nedenler yeni profesyonel sınıfların yaratılmasına ve bu sınıfların ekonominin yeni motor güçleri haline gelmesine yol açmıştır. İnovasyon, yaratıcılık ve yenilikçi fikirler yeni ekonominin başlıca kavramları olmuştur. Yeni kapitalizmin bu nitelikleri ekonominin kentlere biçtiği rolü değiştirmiş ve kentler her zamankinden daha kritik bir işlev kazanmıştır. Dünyanın bazı kentleri imalat üretiminin merkezi haline gelirken, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa kentleri başta olmak üzere birçok kent yeni ekonominin finans, bankacılık, yönetim ve organizasyon başkentleri haline gelişmiştir. Friedmann'ın (1986) 'dünya kenti' ve Sassen'in (1991) 'küresel kentler' olarak nitelendirdiği bu önde gelen kentler yeni ekonominin kumanda merkezleri olarak kentsel hiyerarşide en tepede yer almaktadır. Birinci bölümde, yeni ekonominin kentlere yüklediği yeni işlev ve roller ve aynı zamanda bunun sonucu olarak kentte yaşanan başlıca dönüşümler genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Öncelikle 21.yüzyılda "kent biçimi" neye tekabül etmektedir? Bağımsız, tekil ve özgün bir 21.yüzyıl kentinden bahsetmek mümkün müdür? En başta, modern çağda kentler genel olarak iki temel kritere göre kategorize edilmektedir: birincisi

tarihsel/zamansal bir ayrışma ve ikincisi kapitalist ekonomideki işlevleri. 19. ve 20.yüzyıl kentleri genel hatlarıyla sanayi kenti olarak nitelendirilebilir. Sanayi kenti aynı zamanda tarihsel olacak pre-modern/geleneksel kentlerden bir kopuşu temsil eder. 21.yüzyıl kenti ise hem tarihsel hem işlevsel olarak 20.yüzyıl sanayi kentlerinden bir ayrışmayı, bir kopuş değil, simgeler. En baştaki ayrışma, bu sınıflandırmanın reddedilmesi ve zamansal ve işlevsel bir sınıflamadan ziyade kentsel formların bölgeselleşmesi ve yerelleşmesidir. Evrensel kategorizasyonlardan kaçış, kentin ekonomik alana indirgenmesinden uzaklaşma ve kentin diğer –kültürel, sanatsal, entelektüel- katmanlarını kente dâhil etmek bizatihi geçmişten ayrılmayı gerektirir. Burada toplumsal hayatın ekonomik, siyasal ve kültürel değişimlerinin izlerini de sürmek mümkündür. Bu anlamda, eğer 21.yüzyılda ekonomik bir yeniden yapılanmadan, siyasal bir politika değişiminden, teknolojik bir evrimden ve kültürel bir geçişten söz ediyorsak, bunlara paralel ve 20.yüzyıldan bağımsız bir 21.yüzyıl kentinden de bahsedebiliriz.

20.yüzyıl kenti 21.yüzyıla doğru ilerlerken yolda nelerden vazgeçmiş, elemiş ve ıskartaya çıkarmış ve neleri sürece dâhil etmiştir? Burada en belirgin ve dönüştürücü etkenlerden birisi ekonomik yeniden yapılanmadır. Öncelikle 21.yüzyıl kenti yalnızca bir sanayi kenti değildir. 1973 yılı ile birlikte yaşanan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinin sanayisizleşme süreçleri, önde gelen kentleri salt bir sanayi merkezi olmaktan çıkarmıştır. Kent ekonomilerinin asıl motor gücü olarak sanayi üretimi değil, uluslararası finans ve para akışları olunca, önde gelen kapitalist kentler 21.yüzyıla doğru finans, bankacılık ve para transferleri merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde hem ekonomik hem siyasal hem de kentsel alanda iki önemli kavram öne çıktı: uluslararasılaşma ve küreselleşme. Bu anlamda, Friedmann'ın “dünya kenti” ve Sassen'in “küresel kent” tanımlamaları, 21.yüzyıla doğru kurulmaya başlanan kent formunu niteleyen önemli başlıklardır. Bu kategoriler altında sıralanabilecek kentler, öncelikle küresel ölçekte dolaşan işlemlerin merkezleridir. Küresel finans, üretim ve dağıtım süreçlerinin kontrol ve örgütlenme merkezleri olarak bu kentler aynı zamanda tüm dünyanın siyasal, ekonomik ve kültürel olarak kalbinin attığı yerler olmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın ana izleğini oluşturan en belirgin kavramlardan birisi yaratıcılıktır. Bunun nedeni yeni ekonomi ve yeni kentsel örgütlenme biçimleri arasında ortak olan en önemli kavramlardan birisinin yaratıcılık olmasıdır. Bu dönemde refah yaratımı ve ekonomik gelişme kaynakları bilişsel ve entelektüel süreçlere dayalı bilgi, merak ve yaratıcılık etrafında gerçekleşmektedir. Yaratıcı düşünce en temelde olaylara ve sorunlara özgün bir bakış açısıyla yaklaşma, disiplinler arası çözüm önerileri getirme ve esnek bir örgütlenme ile harekete geçme olarak nitelendirilebilir. Kentsel alanda bu yaratıcılığı görmek için yine modern dönemin fiziksel altyapılara odaklanmış, mühendislik merkezli ve kurumlaşmış, hiyerarşik kentsel planlama modellerinden kurtulup yeni dönemin esnek, disiplinler arası, özgün ve toplumun kültürel ve düşünsel *soft* altyapılarını önceleyen kent tasarlama yöntemlerine değinmek gerekmektedir. Yaratıcılık merkezinde inşa edilen kentler öncelikle toplumların duygusal, düşünsel, bilişsel, bireysel ve kültürel altyapılarına ve birikimlerine dokunan ve bu yapıları kentte çok daha görünür hale getiren kent örnekleridir. İkinci bölüm bu tartışmalar ışığında, oldukça genç bir literatüre sahip yaratıcı kent tartışmalarını ana temalar üzerinden değerlendirmekte ve ideal bir yaratıcı kent tasviri sunmaktadır.

Yaratıcı kentlerin en belirgin özelliklerinden birisi kültür ve kültürel ekonomi ile kurdukları ilişki biçimidir. 1990'lı yıllarla birlikte, kültür ve ekonomi iç içe geçmeye başlamış ve toplumun kültürel, sanatsal ve tarihsel değerleri kültürel sektörler aracılığıyla yeni ekonomiye bir 'sermaye' olarak dâhil edilmiştir. Kültür, bu dönemde kentsel yenileştirme, kentlere yeni bir görünüm kazandırma ve yeniden markalaştırma süreçlerinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Yine burada kentsel başarı ve ekonomik başarının anahtarları birbiriyle çakışmaktadır. Bunun yanında, yaratıcı kent eğilimleri özellikle Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve son yıllarda önemli bir ekonomik ve kentsel büyüme gerçekleştiren Asya kentlerinde gözlenmektedir. Yaratıcı kent bir bakıma uzun bir sanayi tecrübesi yaşamış ve sonrasında yeni kapitalist ekonomik faaliyetleri bünyesinde olgunlaştırmış gelişmiş ekonomilerin yöneldiği bir model olarak önümüzde durmaktadır. Başka bir ifadeyle, yeni kapitalist ekonominin üretim, finans ve bankacılık alanlarında başarı kaydetmiş ve öne çıkmış kentleri kültür ve sanatı kentsel dokuya dâhil etmeye başlamışlardır. Bu süreçte yeni kapitalizmle birlikte gelen, çalışma koşullarındaki esneklik, iş alanlarının ileri teknoloji sayesinde

hafiflemesi, serbest zaman ve refah seviyesinin artışı gibi faktörler toplumların zihinsel, kültürel ve sanatsal faaliyetlere yönelmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, yaratıcı kent modeli sanayi üretimini tamamen terk etmese de azaltmış ve profesyonel işler için merkezileşmiş kentlerin, yeni ekonominin en önemli sınıfı sayılan yüksek vasıflı ve yüksek eğitilmiş çalışanlar ve turistler için yeni bir cazibe kaynağı olarak görülmektedir. Toplumların kültürel ve sanatsal değerleri küresel hatlarda bir cazibe kaynağı olarak araçsallaştırılmakta ve kentlerde simgeleştirilmektedir. Bu açıdan yaratıcı kentler son yıllarda kentsel yeniden yapılanma süreçlerini analiz edebilmek için son derece önem arz etmektedir.

Yeni ekonomi ve yaratıcı kent tecrübesinin çakıştığı bir diğer nokta eş zamanlı olarak hem yeni kapitalist ilişkilerin hem de yaratıcı kent süreçlerinin Güney Asya kentlerinde yükselmesidir. Çin, Japonya, Hindistan, Güney Kore, Singapur, Endonezya, Tayvan, Malezya gibi Asya ülkeleri 1980 sonrası dünya ekonomisinde hızla yükselmiş ve giderek artan bir oranda küresel süreçlerdeki payını almıştır. Yeni ekonominin küresel merkezleri sayılan bu ülkeler diğer taraftan hızlı ve özgün bir kentleşme tecrübesi yaşamıştır. Bu bölgede Pekin, Şangay, Kuala Lumpur, Seul, Hong Kong ve Singapur gibi kentler son yıllarda ekonomik, siyasi ve kentsel oluşumlar açısından öne çıkan kentlerdir. Bu kentlerin kolonyal geçmişleri, post-kolonyal siyasi, ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmaları, bölgesel yerellikleri küresel ağlarla buluşturma süreçleri ve tüm bunların kentsel mekânda yansımaları çağdaş toplumsal ve kentsel yapıları açıklamada oldukça elverişli başvuru noktalarıdır. Bu kentler arasında diğerlerinden farklı olarak, çağdaş anlamda kentleşme tecrübesini büyük oranda yeni kapitalist ekonomik ilişkilerle geliştiren ve 1990'lı yıllar ile birlikte yaratıcı-kültürel sektörlerde de büyük bir pay sahibi olan Singapur özel bir yeri temsil etmektedir. Yaklaşık bir buçuk asır süren sömürge döneminden sonra 1965 yılında tam bağımsızlığına kavuşmuş Singapur kent devleti hem yeni kapitalizmin küresel merkezi hem kültürel ekonominin küresel ve yerel merkezi ve hem de yaratıcı kentlerin önde gelen örneklerinden biri olarak bu çalışmada ele alınmıştır. 1965 sonrası hızla bir 'dünya kenti' ve 'küresel kent' olma yarışına giren Singapur, 1990'lı yıllarda önemli bir *kültürel başkent* haline gelerek kayda değer bir *yaratıcı kent* örneğine dönüşmüştür.

Bu çalışmanın üçüncü bölümü Singapur kentinin yarım asırlık kentleşme tecrübesini ele almakta ve bu özel tecrübeyi analiz etme çabası içine girmektedir.

Sonuç itibariyle, bu çalışma tüm dünyada 1960 yılı sonrası gerçekleşen ekonomi politik, toplumsal ve kentsel dönüşümleri incelemekte ve bu süreci Singapur örneği üzerinden değerlendirmektedir. Özellikle 21.yüzyıl kent politikalarını anlamak ve kayda değer bir 21.yüzyıl kent projeksiyonu çizmek için mevcut ekonomik eğilimleri analiz etmek ve bu eğilimlerin kentle kurduğu ilişkilere eğilmek önem taşımaktadır. Bu çalışmada genel hatları ile öne çıkan 21.yüzyıl kentlerinin temel dinamikleri ve bu dönemin önemli bir kent modeli olarak yaratıcı kentler ideal tipi incelenip Güney Asya tecrübesi Singapur kenti üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ KAPİTALİZMİN FORMU ve KENTLEŞME

1.1.Yeni Kapitalizmin Formu

“Fakat ben, burada beni çevreleyen her şeyle öylesine benzerlik içindeyim ki, ben olmaktan çıkmışım. Nasıl pavurya bir deniz hayvanının kabuğunda barınırsa, ben de içi boşalmış bir kabuk gibi önümde duran on dokuzuncu yüzyılın içinde öyle barınıyorum. Kabuğu kulağıma tutuyorum. Ne işitiyorum?”¹

Kapitalizm, kökenleri 11.yüzyıla kadar geri götürülebilen ve özellikle 18.yüzyıldaki teknik gelişmeler ile birlikte bütüncül bir şekilde toplumsal hayatı karakterize eden sosyo-ekonomik bir sistemdir. Ortaya çıkışından bu yana, başta Batı Avrupa toplumları olmak üzere, kısa zamanda dünyanın diğer bölgelerini de etkisi altına almış ve teknolojiden çalışma koşullarına bireysel yaşamdan kamusal yaşama ekonomik ilişkilerden politik işleyişe kadar toplumun bütün alanlarında köklü dönüşümlere neden olmuştur. Toplumsal yaşamın dönüşümü beraberinde hızlı ve yoğun bir kentleşmeyi getirmiştir. Günümüzde kapitalist ruh gerek ekonomik yapı ve gerek kentsel örgütlenme açısından önemli dönüşümlere sahne olmaktadır.

Kapitalizmin ekonomik tarihi teknoloji, önde gelen sektörler, istihdam ilişkileri, rekabet biçimleri gibi belirli bileşenler üzerinden tanımlanabilir. Aynı şekilde her bir evre ayrıca kentsel gelişmenin özel bir biçimi ile yakından ilişkilidir (Scott, 2006: 3). 19.yüzyıl kentinin büyümesi ve 19.yüzyılda nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yoğunlaşması büyük ölçüde ekonomik evrimin; yani buhar ve makinenin üretime egemen hale geldiği sosyo-ekonomik örgütlenmenin sonucu olmuştur (Weber, 1965: 158). 19.yüzyıl kapitalizmi Mumford’un (2019: 524) ‘kömür kent’ olarak nitelediği, İngiltere, Fransa ve Almanya’da ortaya çıkan sanayi kentinin doğuşunu hazırlamıştı. Hobsbawm’ın (2018: 52) ifadesiyle bu dönemde “kara kömür dumanı salan birer bacanın yer aldığı, beş altı kat yüksekliğindeki fabrikalardan yüzlercesini gördüğümüz, yeni ve devrimci” kentler ortaya çıkmıştı. 20.yüzyılda Fordist kitle

¹ Walter Benjamin, **Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin’de Çocukluk**, Çev. Tefik Turan, Yapı Kredi Yayınları, 2020, s. 10.

üretimini yükselişi ABD’de Detroit’in sembolize ettiği büyük metropol alanlarını yaratmıştı. Ancak 1960 sonrası başlayan sosyo-ekonomik sistemin yapısal ve organizasyonel dönüşümleri yeni bir kentsel formun yaratılmasına neden olmuştur.

Castells’in ifadesiyle 1960 sonrası kapitalizm, yapısal bir krizle karşılaşmış ve kurumlaşmış araçlarını değiştirerek toplumsal bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir (1996: 21). Bu yapısal dönüşümleri açıklamak amacıyla sayısız kavram ortaya atılmıştır. *Geç kapitalizm* (Mandel, 1976); *akışkan modernite* (Bauman, 2019); *örgütlü kapitalizmin sonu* (Lash ve Urry, 1987); *post-fordizm* (Albertsen, 1988); *yeni kapitalizm* (Sennett, 2017); *tekelci kapitalizm* (Baran ve Sweezy, 1968); *esnek birikim* (Harvey, 2019); *soft (yumuşak) kapitalizm* (Thrift, 2005); *sanayi sonrası toplum* (Bell, 1973; Touraine, 1971); *kapitalizm sonrası toplum* (Drucker, 1993); *ağ (network) toplumu* (Castell, 2013); *kentleşmiş bilgi kapitalizmi* (Florida, 2017) vd. Çağımızın yeni ekonomisini karakterize eden ve tüm bu kavramların ortak noktası sayılabilecek en belirgin özellikler yüksek teknoloji ve bilgi merkezli üretim, finansal hizmetler, üretim ve çalışma koşullarında esneklik ve kültürel ekonominin yükselişidir. Yeni kapitalizm içerisinde üretim, tüketim, çalışma ve rekabet süreçleri klasik Fordist üretim ve tüketim modelinden sapmış ve farklı bir paradigma etrafında şekillenmiştir.

Her şeyden önce yeni ekonomik ve buna bağlı olarak kentsel gelişimin kaynağı beşeri sermaye olmuştur. Ekonomik refah yaratımı ham maddeden ziyade insanın zihinsel sermayesine bağımlı hale gelmiştir. Aynı şekilde geleneksel bakış açısına göre kentler ulaşım güzergâhları üzerinde bulunması veya doğal kaynaklara olan yakınlığına bağlı olarak maliyet ile ilişkili faktörlerden dolayı gelişme gösterirken, yeni ekonomiyle birlikte kentler yüksek eğitilmiş, yetenekli ve üretken insanları barındırabildiği ölçüde başarı kaydedebilmektedir (Florida, 2005: 32). Yaratıcı insan sermayesi 19.yüzyılın kömür ve demir madenleri gibi, yeni kapitalizmin doğrudan ham maddesidir. İnsanın zihinsel ve entelektüel kapasitesi, bireyler ve toplumlar arası etkileşim ve fikir alışverişi yeni ekonomi ve kentsel gelişimin motor güçlerindendir.

Yeni ekonomi, devlet eliyle yürütülen refah politikaları uygulamasından vazgeçmiş ve buna karşılık serbest ticaret, özel mülkiyet hakları çerçevesinde bireysel girişimi öncelikle ve ayrıca devletin rolünü hukuki çerçeve ve güvence sağlama işlerine

indirerek liberal politikaları yeniden benimsemiştir. (Harvey, 2015: 10). Bauman'a (2017: 72) göre sermayenin ulusal hükümetlerin kontrolünden çıktığı ve sabit meskeninin olmadığı bir zamanda, finansın 'ulusaşırılığı' ulus devletleri rasyonel eylem alanlarının dışına itmiştir. Ulusal sınırlardan bu kopuş, yeni ekonomide neo-liberalizme özgü bir küreselleşme süreci başlatmış ve kapitalizmin küresel kimliği yeniden üretilmiştir (Wallerstein, 2016: 31-37; Dumenil ve Levy, 2005: 10). Küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirine bağlayan, yerelliklerin küresel olaylar tarafından şekillendirildiği ve toplumsal ilişkilerin yoğunlaştığı bir sürece işaret etmektedir. Giddens'in (2020: 68) zaman-uzam uzaklaşması ifadesi ile açıklamak gerekirse, yerel ve küresel olaylar esnekleşmekte ve toplumsal ve ekonomik bağlar yerküre ölçeğinde şebekeleşmektedir. Benzer şekilde, aynı süreci Harvey, zaman-mekân sıkışması ile ifade etmekte ve zamanın *anındalığı* ile yerkürenin sıkıştığına işaret etmektedir (2019: 317-341). İlâveten, bu süreçler genel hatları itibariyle ulus-aşırı şirketler tarafından yürütülmekte ve birçok sektör büyük şirketler tarafından küresel çapta tekelleştirilerek küresel ağ organize edilmektedir (Sklair, 2002: 36).

1.1.1. Yeni Kapitalizm ve Yüksek Teknoloji

Yeni ekonominin oluşmasında yüksek teknolojinin rolü büyüktür. İkinci Savaş sürecinde ve sonrasındaki teknik ilerlemeler için kullanılan üçüncü sanayi devrimi ifadesi, ilk programlanabilir bilgisayarlar, mikro-elektronik çipler, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemelere denk düşmektedir (Castells, 2013: 50). İleri teknoloji küre çapında sürekli bir akış içerisindedir ve küresel ekonominin karmaşık, birbiri içre geçmiş ağ sistemine dâhildir (Appadurai, 1990: 297).

Yeni teknolojik paradigmanın iki temel niteliği vardır: (1) Temel teknolojik gelişmeler bilginin işlenmesine odaklıdır. Bilgi ve enformasyon bütün teknolojik ilerlemelerin en önemli bileşeni olmasına rağmen, çağdaş dönemi geçmişten ayırt eden şey, mevcut teknolojik süreçlerin *hem ham maddesinin hem de çıktısının bizatihi bilgi* olmasıdır. (2) Yeni teknolojilerin ikinci temel özelliği ise, *üründen ziyade sürece* odaklanmasıdır. İleri teknoloji bilgiyi depolar, işler ve analiz eder; böylece ham madde ve çıktı olarak kullandığı bilgi her zaman bir *süreç* içerisinde kalır ve bu teknolojik yeniliklerin

ürünleri her zaman süreçlerdir (Castells, 1996: 12-16). Fisher’a (2010: 3) göre ise yeni ekonomiyi mümkün kılan bilgi, süreç ve ağ temelli teknolojinin varlığıdır. Buna ek olarak, teknolojik yenilikler *geç kapitalizm* ile birlikte, özellikle büyük şirketler bünyesinde, iş bölümünün önemli bir parçasını oluşturmuş ve araştırma-geliştirme bölümleriyle özel, apayrı bir alan olarak yerini almıştır. Böylece, teknolojinin geliştirilmesi ve yeni tekniklerin bulunması sermayenin yüksek kârlar elde etmek için doğrudan yatırıldığı bir sektör haline gelmiştir (Mandel, 1976: 250-2).

Teknik gelişmeler üretim ve çalışma alanında Fordist modelden post-fordist modele geçişe yol açmıştır. Sennett’e (2018: 43) göre, tek bir çatı altında toplanan bütün üretim sürecinin zaman-hareket etütleriyle parçalara ayrılması ve son derece uzmanlaşmış bir montaj hattında işçilerin üretimin tamamına yoğunlaşmadan yalnızca kendi işlerine odaklanması olarak tanımlanabilecek Fordizm, standart bir ürünün mekanize bir biçimde, dikey örgütlenme çerçevesinde yapılmış bir şirket veya fabrikada üretilmesi sürecini ifade etmektedir (Castells, 2013: 211). Özellikle 20.yüzyıl girişimciliği büyüklük, metrik zaman ve hiyerarşi mantığına göre kurulmuş ve bunun en sembolik örneği General Motors’un Michigan’daki Willow Run otomobil fabrikası olmuştur (Bell, 2001: 230-5). Bunun aksine, post-fordizm veya esnek birikim (Harvey, 2019) veya esnek uzmanlaşma (Piore ve Sabel, 1984) modelinde, standart ürünler dışında piyasaya birden fazla çeşitte ürün daha hızlı ve tüketicinin öznel taleplerine cevap verecek biçimde ulaştırılabilmektedir. Post-fordist üretim biçimi şirketlerin, piyasadaki değişimlere (ürün esnekliği) ve teknolojik girdilerdeki farklılaşmaya (süreç esnekliği) duyarlı ve kolay uyum sağlayabilir üreticiler olmalarını sağlamaktadır (Castells, 2013: 211). Tekniğin sağladığı imkânlarla birlikte “tam zamanında” üretim başlamış ve standart, tek-tip ürünlerin kitlesel olarak üretilip depolanması dönemi geride kalmıştır. Bu sayede şirketler ve üreticiler piyasanın değişen koşullarına, taleplerin hızlı yükseliş ve düşüşlerine uyum sağlayabilmektedirler (Sennett, 2017: 51).

Hall’a göre, yeni ekonomik ve toplumsal düzen, yeni bilgi teknolojilerine geçiş, daha esnek emek sürecinin ve çalışma örgütlenmesinin adem-i merkeziyetçi yapısı, eski üretim temelinin ortadan kalkması ve bilgisayar merkezli sanayiler yeni esnek üretim modelinin temel özelliklerindendir. Buna bağlı olarak, işlevlerin ve hizmetlerin

fasonlaşması, kişisel tercih ve ürün farklılaşması, satış, paketlenme, tasarıma ve özellikle toplumsal sınıf tasniflerinden ziyade hayat tarzı, zevk ve kültürlerine göre tüketicilerin hedeflenmesine giderek artan vurgu bu sürecin önemli çıktılarıdır. Buna ilaveten, vasıflı, erkek ve kol gücüyle çalışan işçilerin azalması ve hizmet sektörü ve beyaz yakalı çalışanların sayısında ve işgücünün kadınlaşmasındaki artış, yeni uluslararası işbölümü ve ulus devlet kontrolünden gittikçe bağımsızlaşan çok uluslu şirketler tarafından domine edilen bir ekonomi, iletişim alanında yapılan devrimlerle bağlantılı olarak yeni finansal piyasaların küreselleşmesi gibi kritik dönüşümler yeni kapitalizmi karakterize eden temel niteliklerdir (Hall, 1988: 24).

1.1.2. Bilgi ve Kültür Ekonomisinin Gelişimi

Peter Drucker *Post-Capitalist Society* (1993) isimli metninde, 20.yüzyılın son çeyreğinde Marksist ideolojinin ve komünist sistemin çöküşüne neden olan güçlerin, aynı şekilde, kapitalizmi de dönüştürdüğünü ve üretim araçlarının bundan böyle sermaye, doğal kaynaklar veya emek değil, *bilgi* haline geldiği olgusunu vurgular. Enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle birlikte büyük ölçekli bir enformasyonel ekonomi tüm dünyada egemen olmaya başlamıştır. Castells'in enformasyonel, küresel ve ağ örgütlenmesine dayalı olarak nitelediği bu ekonomi, günümüzde üretim, ticaret ve diğer ekonomik faaliyetleri çekip çeviren başlıca ekonomik örgütlenme biçimidir. Bu ekonomi son derece enformasyoneldir çünkü birimlerin üretkenliği ve rekabet gücü büyük ölçüde verimli bir biçimde enformasyon üretme, işleme ve uygulama kapasitelerine dayalıdır. Bu ekonomi son derece küreseldir çünkü üretim, tüketim ve dolaşımın sermaye, emek, hammadde, yönetim, bilgi, teknoloji gibi tüm bileşenleri küresel ölçekte örgütlenmiştir. Bu ekonomi ayrıca ağ örgütlenmesine dayanır çünkü yeni koşullarda üretim, küresel girişim merkezleri arasındaki etkileşim ağı üzerinden gerçekleşir (Castells, 2013: 100). Yeni kapitalizmde hem bir süreç hem de ürün olarak kullanılan bilgi, genel olarak bütün süreçlerde aktif olarak kullanılan çeşitli verilerden oluşmaktadır. Bundan dolayı kapitalist süreçlerin işlemesi açısından bilgi merkezi bir konumdadır.

Bilgi yoğunluklu ekonominin yanında çağdaş ekonomi kültür ile kurduğu ilişki açısından da önceki dönemlerden farklılaşmaktadır. 19 ve 20.yüzyıl ekonomik yapılanmasında ekonominin başladığı yerde kültür, kültürün başladığı yerde ise ekonomi sınırlarına ulaşmış olurdu. Ancak yeni kapitalizm ile birlikte, Urry ve Lash'e göre, kültür ekonomiyi giderek daha fazla etkilemekte ve aynı şekilde kültür de ekonomik ilişkiler tarafından daha fazla şekillendirilmektedir (1994: 64). Özellikle sembolik alanlar üzerinden kültürün üretim ve tüketim sürecine dâhil olması, birçok ülke ve kentin ekonomik ve kentsel alandaki başarılarını kültür endüstrilerine bağımlı hale getirmiştir. Evans'a göre bunun nedenlerinden birisi Avrupa toplumunun zaman ve para açısından refaha kavuşması ve bunun sonucu olarak kültür ve boş zaman endüstrisine bu sermayeleri yatırma girişimleridir (2001: 139). Yaratıcı ekonomi, kültürel ekonomi, yaratıcı endüstriler, kültürel endüstriler ve yaratıcı-kültürel endüstriler gibi kavramlarla da tanımlanan bu yeni ekonomi, temel olarak *ekonominin kültürleşmesi* sürecine işaret etmektedir (Pratt ve Jeffcutt, 2009: 6). Scott ise günümüz kültür-ekonomi ilişkisini *bilişsel-kültürel ekonomi* kavramı ile açıklamakta ve çağdaş ekonomik faaliyetlerin hiç olmadığı kadar zihinsel ve duygusal insan değerlerine bağımlı olduğunu ve ekonomik başarının belirlenmesinde kültür endüstrilerinin daha fazla rolünün olduğunu ileri sürmektedir (2008: 64; 1997: 324). Sonuç olarak, bütün bu ekonomik süreçler günümüz kentsel örgütlenme modellerini yeni kavramlar ve yeni atılımlar etrafında şekillendirmektedir.

1.1.3. Yeni Ekonomi ve İstihdamın Dönüşümü

Bütün bu dönüşümlere paralel olarak, yeni ekonomiyi karakterize eden bir diğer unsur sektör dağılımı ve çalışma koşullarındaki değişimdir. Ekonomide ağırlıklı istihdam bilgi merkezli işlere doğru kaymıştır. İleri ekonomilerde mallardan hizmetlere kayma, yönetsel ve profesyonel mesleklerin yükselişi, tarım ve imalat işlerinin azalması, işin bilgi içeriğinin gittikçe artması yeni üretim biçimlerinin ve enformasyonel ekonominin en belirgin çıktılarından bazılarıdır. Tarım alanında istihdamın neredeyse yok olmasını imalat sektöründeki işlerin son derece azalması ve hizmet sektöründeki işlerin istihdamın büyük bir bölümünü teşkil etmesi izlemiştir. Yeni kapitalizmde, bir

ekonominin ne kadar ileri ve gelişmiş olduğu, istihdamın ve üretimin ne kadar bilgi ve yüksek teknoloji merkezli olduğuna bağlıdır. Burada 20.yüzyılın birinci ve ikinci yarısındaki ekonomik yapılar arasındaki temel ayrım enformasyon teknolojisi devrimi ve bu devrimin bütün ekonomik ve toplumsal etkinlik alanlarına yayılmasıdır (Castells, 2013: 278-9). Ağır kapitalizmin kısıtlayıcı ve rutin işleri yeni otomasyonlarla robotlarca halledilebilir hale gelmiştir. İşbölümü ilkesi yerini daha yüksek vasıfların sağlamlaştırmasına bırakmış; çok sayıda vasıfsız ya da yarı-vasıflı işçinin yerini az sayıda ‘profesyonelleşmiş’ çalışanlar almıştır (Beck, 2019: 222). Scott’a göre (2008: 67) çağdaş ekonomi eskinin beyaz/mavi yakalı ayrımını ortadan kaldırmıştır. Bunun yerine yaratıcı ve profesyonel işlerle ilgilenen bir grup ile yine bilgi ve yetenek gerektiren diğer operasyonel işler yükselişe geçmiştir. Her durumda, yeni kapitalizmde neredeyse bütün işler belirli bir bilgi ve vasıf gerektirmekte ve geçmişin “vasıfsız” işleri giderek ortadan kaybolmaktadır.

Lash ve Urry’e (1987: 162) göre, toplumsal yapıyı ‘sermeye ve emek’ olarak ikiye ayıran ‘örgütlenmiş kapitalizmden’ farklı olarak, günümüzde bir *üçüncü gücü* temsil eden ve sermaye ve emekten ayrılmış bir hizmet sektörü, ‘örgütsüz kapitalizmin’ öne çıkan özelliklerinden biridir. Aynı şekilde, Daniel Cohen de teknolojik imkânlarla birlikte hizmet sektörünün yükselişi ve imalat sektörünün oranının azalması olgusunu *üçüncü sektörleşme* olarak adlandırır ve bu yeni sektörün vasıflı işler yaratıp vasıfsız işleri yok ettiğini dile getirir (Cohen, 2009: 62). Yeni kapitalist istihdam biçiminde yönetsel, profesyonel ve teknik mesleklerin öneminin giderek arttığı, büro işleri ve satışla uğraşan çalışanların sayısının arttığı ve operatör, zanaatkâr ve kol gücü ile yapılan işlerin giderek azaldığı gözlemlenebilir. Bilgisayarların firmalarda etkin bir şekilde kullanımından dolayı enformasyonel mesleki yapının istihdam oranlarını giderek kaplaması ve otomasyon ve mikro-elektronik teknolojilerinin gelişmesiyle el işçiliği yapan birçok mesleğin öneminin azalması bu dönemde şirketlerin genel karakterlerini yansıtmaktadır.

Yüksek teknoloji, bilgi ve yaratıcılık yoğunluklu yeni kapitalizm mevcut işleyişi yürütebilecek, yaratıcı fikirler ile başarıları daha ileriye taşıyabilecek ve ekonominin sürükleyicisi olabilecek yeni yüksek vasıflı, yüksek eğitilmiş, yüksek ücretli ve elit/çekirdek bir sınıf yaratmıştır (Scott, 2008: 66). Bu yeni sınıfı Drucker (1993) ‘bilgi

işçileri' ve Erik Wright (1990) 'profesyonel-yönetici sınıf' ve Sklair (2002) 'ulus aşırı kapitalist sınıf' olarak nitelerken, Florida yaratıcı ekonominin motor gücü olan bu sınıfı 'yaratıcı sınıf' olarak tanımlamaktadır. Buna göre, günümüzde gerek kentsel gerek ekonomik gelişim ancak yaratıcı fikirler ve yenilikçi fikirler etrafında yükselebilir; yaratıcı sınıf ise anlamlı yeni formlar yaratma işini üstlenen en önemli sınıftır. Yaratıcı sınıf ikiye ayrılır: birincisi süper-yaratıcı çekirdek; yani, bilim adamları, mühendisler, şairler, yazarlar, sanatçılar, oyuncular, mimarlar, araştırmacılar, analistler, tasarımcılar ve diğer tüm yeni fikir yaratıcılarına kadar uzanan ve işlevleri sorun çözmek ve aynı zamanda sorunu *bulmak* olan, ürün, fikir ve teknoloji geliştiren çekirdek tabakadır. İkincisi ise, 'yaratıcı profesyoneller' olarak adlandırılan, bilgi yoğunluklu endüstrilerde, finans sektörlerinde, yüksek teknoloji ve işletme yönetimlerinde çalışan, eğitimi ve sermayesi yüksek olan ve yaratıcı fikirler üretmek ve uygulamakla görevlendirilen tabakadır (Florida, 2002: 35-43). Yeni ekonominin yüksek eğitilmiş, profesyonel ve genellikle yönetsel işlerle ilgilenen bu yeni sınıfı kentsel ve ekonomik başarının anahtarı konumundadır. Bu yüzden ki çağdaş kentsel tartışmaları içerisinde bu sınıfın üstlendiği veya ona yüklenen roller fazlaca ele alınmakta ve yeni ekonomi, yeni sınıflar ve yeni kent modelleri arasındaki ilişkiler tartışılmaktadır.

1.1.4. Yeni Kapitalizmde Esneklik

Yeni koşullar üretimde esnek uzmanlaşma ile birlikte istihdam, çalışma saatleri ve iş rutinleri konusunda da yeni esnek bir model getirmiştir. Sabit bir mekânda, değiştirilemez, parçalanamaz, rutinleştirilmiş, esnek olmayan ve ehlileştirilmiş bir zaman etüdü içerisinde işleyen Fordist fabrika yerine, yeni ekonomide şirketler bürokrasi katmanlarını azaltmaya ve daha esnek organizasyonlar halini almaya başlamıştır (Sennett, 2018: 23). Yeni kapitalizmin gelişileyle değişen istihdam biçimi ise Daniel Cohen (2009: 82) tarafından şöyle tasvir edilir: 'Microsoft'ta işe başlayan biri' der Cohen, 'sonunda nereye varacağını göremez. Oysa Ford ya da Renault'da işe başlayan biri, bütün kariyeri boyunca aynı yerde kalacağını neredeyse kesin olarak farkındadır.' Yüksek teknoloji, sabit yönelimli değil, görev yönelimli emek üretmiştir;

bu ise emek gücünün ‘geçicileşmesini’ doğurmuştur. İşletmeci, taşeronluk sisteminden faydalanarak bazı işlevlerin başka firmalarca ya da başka yerlerde yapılmasını sağlamak yoluyla şirket içindeki katmanlardan kurtulabilir. Şirket bir şişer bir daralır; firma bir görevden diğerine hareket ettikçe çalışan sayısı artırılır ya da eksiltir (Sennett, 2017: 41). Esneklik, sözleşmesiz ve geçici işlerde çalışan iş kollarını önemli ölçüde güvencesiz bir sınıfa dönüştürürken (Standing, 2014), diğer taraftan da yeni elitist/profesyonel sınıfları sürekli hareketliliğe, uzun süreli sözleşmelerden kaçışa ve iş hayatında birkaç yılda bir iş/şirket değiştirmeye zorlamaktadır (Sennett, 2018).

Sonuç olarak, 1960 sonrası şekillenmeye başlayan sosyo-ekonomik sistem, yapısal ve organizasyonel temelde önceki dönemlere nazaran köklü değişimlere sahne olmuştur. Yüksek ve bilgi merkezli teknik gelişmelerden bilgi ve kültür odaklı üretim ve tüketim kalıplarının yaygınlaşmasına, ekonomik ağların küresel bir şebeke halinde örgütlenmesinden istihdamdaki esnekliğe ve özellikle ekonomik alanda nüfuz alanını giderek daha fazla genişleten yaratıcılık eğilimlerine kadar burada sayılamayacak kadar çok değişim ve dönüşüm yeni sosyo-ekonomik sistemi karakterize etmektedir. Asıl olan ise, mevcut ekonomik dizgenin kentleri ve kentsel organizasyon biçimlerini yeniden örgütlemesi ve kent-ekonomi ilişkisinin daha sıkı bir şekilde iç içe geçmesidir. Çağdaş dünya kentlerin dünyası haline gelmektedir.

1.2. 1960 Sonrası Kentlerin Yeniden Örgütlenmesi

“Bir zamanlar okula atlı tramvayla giden bir kuşak, artık bulutlardan başka her şeyin değiştiği topraklarda, çıplak gökyüzünün altında buluverdi kendini. Ve bulutların altında, şiddetli patlamaların, akıntıların ortasında kalakaldı küçük, korumasız insan bedeni.”²

Yaklaşık olarak 18.yüzyılın ortalarından 20.yüzyılın son çeyreğine kadar modern sanayi kentinin çeşitli görünümüne sahne olan kentsel mekân, yüzyılın sonuna doğru gerçekleşen birtakım yapısal değişimlerle birlikte bir paradigma dönüşümüne uğramıştır. Adeta, *bulutlardan başka her şey* değişmiştir. Öncelikle modern kent

² Walter Benjamin, **Son Bakışta Aşk**, Çev. Nurdan Gürbilek, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 78.

planlama modellerine eleştiriler ile başlayan ve sonraki yıllarda yeni ekonomik işleyişin gerektirdiği koşullar etrafında yeniden örgütlenen ve yeniden tasarlanan kentsel mekânın yapısı toplumsal değişimleri analiz etmek için elverişli bir konumda durmaktadır.

Appadurai'ın (1990: 296) çağdaş kültürel ekonomiyi betimlerken ifade ettiği gibi '*yeni ekonomi en iyi karmaşık, üst üste binen ve geçmişten kopuşlar getiren bir düzen*' ile anlaşılabilir. Aynı şekilde, bugünün küresel ağlardan meydana gelen dünyasında kentler, farklı disiplinlerin her başlığını içinde taşıyan, çok boyutlu, çok katmanlı ve çok faktörlü; karmaşık ve eş zamanlı olarak birçok farklı toplumsal ilişki biçiminin üst üste bindiği, örtüştüğü alanlardır. Bu anlamda çağdaş kentsel örgütlenme biçimleri, küresel düzeyde birçok karmaşık toplumsal ilişkiyi analiz etmede verimli sonuçlar üretmektedir.

1.2.1. Modern Kent Tasarımına Karşı Eleştiriler ve Post-Modern Kent Biçimi

Yapısal dönüşümlere paralel olarak 1960'lı yıllar ile birlikte, modern kent planlaması ve tasarımına karşı eleştiriler dile getirilmeye başlanmış ve yeni dönemde kentlerin hangi dinamikler üzerine inşa edileceği üzerine tartışmalar yürütülmüştür. Bu isimlerden ilki Jane Jacobs'tır. Jacobs, *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* isimli eserinde, ekonomik faaliyetler, konut, eğlence, boş zaman gibi kentin temel bileşenlerini birbirinden yalıtılmış bir şekilde tasarlayan, toplumsal ve ekonomik yaşamın farklı yönlerini birbirine katmayıp ayırıştıran, şehrin ve hayatın içindeki canlılığı, hareketliliği söndürdüğünü düşündüğü ve kentsel ve ekonomik başarı açısından son derece yanlış olduğunu savunduğu modern kent planlama biçimlerini eleştirir. Ona göre, özellikle 20.yüzyılda büyük kent plancıları, belediye ve devlet başkanları ve mimarlar tarafından tasarlanan kentsel doku, kentin toplumsal ve ekonomik başarısını pekiştirmek yerine, bilakis kentin sakinlerini ve işlevlerini birbirinden soyutlamakta ve kenti yavanlığa ve çürümeye terk etmektedir. Jacobs (2017: 33), "Şehir planlama sahte bilimi ve ona eşlik eden kentsel tasarım sanatı, gerçek dünyada sınımanma macerasına atılmamış hüsnü kuruntuların, bildik hurafelerin,

aşırı sadeleştirmelerin ve sembollerin aldatıcı rahatlığından kurtulabilmiş değil.” diyerek, mevcut kentsel düzeni kıyasıya eleştirmiştir.

Harvey’e göre, modernitenin standartlaşmış üretim ve bilgi koşullarında, ‘doğrusal ilerlemeye, mutlak hakikate ve toplumsal düzenlerin rasyonel biçimde planlanmasına’ vurgu oldukça güçlüdür. Modern kent planlama ilkeleri, “pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist” bir karaktere sahiptir ve özellikle 20.yüzyıl savaşlarında yıkılmış, tahrip olmuş kentlerin yeniden canlandırılması, kara ve demir yolu ağırlıklı olarak ulaştırma sistemlerinin düzenlenmesi, fabrika, hastane, okul ve diğer her tür kamu binası inşa edilmesi ve işçi konutlarının yapılması çabasında, Le Corbusier ve Mien van der Rohe gibi modernist mimarların fikirlerinin revaçta olduğu bir döneme tekabül etmektedir. Tam da modern sanayi kapitalizmi kültürüyle iç içe geçmiş bu modern mimari ve kent tasarımı ilkelerinden dolayı Harvey, bu dönemi “evlerin ve kentlerin içinde yaşanılacak makinalar olarak düşünüldüğü” bir dönem olarak nitelemektedir (2019: 46-50).

Landry ve Bianchini de benzer şekilde, modern kent planlama modellerini genellikle yalnızca fiziksel altyapıları göz önüne alarak sorunları çözmeye çalışması ve kente rasyonel, teknik bir bakış açısıyla yaklaşması nedeniyle eleştirmektedir. Onlara göre bu planlama modeli, kentlerde büyük oranda yollar, kanalizasyon sistemleri, su gibi temel ihtiyaçların giderilmesi ve kaotik, hastalığın içinde bocalayan alanları daha güvenli ve sağlıklı alanlara dönüştürmekle meşgul bir planlama biçimidir. Bundan dolayı genellikle kentler mühendisler, plancılar ve bilim adamları tarafından tasarlanmaktadır; bu ise kentsel işlevleri yerine getirme konusunda bütüncül bir bakış açısından uzaktır. Landry ve Bianchini bu kent planlama ilkelerine özel girişimlerden ziyade genellikle kamusal görevliler tarafından yapılması ve bunun da yavaşlığa, aksamalara neden olduğu; değişime kapalı olduğu ve kente yalnızca sorunlar ortaya çıktığında müdahale edildiği, normal zamanlarda kenti geliştirecek hiçbir adımın atılmadığı gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Bunun yanında, bu uygulamaların yalnızca kısa ve görünür sonuçlar ürettiği, uzun vadeli çözümlerin kentlere sunulamadığı, siyasal patronaj ilişkilerinin tüm aşamaları yavaşlattığı ve özgürlükleri kısıtladığı ve kent alanında çalışan uzmanların eğitimlerinin oldukça dar görüşlü ve yaratıcı fikirlere

kapalı oldukları gibi nedenlerle modern kent planlamalarının artık miadını doldurduklarını savunmaktadır (1995: 20-21).

Yüzyılın sonuna doğru dönüşen kentsel doku, bu dönemde etkisini artıran post-modern ideolojiden büyük ölçüde etkilenmiştir. Modernizme karşı güçlü bir karşıtlık ve ondan önemli bir kopuşu öneren bu yeni haleti ruhiye, kısa zamanda kentsel mekân üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Modernist kent planlamacıları, bir ‘kapalı biçim’ aracılığıyla bilinçli olarak, kentler üzerinde bir ‘bütünsellik’ olarak ‘hâkimiyet’ kurmayı hedeflerken, post-modern ideoloji kentsel süreci, ‘anarşi ve değişimin bütünüyle açık durumlarda oyun oynadığı denetlenemez ve kaotik bir şey’ olarak görmeye daha yatkındırlar. Post-modernizm kentsel dokuyu, zorunlu olarak parça bölük görür; geçmiş biçimler tıpkı bir palimpsest’te olduğu gibi üst üste yığılmıştır ve günümüz kullanımları tüm bunların üzerinde yer alan bir kolajdır. Şehrin tamamına hâkim olmayı hedefleyen modernizmin aksine, önceliğini planlamaya değil *tasarıma* verir ve bölgesel geleneklere, yerel tarihçelere, tekil istek, ihtiyaç, fantezi ve zevklere duyarlı kalmayı amaçlar. Daha da önemlisi, yeni paradigma için mekân, her şeyin üzerinde duran bir toplumsal amaçla hiçbir bağı olmayan estetik hedef ve ilkelere göre biçimlendirilecek bağımsız ve özerk bir şeydir (Harvey, 2019: 84-85).

Charles Jencks, post-modern mimarlığın köklerinin çağımıza özgü iki önemli teknolojik değişimde yattığını ileri sürer. Birincisi, mevcut iletişim araçları geleneksel zaman ve mekân sınırlarını çökertmiş ve böylece kentlerin içinde insanların yerine, işlevine ve toplumsal çıkarlarına bağlı farklılaşmalar yaratmıştır. Bu ‘üretilmiş parçalanma’ ve farklılaşma, mimarlık ve kent tasarım çalışmalarını geniş olanaklarla donatmış ve yayılmış, adem-i merkezîyetçi ve daha az yoğun kentsel biçimler kurmak mümkün hale gelmiştir. İkincisi ise, yeni teknolojiler ve yeni post-fordist üretim modeli kitle üretiminin kitlesel tek biçimlilik üzerine kurulması zorunluluğunu ortadan kaldırmış ve çok büyük bir üslup farkı yaratan ‘neredeyse kişiselleşmiş’ ürünlerin ve yapıların esnek bir biçimde üretilmesini olanaklı hale getirmiştir (Jencks, 1977: 86-100). Bundan dolayı, post-modern mimar ve kent tasarımcıları, farklı gruptan insanlarla kişiselleşmiş biçimde iletişime geçme ve farklı durumlara, coğrafyalara, alt kültürlerle ve zevklere uygun yapıları tasarlama ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Kentsel tasarımın farklılaşması, modernizme karşıt olarak bütünlüklü planlamalardan

ziyade tikel alanlara odaklanıp kişisel zevk ve değerlere göre biçimlendirilmesi, kentsel mekân örgütlenmesinde bir *kolaj* görünümü yaratır. Kentsel hayatın heterojen yapısı, mimarlık ve kentsel tasarımın birleştirici bir total idealden uzaklaşmasına ve farklılaşmış bireyler arasında parçalanmasına yol açar. Farklılaşmış zevk ve kültürlerin coğrafyası eklektizme bürünmüş bir kentsel doku yaratır; Harvey'in deyimiyle, kentsel coğrafya adeta bir 'enternasyonalizm potpurisi' haline gelir ve kent, imgelerin üretimi, temsili görünüm ve etnik festivaller aracılığıyla kendi öz coğrafyasından uzaklaşır. Çağdaş mimarlık ve kentsel tasarım pratikleri adeta 'kurgu, kolaj, eklektizm, parçalanma ve bütün bunların dokularına işlemiş bir gelip geçicilik ve kargaşa duygusu' gibi niteliklerin yoğunlaştığı ve kentsel mekâna yeni görünümünü armağan ettiği bir kimliğe bürünmüştür (Harvey, 2019: 108).

1.2.2. Kentin Yeniden Keşfi

Kent çalışmaları, Şikago sosyologlarının kentsel sosyoloji üzerine müstakil çalışmalarından beri neredeyse 1970'lere kadar, disiplinin içerisindeki gelişmelerden soyutlanmasından ötürü düşüşteydi. Ancak 1960'larda yaşanan getto isyanları, öğrenci ve işçi ayaklanmaları sonucunda devlet destekli araştırma kurumları kentsel meseleler üzerine çalışmaları finanse etmeye başlamıştır. 1967 ve 1970 yılları arasında ABD, İngiltere ve Fransa'da kent sosyolojisine dair pek çok çalışma yayımlanır. 1967 yılında İngiltere'de John Rex ve Robert Moore tarafından yayımlanan, kısmen ırk ilişkileri sosyolojisine katkı yapmaya çalışan ve kent analizi için de yeni bir sosyolojik yaklaşım geliştiren *Race, Community and Conflict* isimli eser, bu dönemden itibaren yeni bir kentsel sosyoloji için temelleri atmış ve toplumsal ilişkiler ve mekân üzerine ilgiyi sürdürecektir. Yeni kentsel sosyoloji çalışmaları, İngiliz yaklaşımı henüz yeterli bir etki yaratamasa da, Amerikan ve Fransız düşünürlerin çalışmaları literatürün ana izleklerini oluşturmaktadır. Amerikan kent sosyolojisi genel olarak kentleri, sermaye yatırımı ve emek disiplininin mekânları olarak görmeye eğilimlidirler. Kentlerin yükseliş ve düşüşleri, ekonomik girişimcilik faaliyetlerinin kentlerle ilişkisi gibi meselelere odaklanmaktadırlar. Buna bağlı olarak da kentleri büyük bir sistemin içinde işlevsel bir mekanizma olarak görmektedirler. Fransız düşünürler ise daha çok toplumsal yeniden üretim sürecinde mekânın nasıl

kullanıldığına ilişkin sorular sormaktadırlar. Çeşitli toplumsal sınıflar üzerinden kentsel ayrışma alanlarının gündelik yaşamı nasıl etkilediğine dair analizler yapmaktadırlar. Buna bağlı olarak da kentleri bir toplumsal eylem sistemi olarak analiz etmektedirler. Fransız düşünürler Marx'ın eserlerini yeniden okumaya ve temel kavramları yeniden analiz etmeye girişmiş ve böylece kent çalışmalarını daha disiplinler arası bir kimliğe büründürmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte, kentsel sorunlara bu üç yeni yaklaşım kent çalışmalarını bir bütün olarak yeniden canlandırmış ve gelecek kuşakların yapacağı birçok çalışma üzerinde önemli etkiler yaratmıştır (Zukin, 1980: 578-582; Saunders, 2013: 171).

Kent çalışmalarında Fransız ekolü, İngiliz ve Amerikan ekollerinden hem sayısal olarak fazla hem de kapsam ve içerik bakımından daha geniş bir yer tutmaktadır. Fransa'da Marksist düşünürlerin doğrudan Marksist fikirlere yaslanarak kent sorunları üzerinde durmaları onlar için alışılmadık bir durumdur (Harvey, 2011: 9). Marx ve Engels'in 'kapitalist kent kendi içinde kuramsal olarak önemli değildir' bakış açısına karşın Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey gibi Marksist coğrafyacı ve sosyologlar kent sorununun Marx ve Engels'te yetersiz kaldığını ve yeniden keşfedilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Ortodoks Marksizmin bir *üstyapı* olarak nitelediği ve üretici güçlerin bir *sonucu* olarak değerlendirdiği kentsel mekân, özellikle Lefebvre ile başlayan ve mekânın üretilen bir metaya dönüştürüldüğü tezi üzerine Marksist ideolojinin temel sorunlarından biri haline gelmiştir (Lefebvre, 2014: 24). Lefebvre'ye göre mekân bir *ürün* haline gelerek yeniden üretilmektedir. Burada Lefebvre, Marx'ın üzerinde durduğu sermaye dolaşımlarını birincil kullanım olarak kategorize ederken arazi, konut ve mekân üzerinden yürütülen dolaşımları sermayenin ikincil kullanımları olarak diğerlerinden ayırır. Soyut mekân kavramsallaştırması üzerinden meseleye yaklaşan Lefebvre, kentsel mekânın apayrı bir yatırım aracı ve kapitalist ilişkiler yumağı olarak değerlendirmekte ve kent çalışmalarına yeni bir alan açmaktadır (Lefebvre, 2014: 241; Gottdiener ve Hutchison, 2011: 81).

Bu düşünürler kent çalışmalarında yalnızca kentsel olgulara odaklanmamışlardır. Kentle birlikte sanayileşme, küreselleşme, kapitalist üretim, toplumsal hareketler, gündelik yaşam, kültürel çalışmalar, kimlik, kamusal/özel alan gibi birçok mesele bu düşünürlerin temel nesnesi haline gelmiştir. Bu ilginin başlıca sebebi ilk olarak yeni

kapitalizmin kentsel mekânla kurduğu özgül ilişkide, ikinci olarak da çağdaş küresel ekonominin karmaşık ve iç içe geçen yapısında yatmaktadır. Önceki dönemlerin aksine, yeni kapitalizm ve yeni küresel ekonomi, işleyişini sürdürmek, kümelenme ve yoğunlaşma ihtiyacından dolayı kentsel mekân ile doğrudan ilişki kurmuş ve özellikle önde gelen bir grup sektör kente özel bir ekonomi-politik rol vermiştir. Bu bağlamda, kentsel mekân özellikle yeni kapitalist süreç ve aktörlerin cereyan ettiği birincil alanlar haline gelmiştir (Saunders, 2013: 172; Urry, 1995: 25; Sassen, 2000: 10 ve 2007: 100). Buna ek olarak, yüzyılın sonuna doğru daha fazla insanın kentsel alanlarda yaşamaya başlaması da kentlere olan ilgiyi artırmıştır. 1800'lü yıllarda kentte yaşayanların oranı kırdaki yaşayanlara göre %3 iken, bu oran 1950'lerde %30 olmuş ve günümüzde giderek daha fazla insan kentsel alanlarda kümелendiğinden ötürü bu oran %50'lere tırmanmıştır. Bugün ilerlemiş ya da kalkınmış ülkelerin nüfuslarının neredeyse dörtte üçü kentlerde yaşamaktadırlar (Florida, 2011: 20).

1.3. Yeni Kapitalizm ve Kentlerin Dönüşümü

Lefebvre'e (2014: 28) göre, üretim tarzı birtakım toplumsal ilişkilerle birlikte kendi mekânını üretir. Yeni ekonomi kendi içsel dinamiklerinin gerektirdiği yönde ve ölçüde kentsel sistemi dönüştürmüştür. Yeni kapitalist sosyo-ekonomik örgütlenmede kentlerin önemi artmış ve küresel bilgi ekonomisinin yürütücüsü olarak kentler yeni bir döneme girmiştir. Sanayi kapitalizminde dünya ekonomisi büyük ölçüde limanlar, fabrikalar, maden yatakları ve plantasyonlar etrafında şekillenmiş ve kentler de genel olarak bu gelişimi izlemişlerdir. Ancak modern sanayi kapitalizminde kentler, doğal kaynaklar, demir yolu ve limanların kentsel coğrafyayı belirlemesinden dolayı mevcut ekonominin ana yürütücüleri değildir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik yoğunlaşmanın nedeni şehrin kendisi değil; etrafında yayılan ulaşım imkânları ve doğal kaynaklardır. Fakat günümüzde uluslararası ticaret küresel ekonominin önemli bir parçası olmasına rağmen, uluslararası finans akışları tarafından gölgede bırakılmış durumdadır. 1980'lerde finans ve uzmanlaşmış hizmetler uluslararası işlemlerin başlıca bileşenlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzün en önemli ekonomik aktörleri, finans piyasaları, hizmet endüstrisi, bankalar ve ulus ötesi şirketlerdir. Bütün

bu ekonomik süreç ise kentlerde konumlanmıştır. Küresel ekonominin coğrafyası, dünya çapında şehirlerin işlevini güçlendirmiş ve çağdaş sosyo-ekonomik yapılanmada belirleyici roller kazandırmıştır (Sassen, 2000: 11). Başka bir deyişle, daha önce ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği alanlar olarak kentler, yeni kapitalizm ile birlikte bizzatihi birer ekonomik aktör olmuşlardır. Özellikle, yeni bilgi ekonomisinin kontrol ve yönetim mekanizmaları ve yüksek teknoloji firmalarının kümелendiği alanlar olarak kentler ve belirli kent bölgeleri çağdaş kapitalizmin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Sanayi kapitalizminde kentler, önemlerinin artmasını büyük ölçüde *konumlarına* borçludur. Bir kent doğal kaynaklara ve demiryolu, nehir yatağı gibi ulaşım imkânlarına ne kadar yakın ve elverişli ise ekonomik gelişme için o kadar fazla önem kazanabilir. Özellikle kente *erişim*, bir kentin sanayi kapitalizmine dayalı ekonomide öne çıkıp çıkmayacağını belirleyebilir. Daha ucuz arazi ve işgücü sağlayabilen, ulaşım maliyetlerini en aza indirebilen kentler sanayi kapitalizmi için oldukça cazip konumlar olarak görülür. Ancak yeni ekonominin konuma olan vurgusu tamamen ortadan kalkmasa da, kente *erişim* temel öncül olmaktan çıkmış ve yerini kentin *niteliği* almıştır. Ekonomik rekabet stratejilerinin değişimi düşük maliyet temin eden alanlardan yüksek kalite sağlayan alanlara doğru bir değişimi beraberinde getirmiştir. Çağdaş dönemde, bir kentin yaratıcı ve yetenekli insanları kendine çekebilme, farklılıkları harmanlayabilme, yeni fikirler ve iş alanları yaratabilme gibi birçok niteliği üretme ve barındırma kabiliyeti o kenti ekonomik ve kentsel başarıda üst sıralara taşımaktadır (Florida, 2005: 50). Barındırdığı madenler ve ulaşım imkânlarından ziyade, günümüzde bir kentin kalitesi tüm dünyadan yenilikçi insanların bir araya gelebileceği buluşma mekânları, kültürel faaliyetlerin yürütülebileceği salonlar, daha renkli bir yaşama tarzına kapı aralayabilecek konut alanları, ulaşımı hızlandırabilecek farklı araçlar, kenti cazip kılan kültürel ve folklorik değerlerin çeşitliliği ve özgünlüğü gibi hem fiziksel hem de zihinsel/duygusal imkânları kendisinde barındırdığı ve bunları sürdürebildiği ölçüde tespit edilebilir. Diğer bir ifade ile günümüzde kentler *soft* güçlerini öne çıkarma ve sosyo-kültürel alanlarda kentsel mekânı yeniden tasarlama kabiliyetleri oranınca küresel dünyada gelişme gösterebilmektedir.

Jane Jacobs'ın kentlerin nasıl geliştiklerine dair klasikleşmiş analizi olan *The Economies of Cities* çalışmasında değinmiş olduğu gibi kentler, mevcut işlere yenilerini ekleyebilen ve iş gücünün yeni işbölümlerini yaratabilen alanlar olmuştur. Buna göre günümüzde eski işleri tekrar eden ekonomiler gelişimlerini sürdüremeyecektir (1970: 53). Günümüzün yenilikçi ekonomileri ise tam da Jacobs'un vurguladığı gibi, yeni iş türleri yaratarak gelişmektedirler. Çağdaş kentler, yeni kapitalizm ve bilgi ekonomisinin gerektirdiği biçimde, küresel rekabeti sürdürebilme adına sürekli yeni iş kolları ve yeni iş bölümleri üretebilme kabiliyetine sahiptir. İnovasyon, yalnızca çağdaş ekonominin en sihirli kelimesi değil, aynı zamanda çağdaş kentlerin de en sihirli kelimesidir. Bunun sonucu olarak, 20.yüzyılın sonuna doğru, klasik sanayi kentleri hiyerarşisi dağılmaya başlamıştır. Sanayi döneminde önde gelen pek çok kent, teknolojiyen geri kalmanın, piyasaların doygunluğunun veya sert ve katı sosyal sistemlerin yüzünden önemini yitirmiştir (Florida, 2011: 245-6). Bunun temel sebebi çağdaş kentsel ve ekonomik örgütlenmelerin giderek daha fazla karmaşık ve dolaşık bir ağ sistemine tabi olmasıdır. Kentlerin hangi ekonomik işlevi yerine getireceği ve tasarım ve planlamasını hangi temeller üzerine kuracağı günümüzde küresel aktörler tarafından belirlenmektedir (Appadurai, 1990: 296; Castells, 2013).

Burada Giddens'ın zaman-uzam uzaklaşması kavramını yeniden hatırlamakta fayda var. Giddens'a göre, modern dönemde uzam yani mekân 'herhangi bir yüz yüze etkileşim biçiminden konum olarak uzak, namevcut kişiler arasındaki gelişmiş ilişkilerden ve oldukça uzak toplumsal etkilerden fazlaca etkilenerek' biçimlenir. Diğer bir ifadeyle, çağdaş koşullarda mekânlar, konum olarak kendisinden oldukça uzak etkenlere gittikçe daha fazla bağımlı hale gelmektedir (Giddens, 2020: 25). Küresel ekonomi birbirine sıkıca bağlanmış bir ağ sistemidir. Bu bağımlılık, büyük ölçüde kentler üzerinden kendini gösterir. Giderek daha fazla üretim kolu, klasik Avrupa ve Amerika sanayi merkezlerinden Latin Amerika ve Asya'ya doğru (deindustrialization) kaymaktadır. Bunun kentler üzerindeki etkisi ise küresel mekânların bir endüstrinin tamamından ziyade üretim sürecinin yalnızca belli parçalarına giderek daha fazla odaklanmasıyla işleve ve bölgelere göre küresel bir uzmanlaşmanın ortaya çıkışıdır. Ford'un seri üretim bandı artık tek bir çatı altına sıkıştırılmaktan çıkmış ve adeta tüm dünyayı üretimin belirli süreçlerine hasrederek

küresel bir montaj hattı yaratılmıştır. Lefebvre'nin ifadesiyle yeni kapitalizm gezegen çapında bir iş bölümü ile sonuçlanmıştır (2014: 29). Kentler ise bu işbölümünde giderek daha fazla önem kazanmış ve yalnızca meta üretimine değil aynı zamanda bilgi ve inovasyon üretiminin de merkezi olmuştur.

Tüm bunlar en genel anlamıyla küreselleşmenin sonucudur diyebiliriz. Ancak kentlerin küreselleşme ile kurduğu ilişkiyi sınıflandırmak adına küreselleşmeyi birkaç farklı başlıkta tartışabiliriz. Kawasaki, çeşitli türde olgu ve olayların küresel ölçekte gerçekleşme sürecine işaret eden küreselleşmeyi, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel küreselleşme olarak kategorize etmektedir. 21.yüzyıla doğru gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri, küreselleşmeyi “birden fazla seviyede” mümkün kılmış veya bir “çoklu küreselleşmeden” söz edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, çağdaş kentler kimi zaman “belirli bir tür” küreselleşmenin merkezi olurken kimi zamanda bütün küreselleşme boyutlarını içinde barındıran, birçok farklı alanda küresel süreç ve akışların çakıştığı bir merkez olma yolundadır (2013: 31).

1.3.1. Kentsel Dağılıma ve Yoğunlaşma

Yeni ekonominin kentlerle kurduğu ilişki en genel anlamda işlevlerin ve görevlerin küresel ölçekte dağılması ve aynı zamanda yoğunlaşmasıdır. Tüm dünyada bir taraftan üretim ve yönetim işlerinin bölgeler arasında katı bir dağılımı ve yayılması gözlenirken, diğer taraftan da yeni ekonomi yığılma eğilimi taşır ve genellikle birçok farklı sektör ve iş kolu belirli bölgelerde bir araya gelir (Scott, 2006: 8-10). Bunun sonucu olarak tüm dünyada kentler en genel anlamda iki başlıkta kategorize edilmektedir. Birincisi *dengeli (balanced) kentsel sistemler* ve diğeri *büyük kentlerin (primacy)* oluşturduğu kentsel sistemlerdir. Asya, Latin Amerika ve Afrika bölgelerindeki gelişmekte olan ülkelere nüfusun, istihdamın ve toplam milli üretimin büyük çoğunluğunun halen belirli merkezlerde bulundurulması sonucu büyük kalabalık kentler ortaya çıkmaktadır. Uluslararası işbölümü nedeniyle imalat üretiminin büyük ölçüde bu ülkelere kayması, ihracat amaçlı tarımsal üretimin bu bölgelerde yapılması ve turizm gibi faktörler bu ülkelerde yeni gelişme kutupları doğurmakta ve ülkenin belirli kentleri -örneğin Brezilya, Sao Paulo, Santo Domingo-

nüfusu ve istihdamı kendine çekerek yeni bir mega kent yaratmaktadır. Bu eğilim bir bakıma, banliyöleşme süreçleriyle birlikte düşündüğümüzde, tipik bir sanayi kenti büyümesi ve yayılmasıdır. Buna karşılık dengeli kentsel sistemlerde, yeni kapitalizmde önde gelen sektörlerle ev sahipliği yapması, hizmet sektörü ve uzmanlık gerektiren bilgi ekonomisi işlerinde yoğunlaşmaları ve yönetim ve koordinasyon alanları haline gelmeleri sonucu özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentleri – örneğin Londra, Paris, New York, San Francisco, Berlin- belirli oranda nüfus azalmaları yaşamakta ve bölge çapında gerek nüfus ve gerek istihdam açısından daha dengeli bir kentleşme eğrisi izlemektedir. Hatta bir bakıma bu ülkelerde kentler azalmakta ve kentlerin katma değerleri giderek daha fazla zihinsel sermayeye bağımlı hale gelmektedir (Landry, 2000: xii). 1960 sonrası dünya çapında kentler için en genel anlamda sınıflandırma yapılabilecek bu iki farklı kentleşme eğilimi büyük ölçüde yeni sosyo-ekonomik sistemin bir sonucudur. Üretim, finans, işletme ve yönetim faaliyetlerindeki küresel işbölümü ve küresel hiyerarşinin kentsel örgütlenme üzerindeki çıktılarından bir tanesidir (Sassen, 2000: 34-57).

Üretim süreçlerinin ve ekonomik faaliyetlerin küresel çapta bu dağılımı günümüz küresel ekonomi ve kentler arasındaki ilişkinin bir yanına temas ederken, bu süreçleri aynı oranda önemli bir yoğunlaşma eğrisi izlemektedir. Başka bir deyişle, ekonomik faaliyetler küresel ölçekte eş zamanlı bir yayılma ve yoğunlaşma eğilimindedir. Küresel dağılımın yanı sıra sanayi üretimi, denetim işlemleri ve üst düzey yönetim mekanizmalarındaki bölgesel merkezileşmelerin de ortaya çıktığı görülmektedir. Küresel çapta birbirine bütünleşmiş işlemler gibi, ulusal ve küresel piyasalar da küresel sistemin işletildiği merkezi konumları gerektirmektedir. Bilgi üretimi ve bilgi akışını sağlayan ve imalat, tarım, finans, bankacılık gibi neredeyse diğer tüm hizmetlerin temeli sayılabilecek önde gelen sektörler dünyanın belli kentlerinde yoğunlaşmışlar ve merkezîleşmişlerdir. New York, Tokyo ve Londra uluslararası finans sektörüne, danışmanlık ve işletme hizmetlerinin büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapmaktadır. Chicago ve Singapur vadeli işlemler piyasasında en önde yer alırken, Hong Kong, Osaka, Paris, Zürih, Amsterdam gibi merkezler önemli finans ve uluslararası işletme merkezleridir. Seul cep telefonlarından kişisel bilgisayarlara, televizyondan video ekranlarına kadar birçok üründe dünya merkezi iken, Hindistan'ın Bangalor kenti

yazılım kodları ve yazılım teknolojilerinin merkezi ve ayrıca büyük bir tıbbi eğitim altyapısı ile tıbbi görüntüleme ve biyoteknoloji alanlarında küresel merkez konumundadır. Çin'in onlarca kenti ise mobil teknoloji ve tüketici elektroniği alanlarında günümüzün en önde gelen yerleri haline gelmiştir. Küresel ekonomi, kentleri belirli kollarda nişler olarak örgütlenme eğilimdedir; pek çok önemli ekonomik faaliyet için kentler ve belirli bölgeler küresel çapta bir rekabet içine girmiştir. Bugün kentler bu küresel rekabetin içerisinde bir Silikon Vadisi kentleşmesi yaşamaktadır (Castells, 2013: 509; Sassen, 2000: 2; Florida, 2011: 263; Zukin, 2020: 13).

Sklair'e göre yeni ekonomiyi ve yeni kent örgütlenmesini büyük ölçüde ulus aşırı şirketler şekillendirmektedir. Tüm dünyadan insanlar bugün belirli çok uluslu şirketlerin hizmetlerinden faydalanmakta, belirli markaları kullanarak seyahat etmekte, yemek yemekte veya dizi/film izlemektedir (2002: 59). Bir kenti dünya sıralamasında ön sıralara ilerlemesi o kentin küresel ölçekte iş gören firma ve şirketlere ev sahipliği yapma oranıyla doğru orantılıdır. Günümüzde dünyanın en büyük 100 şirketinin 67 tanesinin genel merkezlerine yalnızca 12 kent ev sahipliği yapmaktadır. En tepedeki 4 kent ise 46 büyük şirketin yönetim merkezlerini içerisinde bulundurmaktadır. Tokyo, bu 100 şirketin 17 tanesinin genel merkezini sınırları içerisinde bulundurmakla dünya sıralamasında en başta yer almaktadır. Ardından New York ve Paris sırasıyla 11 ve 12 şirkete ev sahipliği yapmaktadır (Clark, 2003: 164). Bununla birlikte, bu kentlerin küresel ekonomik dolaşımın merkezleri olmasında nüfuslarının büyüklüğü doğrudan bir sebep değildir. Her ne kadar Tokyo, New York ve Paris hem küresel ekonominin merkezleri hem de nüfus büyüklüğü açısından sıralamada en başta gelen kentler arasında olsa da, nüfus büyüklüğü dünya ekonomisinde kentlerin yerini açıklamakta tek başına yeterli değildir. Dünyanın kalabalık şehirlerinden birçoğu küresel şirketlerin yönetim merkezlerine ev sahipliği yapma bakımından önde gelen kentler arasında değildir (Sassen, 1991: 170).

Altyapısı büyük ölçüde bilgi akışlarından oluşan dünya ekonomisinde, kentler ve bölgelerin ekonomik gelişme için bu denli önemli olmasını şaşırtıcı bir paradoks olarak gören Hall ve Castells'e göre, ekonominin küresel niteliği ulusal hükümetleri ekonomi ve toplumu şekillendiren işlevsel süreçlere hükmedememe gibi bir durumla karşılaştırmaktadır. Bu noktada kentler ve bölgeler teknoloji, piyasa ve kültürün

değişen koşullarına uyum sağlamada daha esnek davranabilmekte ve hükümetlerden daha güçsüz olmalarına rağmen, gelişen ekonomiye daha pratik cevaplar üretebilmekte, uluslararası şirketlerle müzakere edebilmekte ve zenginlik, güç ve prestijin kaynaklarını kendilerine çekmek için koşullar yaratabilmektedir. Kentlerin yeni ekonomiye bu esnek adaptasyonu, onları özellikle yüksek teknoloji geliştirmede ve bilgi temelli firmaların yönetim ve kontrol merkezi olma yönünde rekabete sürüklemektedir. Yeni kapitalizmde kentlerin geçirdiği değişimi ‘teknopol’ ve ‘sosyal çevre’ kavramları etrafında tartışan Hall ve Castells’e göre, teknopoller ekonomik büyüme için gerekli teknolojik yeniliklerin ve sanayilerin geliştirilmesi için önemli bir motor niteliği taşıyan ve yüksek teknoloji şirketlerinin yoğunlaştığı kentsel alanlardır. Bunun ilk ve dünya çapında en güçlü örneği binlerce yüksek teknoloji uzmanının çalıştığı, binlerce şirketin yönetim merkezinin bulunduğu, dünyayı değiştiren gelişmelerin cereyan ettiği, laboratuvarlarında bilim savaşlarının verildiği, garajlarında insanları milyoner yapan yeni fikirlerin doğduğu, özellikle yüksek teknolojide en önemli yeniliklerin temerküz ettiği; başkanların, bakanların ve yüksek mevki sahibi iş adamları veya bürokratların ziyaret ettiği, temaslarda bulunduğu yer olan Silikon Vadisi’dir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş atmosferinde uzay araştırmaları ve savunma sanayi güdüsünde gerçekleştirilen birçok teknolojik yenilik Silikon Vadisi’nde meydana gelmekte ve yüzlerce yüksek teknoloji şirketinin burada kümelenmesine neden olmaktadır. Bu anlamda o zamanlardan bugüne kadar, diğer kentler de aynı şekilde yüksek teknolojide kaydedecekleri ilerlemelerle birer Silikon Vadisi olma yolunda rekabet etmekte ve birer ‘technopole’ yaratma yarışı içerisindeyler. Bunun yanında, yine ABD’de Boston’s Highway 128 gibi, daha önce devasa imalat merkezleri olan ancak yeni kapitalizm ile birlikte önemini yitiren; 1980’li yıllarda yüksek teknoloji alanında yeniden merkez olma konumunu kazanan alanlar da kentlerin küresel ekonomide işlev ve öneminin önemli göstergelerindendir. ‘Sosyal çevre’ kavramıyla ise, Hall ve Castells, bu teknolojik yeniliklere sebep olan sinerjiyi yaratan koşulları devamlı kılmak için oluşturulmuş sosyal, kurumsal, örgütsel, ekonomik ve bölgesel yapıların organizasyon kabiliyetini kastetmektedirler. Böylece bir bütün halinde kentler veya kentlerin belirli bölgeleri Silikon Vadisi gibi yenilik merkezleri yaratabilme kabiliyetlerini artıracaklardır (Hall ve Castells, 1994: 8-30).

1.3.2. Yayılmanın Yönü: Çeperden Merkeze

Yeni kapitalizm ile kentsel yapıda dönüşen bir diğer önemli nokta ise kent yayılması ve yoğunlaşmasının merkezden çepere doğru olan yönünün tersine çevrilip, çeperden merkeze yönelmesidir. Robert Park ve öğrencilerinin (2018) 20.yüzyıl sanayi kentini analiz ederken geliştirdiği ekolojik kuramın tespit ettiğinden farklı olarak günümüzde kentsel yayılma yönü merkezden uzaklaşmayı ve banliyölerde yeni konutlar ve iş merkezleri inşa etmeyi amaçlamaktan uzaktır. Elbette bu, banliyölerin öneminin tamamen ortadan kalktığı veya banliyölerin terk edildiği anlamına gelmez. Ancak Florida'ya göre, 'kümelenmenin inovasyon için ana yönlendirici olduğu bir çağda banliyö yayılması, ekonomik büyüme üzerinde bir engel haline gelmiştir.' Banliyöler bir dönem, kapitalizmin gelişmesinin coğrafi ve kentsel olarak en önemli göstergesi ve ucuz ekonomik büyümenin ana motoru iken, günümüz yeni kapitalizmi ile birlikte kent merkezlerinde yoğunlaşma ve banliyölerden uzaklaşma artmaya başlamıştır. Bunun en temel sebebi yeni bilgi ekonomisinin getirdiği, imalat üretiminin güney ülkelere kaydırılması ve yüksek teknoloji firmalarının dünyanın önde gelen kentlerinde yoğunlaşmasıdır. Bilgi yoğunluklu ve yüksek teknoloji şirketleri artık ekonomik faaliyetleri için çeperlere açılmaya gerek duymamakta; bilakis şehir merkezlerinde konumlanmaktadırlar (Florida, 2017: 195-240). Sanayi kapitalizminde banliyöler bir bakıma otomobilin yaygınlaşmasının doğal bir sonucudur; ucuz arazi, ucuz iş gücü ve ucuz konutların merkezi olan banliyö kayda değer bir ekonomik büyüme meydana getirmiştir. Ancak günümüzde, ulaşım otomobilden çok daha yüksek hızlı ulaşım araçlarına, uçak ve yüksek hızlı trenlere doğru kaymış ve küresel ölçekte işler durumdadır. Ekonomik faaliyetler ise zaten kent merkezinden uzak bölgelerde konumlanması gereken ve bir su kenarına ihtiyaç duyan fabrikalar olmaktan büyük ölçüde çıkmış ve merkezlerde büyük iş merkezlerinde yoğunlaşmış, bilgisayarlaşmış profesyonel meslekleri barındıran çok uluslu şirket işleri haline gelmiştir. Bütün bunlar kentsel yayılma ve yoğunlaşmanın yönünü ve sebebini dönüştürmektedir.

Kentsel yayılma ve yığılmanın geçen yüzyılda terk edilmiş, yoksul ve göçmenlere bırakılmış kent merkezi (Burgess, 2018: 93) şehre yeniden dönüş hareketi ile birlikte yeni ekonominin önde gelen aktörleri tarafından dönüştürülmeye başlanmıştır.

Sanayileşmeyle birlikte, özellikle sanayi kentlerinde, toplumun varlıklı ve beyaz kesimleri banliyölere taşınmış ve kent merkezinden uzaklaşmış; yoksul, göçmen ve siyahlar ise kentin ucuz çöküntü alanlarında bırakılmıştı. Yeni kapitalist ekonomi ile birlikte ise şehre yeniden dönüş hareketi varlıklı sınıflar, Florida'nın ifadesiyle *yaratıcı sınıflar* tarafından yönlendirilmiş ve özellikle yüksek teknoloji ve bilgi merkezli işlerde çalışan profesyoneller kent merkezlerinde iş merkezlerine kolay erişim amacıyla kümelenmeye başlamıştır. Bu durum profesyonel bilgi ekonomisi çalışanlarının diğer eğitim, sağlık, eğlence gibi ihtiyaçlarını karşılamak için birçok iş alanının kent merkezlerinde yoğunlaşmasına ve kentlerin hızla yeniden inşa sürecine girmesine neden olmuştur (Florida, 2017: 89-106). Bunun yanında, sanayi merkezlerinin ve fabrikaların küresel işbölümü sonucu özellikle kuzey şehirlerden taşınıp Güney Asya ve Güney Amerika kentlerine kurulması birçok işyeri, fabrika, atölye ve konutun boşalıp kullanım dışı kalmasına neden olmuştur. Özellikle sanayi kapitalizmi döneminde önde gelen Avrupa ve Amerika şehirlerinde çok sayıda fabrika, atölye ve konut boşa çıkmış ve sanatçı, mimar, iş adamları, film yapımcıları gibi birçok yaratıcı grup tarafından bir *soylulaştırmaya* tabi tutulmuştur. 1960 ve 70'li yıllarda özellikle sanatçılar eski sanayi yapılarının çatı katlarına taşınmaya başlamıştır. Sharon Zukin'in (1989) ifadesiyle, 1970'li yıllar ile birlikte eski fabrika ve depoların sanatsal zevkler ve konut amacıyla dönüştürülmesi orta ve üst sınıftan birçok varlıklı kesimin bu mekânlara yönelmesine neden olmuş ve “çatı katında yaşam (loft living)” olarak adlandırılan bir “burjuva şıklığı” ortaya çıkmıştır. Kentin eski alanlarının dönüştürülmesi ve tüketim araçları olarak kullanılması günümüzde de popülerliğini koruyan bir akıma dönüşmüştür.

1.3.3. Kültürel Ekonomi ve Bir Cazibe Merkezi Olarak Kentler

Florida, kapitalist gelişmenin temel itici gücü olarak kümelenme eğiliminden bahseder. Buna göre, kentlerde iki tür kümelenme biçimi vardır: birincisi, daha önce de bahsedildiği üzere belirli şirketlerin ve endüstrilerin belirli kentlere kümelenmesidir. New York ve Londra'da finans, San Jose'de (Silikon Vadisi) teknoloji ve Milano ve Paris'te moda gibi. İkincisi ve daha önemlisi ise yetenekli ve

hırslı insanların şehirlerde kümelenmesidir. Dünyanın her yanından, her ırk, etnik veya ulusal köken ve dinden yetenekli insanlar önde gelen kentlerde kümelenerek kentlerin ekonomik büyümesine güç vermektedirler. Giderek daha fazla insan belirli kentlerde yoğunlaşma eğilimindedirler. Florida'ya göre firma ve şirketlerin belirli şehirlerde yoğunlaşmasının amacı da yenilik ve ekonomik büyümenin gücü olan yetenekli insanları cezbedebilmektir. İnsan sermayesini kendilerine çekebilmek için kentler yeni bir küresel rekabete dâhil olmak zorundadırlar; yeni kapitalizmin önemli kentleri artık ekonomik başarı sağlamak için dünyanın en yaratıcı insanlarını kendine çekmek durumundadırlar. Günümüz yaratıcı ekonominin gelişmesi için olmazsa olmaz olan ve Florida'nın 3T olarak formüle ettiği faktörler; teknoloji (technology), yetenek (talent) ve hoşgörü (tolerance), yetenekli ve yaratıcı bireyleri bu kentlere çekme, burada tutma ve onlardan yararlanma amacıyla kentleri dönüştürmeye itmektedir. Bir kent tüm dünyadan ne kadar farklı ve yaratıcı grupları kendine çekebilirse, ekonomik büyümede o kadar başarılı olmaktadır. Bu durum ise bir kentin ekonomik avantajı için yalnızca mal, hizmet ve sermayeye sahip olmasını değil; kendini sürekli yenileyen, yetenekli ve yaratıcı insanları cezbetmek için koşullar yaratan sürekli bir devinim yaratmasını gerektirmektedir (Florida, 2005: 29-40; 2011: 42; 2017: 47-9).

Günümüzde kentler için asıl sorun cazibesini hangi yollarla artırabileceğidir. Günümüz kent gelişim teorilerinin modern döneme kıyasla dönüşmesi de yine cazibe sorununun bir uzantısıdır. Başka bir ifadeyle, modern dönemde sanayi kuruluşları ve iş merkezleri ile önemli bir çekim merkezi olan sanayi kentleri, üretim tesisleri dünyanın daha ucuz bölgelerine taşındıktan sonra yeni cazibe kaynaklarına ihtiyaç duymuştur. Günümüzde bu cazibe yalnızca iş imkânları ile sağlanamamaktadır. Çalışma koşulları ve meslek çeşitliliğinin yanında kentler, başta yüksek teknoloji ve bilgi merkezli profesyonel işlerde çalışma imkânı sağlamak olmak üzere ulaşım imkânları, sosyo-kültürel faaliyetler, doğa dostu konut alanları gibi diğer yaşam koşullarını da dikkate alarak kendilerini cazip hale getirmektedir. Özellikle kentin kendi kültürel değerleriyle kurduğu ilişki ve onu yeniden üretme biçimi kentleri diğerlerinden ayırmaktadır. Yalnızca bir iş imkânı sağlamadan öte, bir kent bütüncül olarak kaliteli bir yaşam tarzı sunmalıdır. Bundan dolayı günümüz kentlerinin çehresi fabrika bacalarından ziyade müzeler, tiyatro salonları, konser merkezleri, kafeler,

sanat mekânları, oyun alanları, parklar ve buna benzer faaliyetlerle dolu alanlarla kaplıdır. Yerel değerlerden türemiş çağdaş formlar, sosyal çevre, kültürel faaliyetler çeşitliliği gibi birçok etken insanların, özellikle de yeni ekonominin motor güçlerinin yaşayacak bir yer seçiminde etkili olmaktadır.

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinde sanayi üretiminin bıraktığı boşluk kültürel ekonomi ile yeniden üretilmeye çalışılmaktadır. Fabrika ve atölyelerin terk edilmesi sonucu onlarca bina ve iş yeri kültürel tesisler olarak işletilmeye başlamıştır; böylece kentlerde ‘yaratıcı alanlar’ oluşturulmaktadır. Scott’a göre, günümüzde üretim sistemleri –yalnızca imalat üretimi değil, bilgi ve inovasyon üretimi de dâhil- ve kentin kültürel çevresi birbirlerini destekleyecek, genişletecek ve birbirlerinin gücünü artıracak biçimde bir denge seyrederek işlemektedir. Kentlerin kültürel çevresi ve çehresi kentsel yenileştirme çalışmalarında bir hayli dikkate alınmakta ve güçlü bir tarihi ve kültürel geçmişe sahip kentlerin mevcut dönemde daha baskın hale gelmeleri böylece kolaylaşmaktadır. Terk edilen fabrika ve atölye alanları ise kentte kültürel çevreler yaratma sürecinde yenileştirilerek turistler veya *yaratıcı sınıf* için bir cazibe merkezi haline getirilmektedir. Örneğin, Almanya’nın ağır metal sanayi üretimi ile meşhur Ruhr bölgesi yeni kültürel projelerle veya medya ve bilişim üretimine kazandırılmak amacıyla dönüştürülmektedir. Benzer şekilde Manchester, Sheffield veya Amsterdam’da Westergasfabriek gibi bölgelere yeni bir görünüm kazandırılmakta ve yeni bir marka haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanında Hong Kong, Osaka, Sidney ve Singapur gibi birçok kent de hem gelir elde etmek hem yüksek kalitede bir yaşam sunmak hem de küresel etkilerini artırabilmek amacıyla kültürel kaynaklara ağırlık vermektedirler (Scott, 2006: 10).

Yeni ekonomi ile birlikte bir cazibe merkezi haline gelen kentlerde farklılık içeriği de dönüşmektedir. Robert Park, Wirth, Simmel, Jane Jacobs veya Sennett’in ve diğer birçoklarının da ifade ettiği gibi kentler her zaman farklılığın, karmaşıklığın ve yoğunluğun alanları olmuştur. Ancak yeni kapitalizm ile birlikte kentin heterojenliği ve yoğunluğu daha farklı bir forma bürünmüştür. Appadurai’ın “ethnoscapes” olarak adlandırdığı akış neticesinde, günümüzde dünya etrafında kayda değer bir insan dolaşımı yaşanmaktadır. Yeni ekonomi, üretim ve teknoloji farklı ihtiyaçlar ürettikçe bu dolaşım devam etmektedir (1990: 296). Diğer taraftan, bilgi ekonomisiyle birlikte

yükselişe geçen işler önemli ölçüde *yaratıcılık* gerektirmektedir; yaratıcılık ise dünyanın herhangi bir bölgesinde, herhangi bir ırk veya etnisiteye sahip insanlarda bulunabilir. Bir bakıma her insan bizzatihi yaratıcıdır. Bundan dolayı, kentler günümüzde yüksek oranlarda farklı gruplardan oluşan nüfuslara sahiptir. Dünyanın birçok yerinden insan kendi vatanlarından kilometrelerce uzaklarda hayatlarını sürdürmektedirler. Özellikle yüksek teknoloji ve bilgi yoğunluklu endüstrilerde çalışan profesyonel, yaratıcı sınıf mensubu çalışanlar çoğunlukla doğdukları ülkelerden farklı yerlerde çalışmaktadırlar. Örneğin Google’ın Moskova doğumlu ortağı veya Hotmail’in Banglor doğumlu kurucu ortağı gibi yüksek teknoloji alanının önde gelen isimleri, dünyanın önemli yüksek teknoloji ve bilgi yoğunluklu ekonomilerini işleten kentlerde yaşamaktadırlar. Bunun yanında, Coca-Cola’nın tepe yöneticisi bir İrlandalı, Alcoa’nın yöneticisi Faslı, Pharmacia’nın CEO’su Pakistanlıdır ve McDonald’s yakın bir zamana kadar bir Avustralyalı tarafından yönetilmekteydi. Süperstar şehirler dünyanın her köşesinden farklı ırk, ulus, etnik köken ve cinsel eğilimlere sahip yetenekleri bir araya getirmektedir. Geçtiğimiz yıllarda San Francisco’da faaliyete başlayan birçok yüksek teknoloji firmasının üçte ikisi veya yarısına yakın bir kısmının kurucularından en az biri göçmendi. Bir dönem kentlerde aforoz edilen farklılığa artık hayranlık duyulmaktadır (Florida, 2011: 40; 2017: 48).

1.3.4. Kentsel Eşitsizlik

“Ne kadar düşüncesizsiniz! Yoksul semtlerde dolaşmaya kalkıyorsunuz, ama yaşamı güzel gösterecek camlarınız bile yok!”³

Yeni kapitalizm ile birlikte aşırı kümelenmelere sahne olan kentsel alanların yarattığı bir diğer önemli sonuç kentsel eşitsizliktir. Engels’in tespitiyle kapitalizm, mekânsal alanda her zaman ‘eşitsiz gelişme’ üretmektedir (Gottdiener ve Hutchison, 2011: 78). Tabakalaşma, kutuplaşma, farklılaşma, ayrışma ve eşitsizlik gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılan ve kent demografilerinde hem sosyo-ekonomik olarak hem mekânsal olarak yaşanan bölünmelere ve eşitsizliklere işaret eden kentsel eşitsizlik olgusu, 21.yüzyıl kentinin temel karakteristiğini yansıtır (Sassen, 1991; Friedmann,

³ Charles Baudelaire, **Paris Sıkıntısı**, Çev. Tahsin Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s. 16.

1996). Kentsel eşitsizlik genel olarak en tepede ve en dipte bulunan meslek gruplarının sayısının artışı, orta sınıf oranındaki düşüş ve bu gruplar arasındaki keskin gelir farklılıkları sonucu oluşan kentsel ayrışmalar olarak açıklanabilir (O'Loughlin ve Friedrichs, 1996). 21.yüzyılda ise, kentlerin yaratıcı sınıfları çekmeye çalışması ve bilgi ekonomisinin belli kentlerde ve kentlerin de belirli alanlarında özellikle merkezlerde kümelenmesi kent mekânının eşitsiz gelişimine yol açmaktadır. Eşitsizlik ve kentsel alanda artan rekabet aynı zamanda aşırı yoğunlaşma ve artan kentleşmenin de doğal bir sonucudur. Yetenek ve ekonomik faaliyetlerin giderek daha az yerde birikmesi dünya şehirlerini kazanan ve kaybeden şehirler olarak ikiye bölmekle kalmamakta; aynı zamanda kazanan şehirleri toplumun en avantajlı kesimleri hariç diğerleri için yaşanamayacak kadar pahalı hale getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, kentler giriştikleri ekonomik rekabette küresel bir hiyerarşiye tabi olmakta, ancak bu hiyerarşide en tepede yer alanlar da kendi içerisinde derin bir bölünme ve ayrıma neden olmaktadır. Tüm dünyadan en yetenekli insanların önde gelen kentlere doğru çekilmesi aynı zamanda kentlerdeki birçok dezavantajlı grubu kent dışına itmektedir. Yeni kapitalist ekonominin gerektirdiği bilgi yoğunluklu ve yüksek teknoloji firmalarının kent merkezlerinde yoğunlaşma eğilimi, bu milyar dolarlık şirketlerin ve multimilyarder şirket sahiplerinin konumlandığı alanların aşırı pahalılaşmasına, arazi fiyatlarının aşırı yükselmesine, kent merkezinde bu uluslararası şirketlerin diğer taleplerini karşılayacak olanakların yayılmasına; dolayısıyla bu alanlardaki konut fiyatları ve yaşam standartları ile rekabet edemeyecek kesimlerin bu bölgelerden dışlanmasına ve daha az avantajlı kesimlerin çeperlere doğru kaymasına neden olmaktadır. Bu sonuçlar ise kentlerde inovasyon ve eşitsizlik arasında bir korelasyon kurulabilmesine imkân vermektedir (Florida, 2017: 63-85).

Castells'e göre, değişen ekonomi ve teknolojinin mekânsal tezahürleri metropol alanlarda gözlemlenebilir. Gelişmiş hizmetler ve yüksek teknoloji şirketlerinde yeni ortaya çıkan yüksek ücretli işlerin yaratılması, imalat sektöründe çalışan orta sınıfların yok olması ve aşağı tabaka imalat işlerinde ve hizmetlerde çalışan yeni ortaya çıkmış düşük ücretli işçilerin yaygınlaşması önemli bir gelir kutuplaşmasına ve aynı zamanda mekânsal ayrışmaya neden olmuştur. Kentlerde bilgi temelli firmaların ve yüksek teknoloji şirketlerinin yoğunlaşması giderek daha fazla yüksek eğitimli ve beyin

gücüne dayalı meslekler gerektirmiş ve diğer geleneksel, kol gücüne dayalı işlere sahip çalışanlar artık istihdam edilemez hale gelmiştir. Bu meslek ve gelir ayrışmasının büyük kentlerde yarattığı eşitsizliğe “ikili kent” kavramıyla vurgu yapan Castells, yeni uluslararası ekonominin çelişkili ilerlemesine ve yaşam tarzı ve toplumdaki yapısal konumları açısından kent içindeki toplumsal grupların aynı mekânları paylaşıyorlar bile ayrı dünyaların insanı olmalarına değinmektedir (Castells, 1996: 204). Benzer şekilde, Sassen de yeni finans ekonomisi ve uluslar aşırı yüksek teknoloji şirketlerinin yarattığı yeni meslekler ve istihdam payı düşen geleneksel meslekler arasındaki gelir ve yaşam kalitesi farklarına odaklanarak hem toplumsal hem de mekânsal bir kutuplaşmanın meydana geldiğini dile getirmektedir (1991: 246).

Bunun yanında, kentlerde meydana gelen mekânsal eşitsizlik, kutuplaşma, ayrışma ve bölünme gibi olgular büyük ölçüde küresel ekonomi ve küreselleşme süreçlerinden etkilenirken, Ayat İsmail’e göre, kentsel kutuplaşma tezi fazlaca genelleştirilmekte ve basitleştirilmektedir. İsmail, kentsel eşitsizlik süreçlerinde yerel faktörlerin de büyük oranda etkili olduğunu savunmaktadır. Buna göre, kentlerde yaşanan kutuplaşmaları yalnızca küresel etkilere bağlamak, küresel güçlerin standartlaştırılmasına ve diğer ulusal, yerel özgüllüğün gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Fakat kutuplaşma yerel değerler, ulusal politikalar ve ekonomi, tarihsel tecrübe, yerel yönetimler ve kente özgü etnik ayrışmalar gibi diğer birçok süreçten de önemli ölçüde etkilenmektedir (İsmail, 2013).

1.4. Yeni Kapitalizm ve Dünya Kentleri

Dünya Kentleri Teorisi kentler ve yeni kapitalizm arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemlidir. *Dünya Kentleri* kavramı ilk kez 1915 yılında Patrick Geddens tarafından kullanılmış ve 1966 yılında Peter Hall tarafından geliştirilmiştir (Hall, 1966). Bunun yanında, *dünya kentleri* kavramının en önemli temsilcisi ve temel kuramını geliştiren isim John Friedmann’dır (Clark, 2003: 151). Biz burada, özellikle Hall ve Friedmann’ın fikirleri üzerinden yeni küresel ekonomi ve dünya kentleri arasındaki ilişkiyi anlamaya odaklanacağız.

Dünya kentleri hipotezi yeni uluslararası ekonominin mekânsal örgütlenmesine ışık tutmaktadır. Dünya kentleri, dünya ekonomisinde karar alma ve kontrol noktaları olarak öne çıkmakla kalmaz; aynı zamanda sermayenin biriktiği ve yoğunlaştığı alanlar ve yine sermayenin dağıtımı ve dolaşımının organize edildiği ve yönetildiği yerler olarak diğer kentlerden ayrılırlar. Dünya kentleri uluslararası üretim ve tüketimin ve bu faaliyetleri sağlayan birey ve kurumların yoğunlaştığı en önde gelen konumlardır. Yüzölçümünden ziyade işlevleri açısından kritik önem taşıyan dünya kentleri küresel işler, finans, ticaret ve devlet yönetimlerinin bir orkestra gibi idare edildiği kentlerdir (Clark, 2003: 152).

John Friedmann'a göre, kentlerin öne çıkan temel işlevleri ve bu kentlerde ortak olan ana özellikler yedi başlıkta şöyle sıralanır: '1) Bir kentin dünya ekonomisine entegrasyonunun biçimi ve ölçeği ve aynı zamanda dünya ekonomisi tarafından yeni mekânsal işbölümünde bu kentte yüklenen temel işlevler, kent içerisinde meydana gelen yapısal dönüşümlerin temel sebebidir. Burada kent ekonomik bir tanımdır; kentin ekonomik işlevleri ona mevcut küresel ekonomi tarafından atfedilmekte ve bu ekonomik konum kent içerisinde meydana gelen ve nerdeyse tamamen dış etkenlerden ve küresel süreçlerden etkilenen işlevsel, yapısal ve fiziksel değişimlere neden olmaktadır. 2) Dünya genelinde önde gelen kentler üretim ve piyasaların dolaşımı ve mekânsal örgütlenmesinde küresel sermaye tarafından 'kalkış noktaları' olarak kullanılır ve bu da kentleri karmaşık bir hiyerarşinin içine itmektedir. Kentlerin hiyerarşisi Wallerstein'ı haklı çıkaracak şekilde dünyayı 'merkez ve çevre' olarak ikiye ayırır ve her bir grup kendi içerisinde yeniden bir hiyerarşiye tabi olmaktadır. 3) Dünya kentlerinin küresel kontrol mekanizmaları olarak işlemeleri, onların üretim sektörleri ve istihdam yapılarında doğrudan kendini gösterir. Dünya kentleri büyük oranda, uluslararası finans, küresel ulaşım ve iletişim, reklamcılık, muhasebe, sigorta gibi hizmetlerin yoğunlaştığı; bilgi, eğlence, haberlerin üretilip yayıldığı merkezlerdir. Buna bağlı olarak, bu kentler ikili bir istihdamı barındırırlar: bir tarafta uzmanlaşmış profesyoneller ve diğer tarafta beceri gerektirmeyen üretim ve kişisel hizmet işlerinde çalışan işçiler. 4) Dünya kentleri uluslararası sermayenin yoğunlaştığı ve biriktiği en önemli alanlardır. 5) Dünya kentleri hem ülke içi hem uluslararası büyük göçmenlerin varış yerleridir. 6) Sanayi kapitalizminin temel çelişkilerini –mekânsal ve sınıfsal

kutuplaşma- öne çıkarır. Kentlerin dünya genelinde hiyerarşiye tabi olması hem küresel hem de bölgesel ölçekte eşitsizlik ve çatışmayı beraberinde getirir. 7) Dünya kentlerinin büyümesi hükümetlerin mali kapasitesini aşan oranlarda sosyal maliyetler üretir. Konut, eğitim, sağlık, ulaşım ve refah gibi sosyal hizmetlere olan ihtiyaç hızla artar.’ Bu temel yedi başlık dünya kentlerinin mevcut sosyo-ekonomik düzlemde sahip olduğu başlıca niteliklerdir (Friedmann, 1986: 69-83).

Dünya kentleri bu ekonomik işlevlerinin yanı sıra diğer birçok bakımdan dünya genelinde öne çıkar. Öncelikle bu kentler politik gücün önde gelen merkezleridir; en güçlü ulusal hükümetlere ve aynı zamanda birçok uluslararası otoriteye de ev sahipliği yapan bu kentler temel işi hükümetle olan, büyük profesyonel kurumlar, ticaret birlikleri, işçi federasyonları gibi birçok örgütün de yoğunlaştığı alanlardır. En büyük hastanelerin, özgün tıp merkezlerinin, hâkim ve yargıçların, dünyanın her yerinden öğrenci ve hocaların, önde gelen üniversitelerin, bilimin, sanatın ve teknolojinin de toplandığı alanlardır. Bilginin toplandığı ve yayıldığı, kitapların basıldığı, önde gelen yayınevlerinin konumlandığı, büyük ulusal radyo ve televizyon ağlarının merkezlerinin bulunduğu alanlar olarak kentler yoğun bir nüfusa sahip olmakla kalmamakta, aynı zamanda nüfusun en zengin kesimlerini de kendine çekmektedir. Yeni mağazaların açıldığı, lüks ürün ticaretinin yapıldığı ve modanın takip edildiği alanlar olmasının yanı sıra, eğlencenin de üretildiği, geleneksel opera salonlarına, tiyatrolara ve konser alanlarına sahip olmasıyla da öne çıkmaktadır (Hall, 1966: 1-2). Bu kentlerin uluslararası ticaret, politika ve diğer birçok alanda kontrol ve yönetim mekanizmaları olarak konumlanması dünya kentleri arasında diğer tüm kentlerden farklı olarak daha fazla ortak yön bulunmasına sebep olur. Mimariden çalışma biçimlerine tüketim alışkanlıklarından refah düzeyine kadar birçok konuda dünya kentleri küresel bir müşterekliliğe işaret eder. Bunun bir sonucu olarak bu kentler arasında seyahat etmek ve hayata adapte olmak oldukça kolaydır. Bu anlamda dünya kentlerinin sahip olduğu nitelikler ve işlevler ekonomik, politik ve kültürel alanlarda dünyanın geri kalanına yahut bulundukları ülkenin diğer şehirlerine baskınlığını sembolize etmektedirler (Clark, 2003:152).

1.5. Yeni Kapitalizm ve Küresel Kentler

Değişen dünya ekonomisi ve buna bağlı olarak kentlerin rolü doğrultusunda geliştirilen ve aynı zamanda 1960'lardan itibaren baş gösteren yeni kapitalizm ve kentler arasındaki ilişkiye ışık tutacak kuramlardan biri de *küresel kentler* kuramıdır. Saskie Sassen tarafından geliştirilen ve *The Global City* (1991) adlı çalışmada detaylıca ele alınan bu kuram, kentlerin yeni sosyo-ekonomik yapılanma ile birlikte değişen rolleri ve önemlerine dayanmaktadır. 1980'li yıllarda kapitalizmin yeniden yapılanması sonucu mekânsal olarak dağınık, küresel olarak bütünleşmiş bir ekonomik yapı en büyük etkilerinden birini kentler üzerinde hissettirmiştir.

Sassen'e göre, gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri ile birlikte, mevcut ekonomik dizge kentlerin önemini azaltması bir tarafa daha da artmasına neden olmuştur. Yeni kapitalizmin, yüksek teknoloji imkânlarıyla ekonomik faaliyetleri küresel ölçeğe yayması belirli kentlerin yönetim ve kontrol merkezleri olarak güçlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Küresel çağda, ekonomi ne kadar çok küresel olursa, merkezi faaliyetlerin o kadar az alanda yığılmasına neden olur ve bu yığılma alanları küresel kentlerdir. Küresel kentler 1970 sonrası gelişmiş kuzey ülkelerinden gelişmekte olan veya üçüncü dünya ülkelerine kaydırılan imalat sektörünün yoğunlukta olduğu kentlerden ziyade; küresel coğrafyaya yayılmış üretim ve hizmet ağının organize edildiği, yönetildiği ve kontrol edildiği alanlara odaklanmaktadır. Kentler, yüzyıllardır uluslararası ticaret merkezleri olmalarının ötesinde, günümüzde dört temel işleve sahiptir. İlk olarak dünya ekonomisinin yüksek düzeyde yoğunlaşmış kumanda merkezleri, ikincisi önde gelen ekonomilerde üretim sektörleriyle yer değiştiren uzmanlaşmış hizmet ve finans şirketlerinin en önemli konumları; üçüncüsü önde gelen sanayilerde yenilik üretme de dâhil olmak üzere üretim alanları ve dördüncüsü üretilen ürün ve yenilikler için bir pazar işlevi görmesi. Bu işlevleri yerine getiren kentleri *küresel kent* olarak adlandıran Sassen'e göre dünya genelinde önde gelen küresel kentler New York, Londra ve Tokyo'dur. Bu kentler küresel ekonomik işlemlerin uygulanması ve yönetilmesi için gerekli merkezlerdir (1991: 127-167; 2000: 21).

Sassen, Friedmann'ın dünya kentleri kavramının aslında yüzyıllardır var olduğunu; tarih boyunca hep dünyanın önemli ticaret, yönetim, politika ve kültür merkezleri

olarak belirli kentlerin öne çıktığını düşünmektedir. Çağımızda ise mevcut küresel ekonomik yapının kendine özgü nitelikleri ve bu sistemin kentlere atfettiği özel önemi göz önünde bulundurarak küresel kentler olgusuna vurgu yapmıştır. Bunun yanında Sassen, Friedmann'ın kuramına iki nitelik daha eklemektedir. Birincisi, kentler günümüzün önde gelen sanayilerinin post-endüstriyel üretim alanlarıdır; başka bir deyişle, kentler finans ve uzmanlaşmış hizmetlerin üretiminin (reklamcılık, bankacılık, sigortacılık vb.) temel mekânlarıdır. İkincisi ise günümüz kentleri, tüm dünyadan şirket ve hükümetlerin finansal araçlar ve uzmanlaşmış hizmetler satın alabileceği uluslar aşırı pazar yerleridir (Sassen, 2000: 22). Bu anlamda, Sassen küresel kentler için öncelikle hala üretim mekânları olduğuna dikkat çeker. Ancak üretimin mahiyeti değişmiştir; bilgi ekonomisi ve yüksek teknoloji merkezli işlerin üretilmesi merkeze alınmıştır. İmalat sektörü ise daha ikincil bir konuma çekilmiş ve ekonomik hiyerarşide imalat rolünü aşan kentler de buna bağlı olarak kentler hiyerarşisinde arka sıralara kaymıştır. Ekonomik büyümenin kaynaklarının dönüşmesi sonucu imalat merkezli kentler hızla düşüş yaşarken, yeni ekonomik kaynaklara sahip birçok kent öne çıkmaya başlamıştır. Sassen'e göre, bunun en belirgin örneklerinden birisi ABD'nin Chicago ve New York kentleridir. Bilindiği üzere Chicago ve özellikle otomobil üretim merkezi olarak tanınan Detroit sanayi bölgesi sanayi kapitalizminin önde gelen kentleri arasındadır. Ancak New York, küresel finans ekonomisinin yönetim ve kumanda merkezi rolünü üstlenerek bu önceliği Chicago'dan devralmıştır (1991: 128).

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ KAPİTALİZM VE YARATICI KENTLER

“Zira bir kenti kent yapan şey bunlar değil, kapladığı alanın ölçüleri ile geçmişinde olup bitenler arasındaki ilişkidir: bir sokak lambasının yerden yüksekliği ve orada idam edilen zorbanın sallanan ayakları ile yer arasındaki uzaklıktır; o lambadan karşı parmaklığa gerilen ip ve kraliçenin düğün alayının geçeceği güzergâhı donatan süslemelerdir; parmaklığın yüksekliği ve şafakta onun üzerinden atlayıp kaçan gizli sevgilinin sıçrayışıdır.”⁴

Birinci bölümde ele alındığı üzere yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyo-ekonomik yapısal dönüşümlere paralel olarak kentin işlevi ve dokusu değişime uğramıştır. Hem bu değişimi bir açıklama girişi hem de değişimin yönünü belirlemek amacıyla bir perspektif olarak yaratıcı kentler özellikle modern sanayi kent formunu kuran dinamiklerden farklı olarak kenti yeni ve çağa uygun dinamikler üzerine inşa etmenin arayışlarından bir tanesidir. Son yıllarda yaratıcı kent kavramı, sanayi kenti, tarihsel kent, bilgi kenti, bilim kenti, akıllı kent, sürdürülebilir kent vd. gibi birçok kent kuramları arasına katılmış ve kısa zamanda popüler hale gelmiştir. Bu kuram son yıllarda birçok politikacı, planlamacı ve düşünür tarafından benimsenmekte ve kentsel gelişim süreçlerinde etkili olmaya devam etmektedir.

Yaratıcı kent kavramı kendi içerisinde evrimsel süreçlerden geçmiş bir kavramdır (Evans, 2017: 311). Son 30-40 yıl içerisinde farklı yönleriyle ele alınmış ve tartışılmıştır. Sosyo-mekânsal tartışmalardan coğrafyaya endüstri sonrası üretim biçimlerinden istihdam biçimlerine kadar birçok alana temas etmektedir. Genel hatlarıyla yaratıcı kentler, kent planlamayı bir altyapı inşa etme sorunu olarak gören ve fiziksel imkânlarla yoğunlaşan modern modellerden farkını açık ederek öznel, yerel ve kültürel alanlara fazlaca değinip, kenti insan etkileşimleri ve zihinsel alışverişler etrafında şekillendirme amacını güden bir yaklaşımdır (Landry ve Bianchini, 1995; Florida, 2005; Yencken, 1988). Buradan hareketle bu bölümde, yaratıcılık ve yaratıcı

⁴ Italo Calvino, **Görünmez Kentler**, Çev. Işıl Saatçioğlu, Yapı Kredi Yayınları, 2021, s. 62.

kent kavramı üzerine ortaya atılmış çeşitli kuram ve yaklaşımları ele alarak genel bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

2.1. Yaratıcılık Kavramının Gelişimi

Yaratıcılık hem ekonomi hem de kent tasarımı ve planlaması açısından son yıllarda fazlaca öne çıkan kavramlardan bir tanesidir. 1970’li yıllardan itibaren ekonomik işleyişin, ekonomik süreci bireyin müdahalesinden tamamen koparan Fordist kapitalizm anlayışından sıyrılıp bireysel katılımı önceleyen yeni yüksek teknoloji ve bilgi-kültür ağırlıklı etkileşimler üzerinde yoğunlaşması ve yenilik-girişimcilik gibi kavramların ekonominin önemli bileşenleri haline gelmesi sonucu yaratıcılık, beşeri sermaye, yetenek gibi faktörler kentsel ve ekonomik alanda önemini artırmıştır. Çağdaş dönemde refah yaratımı ve ekonomik büyüme kaynakları olarak kol gücü ve doğal kaynakların yerini bilişsel süreçlere dayalı bilgi, merak ve yaratıcılık gibi kavramlar almıştır.

Yaratıcılık bir bakıma yüzyıllardır hem ekonomik hem de kentsel başarı için anahtar kavramlardan bir tanesi (Hall, 1998) olmasına karşın son yıllarda özellikle ekonomik hayatın merkezine yerleşmiştir. Florida’nın ifadesiyle bugün insanlar *yaratıcı çağda* yaşamaktadırlar ve yaratıcılık yaşama ve çalışma biçimlerimize işlemektedir. Yaratıcı *ethos* çalışma kültüründen bir arada yaşama değerlerine, bireysel kimliklerden sosyal çevrelere kadar hayatın her alanını kuşatmaktadır. Yaratıcılık aynı zamanda kapitalizm içerisindeki yapısal dönüşümü de simgelemekte ve katı bürokrasiden oluşan sanayi örgütlenmeleri ve bireysel girişimcilerin döneminden bireylerin kişisel karakterlerini merkeze alan, farklı kültürel altyapıya sahip insanların bir arada fikir alışverişi yapabileceği bir sosyal çevre inşa etme ve yenilikleri sürekli hale getirme amacı taşıyan yaratıcılık merkezli bir kapitalist döneme geçişi temsil etmektedir. Kurumlaşmış, kemikleşmiş, katmanlaşmış bir ekonomik yapı, iş ahlakı ve toplumsal yapıdan ziyade farklılığa, çeşitliliğe, esnekliğe ve yeni yönelimlere ağırlık veren bir ruha işaret etmektedir (Florida, 2002: 17).

Geleneksel düşünce yapılarının kent politikalarını araçsal, rasyonel, analitik ve teknik düşünce temelinde şekillendirdiğini eleştiren Landry ve Bianchini günümüz yaratıcı düşünüşü, katı önyargılardan kurtulup olguların daha önce görülmemiş imkânlarını keşfetmek, problem çözmede farklı araçları kullanabilmek, bir sorunu yeni baştan ve ilk ilkelerine dayanarak düşünmek, denemek, özgünlük; kuralları yeniden yazabilmek, benzemezler arasındaki ortak ağırları keşfedebilmek, meselelere kapsamlı ve esnek bir şekilde yaklaşabilmek olarak tanımlamaktadır. Bu düşünce yöntemleri yeniliği teşvik edecek ve yeni imkânlar yaratacaktır. Modern dönemde mühendisler ve teknisyenler aracılığıyla uygulanan yaratıcılık yerine, günümüzde özellikle toplumsal hayatın farklı alanlarını sentezleyebilen, birbirine bağlayabilen ve ayarlayabilen; olguları bütüncül bir biçimde görebilen, maddi değişimlerin, insanların algılarını, duygularını nasıl değiştirebildiğini anlayabilen ve insan yaşamının ilk bakışta göze çarpmayan niteliklerini yakalayabilen bir yaratıcılığa ihtiyaç duyulmaktadır. (Landry ve Bianchini, 1995: 11). Ayrıca, Landry'e (2000: xxv) göre yaratıcılık, bağlam odaklıdır; bir dönemde yaratıcı olan bir fikir başka bir dönemde bu niteliğini sürdüremeyebilir. Bu yüzden yaratıcılık sonu olmayan ve sürekli kendini yeniden üretmesi gereken bir kavram ve finansal sermayeden daha güçlü ve karmaşık bir *değer* haline gelmiştir. Bunun yanında, yaratıcılık Florida tarafından, özgüvenli ve hırslı olma, sentezleme ve risk alma kabiliyeti ve çoklu boyutlara sahip bir süreç olarak nitelendirilir (2002: 20-2).

Yaratıcılık, diğer bir yönüyle, tüm olasılıklarla bir arada düşünebilme ve yaşayabilme anlamına gelmektedir. Geçmiş dönemlerin büyüklüklerine ve başarılarına yaslanmadan, onları kemikleştirmeden veya dondurmadan; eski olanı sürekli yeniden üretecek biçimde kabullenerek sürekli genç kalabilmek demektir. Yaratıcılık bu yönüyle zihinsel anlamda bir dinamizme işaret etmektedir. Tıpkı teknik ve ekonomik gelişmelerde peşine düşülmesi gereken inovasyon kabiliyeti, yaratıcılık aracılığıyla kentsel alanda da kendini göstermelidir (Landry, 2006: 336).

Yaratıcılık yüksek teknoloji, bilgi ve kültür ekonomisinin yükselişi ile birlikte merkezi kavramlardan biri haline gelmiştir. Önceki bölümde de değinildiği üzere, günümüzde teknolojik yenilikler şirketlerin özel, apayrı bir bölüm ile üzerine düştükleri ve müstakil yatırımların yapıldığı bir alana dönüşmüştür. Yaratıcı, yenilikçi fikirler ve

bunları hayata geçirmek (inovasyon) günümüzde ekonomik rekabetin en belirgin özelliği olmakla birlikte, sanayi kapitalizminin ‘fiyat’ üzerinden gerçekleştirdiği rekabet, çağdaş kapitalizmde ‘yaratıcılık ve inovasyon’ yoluyla sürdürülmektedir. Burada yaratıcılık kavramı yenilikçi fikirler ve inovasyon kavramı ise bu fikirlerin uygulamaya geçirilmesi olarak düşünülebilir. (Pratt ve Jeffcutt, 2009: 4). Yaratıcı fikirler üretmek son derece bilişsel ve öznel bir eylem olduğundan günümüz kent tasavvuru, yaratıcı fikirlere gebe olabilecek her bir insan tekini kendine çekebilecek, orada tutabilecek ve bu fikirleri bir inovasyona dönüştürebilecek bir *sosyal çevre* veya bir *süreç* inşa etme çabasının bir sonucu olarak gözükmektedir.

Buradan hareketle mevcut sosyo-ekonomik dizgenin en önemli etkeni olarak yaratıcılık kentsel alanda da doğrudan gözlemlenebilmektedir. Ekonomik başarıda yaratıcı fikirlerin ve yeniliklerin kilit nokta haline gelmesi, kenti de yaratıcılık kavramı etrafında yeniden şekillenmeye itmiştir. Jacobs, oldukça erken bir dönemde kent sakinlerinin çeşitliliğinin, kentteki ekonomik faaliyetlerin farklılığının ve tüm bunların çapraz bir biçimde örgütlenmesinin yeni yaratıcı fikirler, yeni teknolojiler ve yeni ürünler meydana getireceğinden bahsetmiştir (Jacobs, 2017). Kentte yaratıcılığın teşvik edilmesi ve kentin bu yönde organize edilmesi ekonomik büyümeyi sağlayacaktır. O kadar ki Landry yaratıcılığı, kentlerin yaşam kaynağı olarak nitelendirmektedir (2000: xii). Modern dönemin katı, bürokratik, hiyerarşik ve bireysel müdahaleleri en aza indiren kararlarının yanı sıra günümüz kent yapılanması farklı bireylerin ve fikirlerin temas kurabileceği ve alışveriş halinde olabileceği bir alan olmak zorundadır. Başka bir ifadeyle, kentler yaratıcı fikirleri buluşturabildiği ölçüde değer kazanacaktır.

Her bir ayrı dönem kendi yaratıcılığını ortaya çıkarmak durumundadır. Kentlerin geçmişte karşılaştığı aşırı kalabalıklaşma, hastalıklar, toplumsal düzensizlik, çatışmalar, alt yapı eksikliği gibi birçok sorun yine yaratıcılık temelinde çözüme kavuşmuştur. Bu dönemlerde kentlerin altyapı çalışmaları, kanalizasyon ve ulaşım sistemleri, konut ihtiyaçları ve sağlık olanakları mühendisler, plancılar ve bilim adamlarının yaratıcılık ve inovasyon temelli yöntemleriyle hayata geçirilmişlerdir. Fakat günümüzde, yaratıcılık, inovasyon ve yaratıcı kent tasarımı kastedilenler bunlardan oldukça farklıdır. Öncelikle, çağdaş dönemde fiziksel altyapı sorunları

büyük ölçüde aşılmış, temel sorun olmaktan çıkmış ve kentsel ve ekonomik başarının sırrı fiziksel altyapı geliştirmeleri olmaktan daha başka bir noktaya doğru evrilmiştir. Buna bağlı olarak, yaratıcılık temelinde sorunların üstesinden gelmek, kentsel ve ekonomik başarı kazanabilmek için günümüzde temel güdü insanların birbirine karışıp birbirleriyle ilişki kurabilecekleri, kendilerini iyi hissedebilecekleri, kültürel ve etnik farklılıkların harmanlanarak kente kazandırılabilceği bir ambiyans, atmosfer, sosyal çevre ve ‘soft’ altyapı kurmak olmuştur. Kenti iyileştirmek adına yollar ve köprüler yapmak yerine, bunları daha çok etkileşim temelli alanlara kaydırmak, farklı kültürlerden insanları yaratıcı ve yenilikçi fikirler geliştirmek üzere kentin belirli alanlarında kaynaştırabilmek kentsel tasarım ve planlamanın ana amaçlarından olmalıdır (Landry ve Bianchini, 1995: 5-9; Landry, 2000: xxiii). Bundan dolayı bugün kentler de giderek daha fazla yaratıcılığa önem vermiş ve hatta Florida’nın (2005: 1) deyişiyle ‘yaratıcılığın kazanları’ haline gelmişlerdir. Yaratıcı kent kavramı ise ekonominin yaratıcılığa atfettiği bu özel anlamın kentsel yapı üzerindeki etkilerini anlamlandırma açısından önemli bir yer tutmaktadır.

2.2. Yaratıcı Kent Kavramının Gelişimi

Yaratıcı Kent kavramı kendi içerisinde birçok evreden geçmiş ve farklı açılardan zenginleştirilmiş ve aynı zamanda eleştirilmiş bir kavramdır. Scott’un (2014: 566) da ifade ettiği üzere, yaratıcı kent kavramına dokunan ilk isim Jane Jacobs’tır. Jacobs’a göre, büyük şehirleri kasabaların büyük halleri gibi düşünmek ne kadar hatalı ise şehirleri, işlevleri bakımından birbirinden ayrı planlamak ve okullar, parklar, temiz konut alanları gibi birtakım mihenk taşlarını belirli alanlara serpiştirerek kentsel başarı sağlanabileceğini hayal etmek de o kadar yanlıştır. Bunun yerine Jacobs, şehirlerin daha iç içe ve girift bir yapıda planlanmasını, şehrin kaldırımlar, sokaklar, semtler gibi daha yerel, görece küçük ve ‘sosyal’ alanlarının daha aktif ve işler hale getirilmesini ve şehirdeki çeşitliliğin özellikle de yabancıların hareketliliğinin artırılmasını önerir. Bir kent büyük ölçüde insanların, diğer yabancılarla karşılaştığı alanlardır. Bu anlamda, kent alanlarını belirli kriterler etrafında ayırtmak ve homojenleştirmek yerine, kentlerin ekonomik ve toplumsal açıdan yaratıcı nitelikleri ortaya çıkarmak

için farklılıklar öne çıkarılmalı ve kentin tasarımı bu yaratıcılık ve çeşitlilik aktörlerini en uygun biçimde birbirlerine harmanlayabilmelidir. Kentlerin fiziksel altyapısından ziyade, karmaşıklığı, farklılığı, çeşitliliği ve yaratıcılığı üzerine tartışmalar yürüten Jacobs için kentsel ve ekonomik başarı bir bütün olarak bizzat kentin içerisinde karmaşık toplumsal ve ekonomik ilişkiler gözetilerek gerçekleştirilebilir. Ona göre kent, farklı çıkar grupları, yaratıcı fikirleri ve yetenekleri bir araya getirecek bütünlüğü tedarik eden yerdir (Jacobs, 2017: 23-74).

Öncesinde birçok kuram ve araştırmadan söz etmek mümkün olsa da, yaratıcı kent kavramının ivme kazanması 1990'lı yıllarla birlikte Charles Landry öncülüğünde organize olmuş Comedia Report (1991) olarak bilinen bir çalışmanın, Glasgow kentinin Avrupa'nın Kültür Başkenti olarak ilan edilmesi ve bu sayede yaratıcı kentin özellikle sanat, tasarım ve yeni medya olmak üzere yaşamın tüm alanlarında bir yenilik merkezi olarak resmedilmesi ile başlamıştır. Bu yıllarla birlikte yaratıcılık kelimesi ekonomi, kentsel planlama ve yüksek teknoloji gibi alanlarda sıkça kullanılmaya başlasa da bu kelimeyi yalnızca medya ve sanat alanları ile kısıtlamaya doğru bir eğilim söz konusu idi (Scott, 2014: 568). 1990'lı yılların ortalarına doğru Charles Landry ve Franco Bianchini (1995) tarafından ortaya atılan *yaratıcı kent* fikri ile bu kavramın işaret ettiği alan genişletilmiştir. Bu çalışma ile Landry ve Bianchini kentlerin başarı kaydedebilmeleri için geçmişteki maddi olanakları iyileştirme çabalarından ziyade, toplumların somut olarak görünmeyen, insan ilişkilerini düzenleyen ve öznel bakış açılarını öne çıkaran bir kent dokusu yaratmaları gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca Landry'nin kendi çalışmaları (2000; 2006; 2008) bu düşünceleri ve yaratıcı kent kavramını daha da açmış ve kent yazınında yeni bir tartışma başlatmıştır. Landry modern sanayi kenti planlama modellerine birçok açıdan sert eleştiriler yöneltmiş ve çağdaş küresel ekonomide kentlerin hayatta kalabilmeleri için yaratıcı fikirler etrafında yenileştirilmeleri ve insan etkileşimleri üzerinde yeniden tasarlanmasını teklif etmiştir. Landry'in çalışma zamanlarına denk düşen ve literatürde önemli bir tartışmanın başlamasına neden olan Peter Hall'ın *Cities in Civilization* (1998) adlı eseri tarihteki birçok kenti ele alarak insan etkileşimi, farklılık, sosyal çevre (milieu) gibi kavramların ekonomik ve kentsel yaratıcılığın temeli olduğunu dile getirmiştir. Bunlara ilaveten, Andy Pratt (2008); Scott Lash ve John Urry (1994) ve

özellikle coğrafyacı Allen Scott (2008; 2012) gibi isimler de kentlerin kültür, ekonomi gibi alanlarda hayata geçirmesi gereken yaratıcılık faktörü üzerinde durmuşlardır. Bilgi ve kültür ekonomisi ile yaratıcı kentler arasında sıkça duran bu isimler genel olarak yaratıcı kent tartışmalarını ekonomik coğrafya ve kent planlama meseleleri etrafında gündeme getirmektedirler.

1990'ların sonlarına kadar yaratıcılık ve yaratıcı kent kavramları az sayıda akademisyen ve düşünürün çalışmalarıyla sınırlı kalsa da, 2002 yılı bu kavramlar için büyük bir dönüm noktasını temsil etmektedir (Scott, 2014: 569). Yeni bin yılın başında Richard Florida tarafından kaleme alınan *The Rise of the Creative Class* (2002) isimli kitap kentsel gelişmede bir güç olarak yaratıcılık üzerinde geniş bir tartışmanın fitilini ateşlemiş ve *yaratıcı sınıf* olarak isimlendirdiği yeni sosyal sınıfın kent ile kurduğu ilişkiyi gündeme taşımıştır. Florida'nın çalışmaları yaratıcı sınıf, yaratıcılık ve yaratıcı kent meseleleri merkezinde kentsel başarı yakalamak adına çeşitli önermeler ortaya atmış ve daha sonraki yıllarda yayınladığı *Cities and the Creative Class* (2005) isimli eseriyle bu gündemi daha da yoğunlaştırmıştır. Yaratıcı kent tartışmaları son yıllarda kent yazınında sıklıkla ele alınan bir konu haline gelmiş ve günümüze kadar da bu alanda temel çalışma alanlarından biri olarak varlığını korumaktadır.

Yaratıcı kent kavramı, özellikle Florida'nın çalışmaları ile birlikte, *yaratıcı ekonomi* ve *yaratıcı sınıf* ile doğrudan ilişkili hale gelmiştir. Florida çalışmalarını genellikle, yaratıcılık üzerine inşa edilmiş mevcut küresel ekonominin yürütücüleri konumunda olan yaratıcı sınıf üzerinde yoğunlaştırmakta; hâlihazırda kentlerin ekonomik başarı yakalayabilmeleri için hangi hususları bünyelerinde barındırmaları gerektiğini ele almaktadır. Buna göre yaratıcı sınıf, yaratıcı ekonomi içerisinde işlevleri 'anamlı yeni formlar üretmek' olan yepyeni sınıftır. Mevcut dinamik küresel ekonomide bir kentin başarılı olabilmesi için ise bu küresel sınıfı kendisine çekebilmesi, onların yeteneklerini kullanabilmesi bir zorunluluktur. Yaratıcı kentler, yaratıcı sınıfın tercihlerine göre kendilerini yeniden konumlandırmalı ve yeniden tasarlamalıdır. Bu anlamda, yaratıcı kentler kavramı Florida'nın ekonomik başarı anlayışında önemli bir yer işgal ettiğinden dolayı, Florida'nın çalışmaları ile birlikte yaratıcı kentler çok daha geniş bir tartışma alanı içine girmiş ve son yıllarda en çok tartışılan meselelerden biri olmuştur (Florida, 2002: 38; 2005: 27).

2.3. Kentsel Yaratıcılığa Dair Temel Yaklaşımlar

Kentsel yaratıcılık üzerine yürütülen tartışmalar, tüm dünyada toplumsal ve ekonomik alanlarda gerçekleşen yapısal dönüşümlerden kaynaklı olarak son yıllarda kent tartışmalarında etkisini artırmıştır. Kentsel yaratıcılık tartışmaları için başlangıç noktası sayılabilecek üç temel yaklaşım vardır (Boom, 2017: 358). Bu yaklaşımlar yeni dönemde tüm dünyadaki kentlerin işlevsel ve mekânsal dönüşümlerinin arkasındaki dinamikleri açıklama ve çağdaş kentlere ekonomik başarı yakalayabilmeleri için yeni teoriler geliştirme çabalarıdır.

2.3.1 Başarının Anahtarı Yaratıcılık

İlk olarak, Peter Hall tarafından kaleme alınan ve oldukça hacimli olan *Cities in Civilization* (1998) isimli eser, kentler üzerine tarihsel bir analiz ile kentte yaratıcı düşüncenin önemini vurgulamıştır. Hall, bu eserinde uzun bir tarihsel yolculuğa çıkarak klasik dönem Atina'dan Roma kentlerine, modern dönem sanayi kentlerinden Rönesans kentleri ve çağımız Silikon Vadisi'ne kadar Avrupa-Amerika sınırları içerisinde birçok kentin altın çağlarını (golden ages) keşfetmeye çalışmaktadır. Hall'a göre, tarih boyunca belirli dönemlerde belirli kentleri öne çıkaran, onların tarihe geçmesini sağlayan şey onların yaratıcı kimlikleridir; açık ve hoşgörülü bir iklimde farklı insanları ve fikirleri bir araya getirme kabiliyetleridir. Tarih boyunca birçok kent yükselip düşerken karşılaşılan sorunları yaratıcı bir bakış açısıyla çözen kentler yıllarca ve hatta yüzyıllarca üstünlüklerini koruyabilmişlerdir. Bu anlamda Hall'a göre, medeniyet tarihi içerisinde kentler yaratıcı insanlar, fikirler ve sosyal çevre inşa edebildikleri ölçüde yer edinebilmişlerdir. Yaratıcılık ve yaratıcı sosyal çevre dinamikleri üzerinde yükselen kentler süreklilik sağlayabilmektedirler.

Hall'un bu kapsamlı çalışmasını üzerine inşa ettiği temel kavram yaratıcılıktır; dolayısıyla bu çalışma kentsel gelişim için birçok açıdan yaratıcılık fikrinin merkeze alınmasına neden olmuştur. Örneğin Hall'a (1998: 114-277) göre, 16.yüzyılın sonu ve 17.yüzyılın başlarında kayda değer bir gelişme gösteren Londra'da bu atılımı mümkün kılan şey edebiyat ve sanatın tüm biçimlerinde ortaya çıkan yaratıcı bir filizlenmedir. Şiirden tiyatroya dini metinlerden mimariye kadar birçok alanda gerçekleşen bu

yaratıcılık Londra kentini ön sıralara taşımıştır. Benzer şekilde 19.yüzyıl Berlin kentini sanat ve edebiyat açısından Paris ve Viyana'dan ileriye taşıyan faktör de yine orada bulunan yaratıcı insanlar, yaratıcı fikirler ve bunların meydana getirdiği yaratıcı sosyal çevredir. Günümüz için ise sanayi kapitalizminin ham madde, iş gücü ve lojistik maliyetlerini en aza indirmek amacıyla geliştirdiği konum teorisi etkisini yitirmiş ve değişen ekonomi ile birlikte kentsel gelişimin kilit noktası olarak *bilgi* öne çıkmıştır. Bugün kentlerin ana odağı yaratıcı ve yenilikçi fikirlere hangi yollarla ulaşp onları hangi şekillerde ekonomik gelişime yansıtabileceğidir. Kısaca söylemek gerekirse Hall, birçok kenti inceleyerek çağdaş kentler için yenilenme, canlanma ve yeniden ekonomik bir güç haline gelme yollarını yaratıcılık ve yaratıcı sosyal çevre merkezinde bir araya getirmiştir.

Hall'un bu çalışması, Franco Bianchini ve Charles Landry'in de içinde bulunduğu bir grup araştırmacının 1990'lı yıllarda kent üzerine yaptığı atölye çalışmalarına tesadüf etmiştir (Boom, 2017: 359). Peter Hall tam da tarihsel analizlere dayanan bu kitabı yayınladığında, bu grup da Fordist dönemden post-fordist döneme geçmiş, yeni bir bilgi ekonomisiyle karşılaşmış ve onunla mücadele eden, hayatta kalmaya çalışan kentler üzerine yoğunlaşmışlardı. Hall (1998) ve özellikle Landry ve Bianchini (1995) tarafından yapılan çalışmalarla, çağdaş dönemde kent sorunlarının yaratıcı düşünme ile çözülebileceği sonucuna varılmıştır; başarılı kentler yaratıcı düşünceyi geliştiren, yoğunluk, farklılık ve açıklığı destekleyen kentler olacaktır. Post-fordist ekonominin toplumsal parçalanma, yabancılaşma korkusu, ortak zaman ve mekân algısının ortadan kalkması gibi birtakım zorlukları disiplinler arası ve bütüncül bir bakış açısı ile ele alınarak kuramcılar ve politikacılar tarafından hayata geçirilmelidir. *The Creative City* (1995) çalışması, 'kentlerin yaratıcı bir şekilde düşünmeleri, plan yapmaları ve harekete geçmeleri gerekiyor.' ifadesiyle bu sorunlara ve kent planlamasına çok boyutlu, disiplinler arası, bütüncül bir bakış açısını teklif etmektedir. Landry'e göre, çağımızda büyük küçük bütün kentlerin bölgesel, ulusal ve küresel olarak kendi konumlarını ve değerlerini yeniden düşünmeleri ve yeniden değerlendirmeleri gerekmektedir. Yalnızca sahip olunan katı (hard) kaynaklardan ziyade kentlerin barındırdığı yumuşak (soft) kaynaklar da çağımızda yenilikçi ve yaratıcı fikirlerle harmanlanıp ekonomik gelişmeye ulanabilmektedir (Landry, 2000: xvii).

2.3.2. Kentsel Yaratıcılık için Kültürel Ekonomi

İkinci olarak John Urry ve Scott Lash tarafından 1994 yılında yayınlanan *Economies of Sings and Space* (1994) adlı eser kültürel ve yaratıcı endüstrilerin mevcut dünyada, mevcut ekonomik dizgede son derece etkisini artırdığını ve kentlere bu yönde etki ettiğini gündeme taşımıştır. Buna göre, 1990'lar ile birlikte yeni, sanayi sonrası, sembolik ekonominin muharrik güçleri olarak kültürel-yaratıcı endüstriler egemen hale gelmeye başlamıştır. Bir başka çalışmalarında (1987) kapitalizmin 'örgütlü' bir biçimden 'örgütsüz', esnek ve post-fordist bir döneme geçtiğini tartışan Urry ve Lash'e göre, yaşadığımız çağda ekonomik ve sembolik süreçler hiç olmadığı kadar birbirine dolanmıştır; başka bir ifadeyle, ekonomi giderek daha fazla kültürel bir biçim almakta ve aynı zamanda kültür de giderek daha fazla ekonomik bir kimliğe bürünmektedir. Kültür ve ekonomi arasındaki ayırım giderek daha da bulanıklaşmaktadır (Lash ve Urry, 1994: 64). Bundan dolayı günümüzde kent planlaması ve tasarımında kültür ve ekonomi kavramlarını birbirinden ayrı ve bağımsız düşünmek olanaksız hale gelmekte ve bunun yerine 'kültürel ekonomi' terkihi kullanılarak yeni bir kent planlama modeli gündeme gelmektedir.

Yaratıcı-kültürel endüstrilerinin yükselişi, kültür alanını geleneksel sanat üretim yöntemlerinden çıkarıp refah yaratımı ve ekonomik faaliyet alanına çekmesinin yanında, ticaret, eğitim ve özellikle kentsel gelişme üzerinde de önemli sonuçlar meydana getirmiştir. Çağdaş küresel ekonomide zaten kentler yerel sesleri küresel hatlar aracılığıyla uluslararası ağlara bağlamaktadır. Aynı şekilde, mevcut dönemde kentler yaratıcı-kültürel endüstrilerin merkezleri olarak işlemektedir. Kentsel gelişme giderek daha fazla kültürel ekonomiye bağımlı hale gelmekte ve kentlerin küresel rekabetinde yerel kimliklerin ve yaratıcı-kültürel endüstrilerinin gücü aracılığıyla kentler yeniden üretilmektedir. Küresel kentleşme eğilimlerinin artması yerel farklılıkların ve kültürel değerlerin öne çıkarılmasına neden olmaktadır. Günümüzde kentler küresel rekabette, diğer kentlerden farkını ancak yerel ve kültürel değerleri önceleyerek ortaya çıkarmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse, Urry ve Lash'in bu yaklaşımları, mevcut kentlerin küresel ekonomide varlıklarını sürdürebilmeleri için kültürel sektörlere ağırlık vermeleri gerektiğini vurgulamakta ve yaratıcı kent ile kültürel ekonomi ilişkisini güçlendirmektedir.

Yaratıcı-kültür endüstrileri ve yaratıcı kentler arasında kurulan bu ilişki coğrafyacı Allen Scott tarafından geliştirilmiştir. Öncelikle Scott, çağdaş ekonomik işleyişi bilişsel-kültürel ekonomi olarak adlandırmakla birlikte bu ekonomik sistemin daha önce hiç olmadığı kadar öznel ve kişisel boyutlarla iç içe geçtiğini; üretim ve çalışma süreçlerinin çok daha fazla zihinsel ve duygusal insan değerlerine bağımlı hale geldiğini ve Fordist ekonominin aksine günümüz bilişsel-kültürel ekonomik anlayışın akla ve duyguya yaslı olanı yeniden öne çıkardığını vurgulamaktadır. Buna bağlı olarak, bilişsel kültürel sektörler özellikle kent merkezlerinde yığılmakta ve merkezlerde bulunan geleneksel alanları yeniden imgeleştirmek amacıyla dönüştürmektedirler (Scott, 2008: 64-74). Sonuç olarak, kentsel alanlarda giderek etkisini artıran kültürel sektörler kentleri yaratıcılık merkezinde, yerel ve kültürel öğeleri ekonomik faaliyetler ile harmanlayarak kentlerin yeniden üretilmesini mümkün kılacak şekilde dönüştürmektedir.

2.3.3. Yaratıcı İnsan Sermeyesi ve Kent Yaratıcılığı

Üçüncü yaklaşım ise kentsel yaratıcılık üzerinde çokça tartışmalara sebep olmuş ve aynı zamanda yaratıcı kent tartışmalarına büyük katkı sağlamış olan Richard Florida'nın *yaratıcı çağ*, *yaratıcı ekonomi* ve *yaratıcı kent* arasındaki kurduğu ilişkilerdir (Boom, 2017: 360). Florida, *The Rise of the Creative Class* (2002) çalışmasında, küresel ekonominin taşıyıcı ve sürükleyici gücünün *yaratıcı sınıf* olduğu vurgulamıştır. Çağımızda yaratıcılık, ekonominin doğal kaynağıdır. Kentsel başarı ise ancak tüm dünyadan yaratıcı ve yetenekli insanları çekebilmek ile mümkündür. Bu kavramlar kümesinde yaratıcı kent ise, bütün yaratıcı ekonominin işletildiği, yaratıcı sınıfı kendisine çekebilen ve orada tutabilen alandır. Florida'ya göre, mevcut sistemde bir kent, yaratıcı fikirler geliştirebildiği ve *yaratıcı* olan ne ise kendine kazandırabildiği ölçüde başarılı olabilir. Buna göre, 3T; yetenek (talent), teknoloji (technology) ve hoşgörü (tolerance) özelliklerini kendinde barındıran kentler küresel ekonomide yerini koruyabilecektir. Aynı zamanda, *yaratıcı sınıf* belirli ortak yaşam pratiklerine sahiptir ve bu *yaratıcı ethos* yaratıcı kentleri şekillendirmektedir. Bu anlamda, Florida'nın ifadesiyle "yerin kalitesi" kentlerin başarısı için önemlidir; bu kaliteyi belirleyen ise

yalnızca fiziksel altyapılar değil, aynı zamanda nüfusun çeşitliliği (who's there) ve sosyo-kültürel pratikler ve değerler (what's going on)'dir (Florida, 2002: 281).

Florida kentsel gelişme/yenilenme süreçleri ile yaratıcı sınıf arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Yaratıcı sınıfı kentsel gelişimin en önemli anahtarı saymaktadır. Ona göre, yaratıcı kentler, tasarım ve planlama stratejilerini bu sınıfın ister ve tercihlerini göz önüne alarak geliştirmelidirler. Florida'nın bu yaklaşımı, özellikle Jamie Peck tarafından eleştirilmektedir. Peck'e göre, kentsel gelişimin motor güçleri yaratıcı sınıfa indirgenmekte, diğer faktörler göz ardı edilmektedir. Yaratıcı sınıfın taleplerini ve tercihlerini tespit etmek ise oldukça güçtür. Ancak Florida kentin ve ekonominin kaderini tamamen yaratıcı sınıfların zevklerine, ilgilerine ve tercihlerine terk etmektedir. Kaldı ki Florida'nın farklılık ve hoşgörü başlığı altında kentlerden beklediği açıklık gay, lezbiyen ve bohem bir hayat süren grupların kentlerde toplanmasına bağlıdır. Ayrıca bu yaklaşım, toplumda oturmuş, kurumlaşmış ve sürdürülebilir olan faktörleri devre dışı bırakmaktadır. Peck ise bu tür anlaşılmaz ve indirgemeci yaklaşımların kentsel yenilenme süreçlerinde yetersiz kaldığını savunmaktadır (Peck, 2005).

Bu üç temel yaklaşım, ana hatları itibariyle yaratıcı kent tartışmalarının ana izleğini oluşturmaktadır. Üç ayrı yaklaşım da kendi içerisinde oldukça etkili olmuş ve farklı tartışmalara kapı aralamıştır. Kısaca söylemek gerekirse kentsel gelişim sorunlarını ele alırken, Hall ve Landry'nin çalışmaları *yaratıcı sorun çözümüne*; John Urry ve Allen Scott *yer bağımlı yaratıcı (kültürel) üretime* ve Florida yeni ekonominin sürükleyicileri olarak *yaratıcılık uygulayıcıları* ve onların yaşam tarzlarına odaklanmışlardır. En temelde ise yaratıcılık kavramı birçok hedefi ve özellikle de ekonomik ve kentsel başarıyı yakalamada araçsal olarak kullanılmaktadır (Boom, 2017: 326). Yaratıcı kent tartışmalarının yoğunlaşmasına neden olan ve tartışmaların temel gündem maddelerini oluşturan bu yaklaşımlar günümüzde artarak, katlanarak ve katmanlaşarak devam etmektedir. Kentsel tasarım, planlama ve başarı odaklı çalışmalar farklı kent bölgeleri için sürdürülmekte ve yeni stratejiler kentlere uygulanmaktadır.

2.4. Yaratıcı Kent Neye İşaret Eder?

Çağımızda neden birtakım şehirler başarısız olmuş, güncel sosyo-ekonomik rekabetlerin gerisinde kalmış ve bununla birlikte neden bazı şehirler en önde yer almış, başarılı olmuş, dünyanın hem insan sermayesi hem de ekonomik sermayesini kendine çekmiş ve diğerlerine nazaran çok daha üretken duruma gelmiştir sorusu kentsel sosyoloji üzerine çalışmalar yapan birçok düşünür için önemli bir sorudur. Yaratıcılık etrafında yapılan çalışmalar bu sorunun cevaplarından bir tanesidir. Peter Hall, tarihteki birçok kenti derin bir analize tabi tutarak, eski zamanlarda kentleri başarılı kılan ilkenin ‘kentlerin yaratıcı sosyal çevre yaratabilmeleri’ olduğunu tespit etmiştir (1998: 5). Buradan hareketle, kentte yaratıcılığı öne çıkarmak ve yaratıcı sosyal çevreler ve süreçler oluşturabilmek çağdaş kent kuram ve tasarımlarının odak noktası olmuştur.

Yaratıcı kentler kuramı en temelde kentsel tasarım ve planlamada yaratıcı düşünce ve kültürel değerlerin dikkate alınması gerektiğine işaret eder. Kültürel kaynaklar kent gelişiminin ham maddeleridir ve yaratıcılık bu kaynakları kullanmanın ve geliştirmenin yöntemidir. Yaratıcılığın merkezinde insanlar ve organizasyonlar bulunmaktadır ve yaratıcı kent tam olarak bütün bunların bir araya getirilerek yaratıcı bir sosyal çevre inşa etme sürecine işaret etmektedir (Landry ve Bianchini, 1995: 8; Landry, 2000: 6; Evans, 2017: 312). Yaratıcı kentler İkinci Dünya Savaşı sonrasında düşüşe geçmiş kentler için kültürel sermaye ve kültürel kaynakların kentsel yenilenme ve yeniden doğuş amacıyla kentsel süreçlere dâhil edilmesine işaret etmektedir (Kawasaki, 2013: 32). Kentsel ve ekonomik gelişimi üretimin ham maddeleri ve fiziksel altyapılara bağımlı kılan modern sanayi ekonomisi ve kentlerinin aksine, yaratıcı kent tasarım ve planlaması insanın bilişsel, zihinsel ve kültürel değerlerini dikkate alarak bu tür girdileri bir kaynak olarak kullanıp başarı elde edebilme arayışındadır. Burada özellikle kent planlamasında ‘kent mühendisliğinden’ bir kaçış ve aynı oranda bir ‘yaratıcı kent oluşturma’ süreci öne çıkmaktadır.

Kent planlamasında yaratıcılığı merkeze alan ilk isimlerden Hall’a göre, günümüzde başarının sırrı inovasyondur. Teknik ve ekonomik yenilikler ancak yaratıcı ve yenilikçi sosyal çevrelerde ortaya çıkar (Hall, 1998: 302). Hatta günümüz kentleri artık birer

‘inovasyon makineleri’ haline gelmiştir (Florida ve Adler ve Mellander, 2017). Landry’e göre ise yenilikçi fikirler ancak yaratıcı insanlar arasındaki etkileşimler artırıldığı zaman ortaya çıkabilir. İnsanların bir araya gelebileceği, tanışabileceği, fikirler paylaşabileceği ve belirli ağlar kurabileceği alanlar gereklidir. Bu anlamda kentlerde yaşam alanı ve çalışma alanları dışında “üçüncü mekânlar”, başka bir ifadeyle ne ev ne de iş merkezleri olan kafe, kültür merkezleri gibi insanları bir araya toplayabilecek mekânlar bulunmak zorundadır. Yaratıcı kent ise tam olarak insan etkileşimini artıracak, küresel çapta göçebe olan yaratıcı sınıf veya uluslararası kapitalist sınıftan insanların fikir ve düşünceleri paylaşabileceği ve geliştirebileceği ve kentsel ve ekonomik inovasyon üretebileceği alanları sağlamak amacıyla tasarlanan kentlerdir. Yaratıcı kent insanlar arasında adeta bir ‘katalizör’ işlevi görerek insanların zihinsel ve kültürel donanımlarını sergileyip paylaşabilecekleri alanlar inşa eder (Landry, 2000: xxiii; 1995: 25).

Modern kent planlamasında olduğu gibi belirleyici, katı ve insan müdahalesini en aza indiren hareketsizlikten ziyade, yaratıcılık üzerine inşa edilen kentler politik döngülerin ötesine geçebilen, bürokratik ağırlıklardan kurtulup stratejik olarak son derece ilkeleşmiş ancak yöntemsel olarak esnekleşmiş kentler halinde düşünülmelidir. Yeni kentsel rekabet araçlarını hayata geçirebilen; kentin ağ kurabilme kapasitesini artırmaya yönelik kültürel derinlik ve zenginliklerinin farkında olarak yalnız fiziksel konut ve çalışma alanları inşa etmekten uzaklaşıp kentin sembolik, sergilenebilecek, algıya odaklı niteliklerini keşfederek yeni rekabet süreçlerinde varlığını koruyabilmelidir. Bunun bir sonucu olarak yaratıcı kentler *eski olan* ve *çevresel olan* ile kurduğu ilişki bakımından geçmiş dönemlerden farklılaşmaktadır. Yaratıcı kentler geleneksel ve kültürel değerler ile ilişkisini onları sürekli kente yeniden kazandırma üzerine kurmaktadır. Bunun yanında, sanayi kentlerinin çevreye duyarsız gelişiminin aksine, yaratıcı kentler çevrenin farkında olarak, çevreyle barışçıl bir özveri ve sorumluluk bilinci çerçevesinde ilişki kurmaktadır. Landry’nin (2000: xxvii) ifadesiyle ‘dünyada yaratıcı kent’ değil ‘dünya için yaratıcı kent’ olmalıdır. Küresel topluluğun diğer fertlerini ve kentlerini dikkate alarak inşa edilmelidir.

Yaratıcı fikirler temelinde gelişen yerlerde, şehirlerin karşılaştığı çağdaş sorunlar önceki dönemlerden farklı olarak çözülerek kentin ‘yasak, ölü ve işlevsiz’ alanları

tekrar kente kazandırılmaktadır. Yaratıcı kent, kentin kamusal ve özel alanlarını terk etmek, görmezden gelmek veya ademe mahkum etmek yerine kentin ve kent ekonomisinin başarısına destek olarak yeniden yaratmaktadır. Bunun en sembolik örneklerinden birisi 1970’li yıllarda evsizler, uyuşturucu tacirleri ve hayat kadınları tarafından kuşatılmış, polisin bile giremediği bir yer olarak görülen, Needle Park (İğneli Park) olarak bilinen New York’taki Bryant Parkı’nın dönüşümüdür. Bu suçlu ve sorunlu park 1980’li yıllarda bir grup önde gelen New Yorklunun çalışmaları sayesinde restore edilmiş, yeniden tasarlanmış ve insanları bir araya getiren çeşitli etkinlikleriyle yerel ve uluslararası turistlerin ziyaret ettiği bir kentsel liman haline gelmiştir. 2002’den beri Bryant Park’a Google kablosuz internet bağlantısı sağlamakta ve her yıl bu park sayısız ziyaretçi ağırlamaktadır (Landry, 2006: 336).

2.4.1. *Hard* Altyapıdan *Soft* Altyapılara

Kentler üzerine kafa yormanın eski biçimlerinin değişimin hızını yakalayamadığını dile getiren Landry ve Franco’ya (1995: 4) göre, bu eski biçimleri tamamen yenileriyle değiştirmek yerine var olan yöntemlere yeni bakış açıları ve zihniyetleri eklemek bir zorunluluktur. Kentsel başarının göstergeleri ve kaynakları farklılaşmaktadır. Günümüzde yalnızca yolların veya telefon ağlarının insanların bir araya gelebileceği ve etkileşime geçebileceği yenilikçi bir çevre yaratması olanaksızdır. Üründen ziyade sürece, üretimden ziyade inovasyona odaklı günümüz ekonomisi kentlerin, insan gruplarını karıştırabilecek, iletişime ve etkileşime geçirebilecek, fikirlerin alışveriş edilebildiği alanlar haline gelmesini gerektirmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, sanayi üretiminin gerektirdiği ulaşım, lojistik, üretim gibi alanlarda maliyetleri azaltmaya yönelik *hard* altyapı merkezli kentsel tasarım ve planlama güncelliğini kaybetmiş; yerine, insan zihnini merkeze alan, tarihsel ve kültürel değerleri önceleyen, insanların etkileşim halinde kalabileceği *soft* altyapılar kentsel gelişim araçları haline gelmiştir.

Soft altyapılar büyük ölçüde insan etkileşimine dayalıdır. Farklı özgeçmiş ve yaratıcılık kapasitesine sahip insanların birbirleriyle fikir alışverişinde bulunabileceği alanlar inşa etmek zorunludur. Bu durum fiziksel altyapı çalışmalarının tamamen

ortadan kalkacağı anlamına gelmemekle birlikte zihinsel ve kültürel değiş tokuşlara daha açık ve gebe kentsel mekânların yaratılması öncelenmelidir. Aynı şekilde insanları cezbedebilecek, orada yaşamak ve çalışmak için teşvik edebilecek sanatsal-kültürel-sosyal mekânların artırılması gerekmektedir. Yeni ekonomik ve kentsel başarının bu altyapılara ihtiyacı vardır. Hard, maddi, görünür, somut ve hesap edilebilir yapılar ve mekânların yerine, yaratıcı kentler soft, maddi olmayan, soyut, imge ve sembollere dayanan alanlar yaratmalıdır. Bütün bu bilişsel-kültürel değerlerle bezenmiş soft altyapılar günümüz kentlerini rekabetin içerisinde tutmaya yarayacaktır (Landry, 2000: xxxiv).

2.5. Yeni Kapitalizmin Yaratıcı Kentlerin Oluşumuna Etkisi

Yeni kapitalizm ve yaratıcı kentler arasındaki ilişki en temelde inovasyon merkezlidir. Bilgi ekonomisi içerisinde hem teknolojik gelişmeler hem de ekonomik güç son derece yenilikçi ve yaratıcı fikirler üzerinde durmaktadır. Teknik ve ekonomik gelişmelerde güncel fikirleri ve yenilikleri takip edebilmek için belirli bir yaratıcı ağ içerisinde bulunmak, bu alanlarla temas halinde olmak gerekmektedir. Yeni kapitalizmin *kümelenme* eğilimi hem ekonomik faaliyetlerin, bilgi ve imalat üretiminin hem de insan sermayesinin belirli bölgelerde birikmesine ve yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu kümelenmeler büyük ölçüde yaratıcılık üzerine planlanmış kentlerin varlığını gerekli kılmaktadır.

Yeni kapitalist sektörlerin kümelenme gücü yüksek teknoloji şirketleri, imalat üretimleri, kültürel endüstriler ve diğer üretim/tüketim alanlarında geçerlidir. Burada yaratıcı kentlerin temel işlevi bu alanları yalnızca iş alanları olarak farz ederek çalışma saatleri dışında ‘ölü alanlar’ haline getirmekten kaçınmaktır. Özellikle farklı iş kollarının veya farklı insan aktivitelerinin belirli alanlarda bir arada bulunması ve günün tüm saatlerin hareketli bir kent ortamı yaratmak, kent yaratıcılığının amaçlarından birisidir. Jacobs’ın ifade ettiği gibi, ekonomik ve toplumsal açıdan kendi kendine yetmemek kentin muhitleri için doğal ve zorunludur; dolayısıyla kent muhitleri daima diğer muhitlerle karşılıklı ilişki içerisinde olan, birbiriyle iç içe geçmiş alanlar olmalıdır. Gün boyunca farklı zaman dilimlerinde farklı işlevlere hizmet eden

ve mekânsal olarak diğer alanlarla girift bir ilişkiye geçmiş kentler ayakta kalabilmektedir (Jacobs, 2017: 137).

Firmalar arasında sıkı bağlar kurması, ortak yerleşim amacı ve yüz yüze etkileşim gerekliliği gibi nedenlerden bahsedilse de Florida'ya göre mevcut ekonomik kümelenmenin asıl nedeni inovasyon ve gelişime güç sağlayacak yetenekli ve yaratıcı insan sermayesini cezbedebilmektir (Florida, 2005: 29). Asıl kaynağı insan sermayesi olan yeni kapitalizm ile bu sermayeyi belirli alanlara doğru çekebilme ve burada tutabilme amacı güden yaratıcı kentler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Uluslararası kapitalist sınıf veya yaratıcı sınıfı kentsel ve ekonomik başarı için kendine çekebilme kent plancılarının yaratıcılığa ve farklı fikirlere vurgu yapmalarının temel sebebidir. Bununla birlikte, Andy Pratt kentlerin yaratıcı sınıfı cezbetme süreçlerinde Florida'nın yalnızca açık, liberal, hoşgörülü ve bohem sosyal çevrelere vurgu yapması fakat kültürel faktörleri büyük oranda ihmal etmesi nedeniyle eleştirmektedir (Pratt, 2008). Yaratıcı kentlerin yeni ekonomik faaliyetlerin yürütücülerini cezbetme süreçlerinde kültürel ekonomi ve kültürel çevrelerin önemli bir yeri vardır.

2.5.1. Kültürel Ekonomi ve Yaratıcı Kentler

Kapitalizm tarihi boyunca ticaret ve sanayi kentleri ile sanat ve kültür kentleri arasında çoğunlukla bir ayırım yapıldı ve bu iki kent biçiminin birbirleriyle son derece uyumsuz ve çatışmacı bir ilişki içerisinde olduğu gözlemlenebilirdi. Sanayi kentleri ekonomik ve kültürel alanlarda bir düalizm yaratmaktaydı. Günümüzde ise bu ikiliğin ortadan kalktığı, kentlerde daha sentezci; üretim, çalışma, boş zaman, sanat, kültür ve diğer birçok alanın karşılıklı bir harmoni içerisinde aynı fiziksel çevrede bulunabildiği ilk elden fark edilmektedir. Zukin'in ifadesiyle doğru veya yanlış, kültürel stratejiler kentlerin hayatta kalabilmeleri için kilit nokta haline gelmiştir (1995: 271). Bu değişimin sebepleri arasında daha önce dile getirdiğimiz çağdaş ekonomik işleyişte gerçekleşen yapısal ve organizasyonel dönüşümler olduğu muhakkaktır. Fordist üretim modelinden post-fordist üretime geçiş, yüksek ve bilgi merkezli teknoloji, yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkışı gibi faktörlerin yanı sıra ekonomik ilişkilere kültürel aktörlerin dâhil oluşu, iç içe geçmesi ve kültürün metalaştırılması çağdaş kentler

üzerinde önemli bir değişimin yaşanmasına neden olmuştur. Teknik imkânlarla dışardan tedarik (outsourcing) ve uzak bölgelerde üretim arttıkça, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentleri yeni ekonomik faaliyetlere yönelmek zorunda kalmışlardır. Avrupa ve Amerika kentlerinin sanayisizleşme süreçleri, bu kentlerin daha ‘soft’ kaynaklar kullanarak canlanmasına neden olmuştur. Kültür burada ilk elden yeni cazibe kaynağı olarak düşünülmüştür (Pratt, 2008: 109). Yaratıcı kent tasarımı kültürel ekonomiden büyük ölçüde etkilenmektedir. Scott’a göre çağımızda bilişsel-kültürel ekonomi ile birlikte, 19.yüzyıl fabrika ve atölye sistemi ve 20.yüzyıl Fordizm ile ilişkili kentleşme dalgalarından sonra insan ve kültür merkezli bir üçüncü kentleşme dalgasına doğru ilerlemekteyiz. Henüz bütün kentler olmasa bile New York, Londra, Paris, Berlin, Tokyo, Singapur, Amsterdam, Seul, Sydney gibi birçok Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Asya Pasifik şehri hızla bu dalgaya dâhil olmaktadır (Scott, 2014: 571; 2012: 65).

Kültürün, kent tasarımına etkisi ve kentlerin yeni paradigma etrafında yenileştirildiğini ele alan ve bu dönüşümü analiz eden ilk çalışmalardan biri Jonathan Raban tarafından kaleme alınan *Soft City* (1974) kitabıdır. Raban kenti, hesapçı bir rasyonaliteyle şekillenmiş, kitlesel üretim ve tüketimlere dönük, otomatize olmuş bir yer olarak algılamının dışında, esas olarak göstergelerin ve imgelerin üretilip sergilendiği ve aynı zamanda farklılıkların toplandığı, çeşitli üslupların bütünleştiği bir ‘üslupların pazaryeri’ olarak resmediyordu. Başka bir ifadeyle, kentlere bundan böyle asıl kimliğini ağır sanayi üretiminin değil sembolik alanların verdiğini dile getirmekteydi. Bunun yanında John Hannigan’ın *Fantasy City* (1998) ve Terry Clark’ın *The City as an Entertainment Machine* (2004) adlı çalışmaları son yıllarda klasik ‘konum ve maliyet’ faktörlerine odaklanmış kentsel gelişim teorilerinden uzaklaşıp kültür, sanat ve eğlence gibi soft faktörlerin kentsel yenilenme süreçlerinde belirleyici faktörler olduğunu gündeme taşımışlardır. Bu çalışmaların da işaret ettiği gibi, kültürel ve yaratıcı ekonomi kentsel tasarım ve planlama bakımından ön sıralara geçmekte ve kenti tanımlamaktadır.

Kültürel ekonominin sektörleri zaman-mekân maliyetlerini en aza indirmek, karşılıklı bağımlılık, sosyalleşmeye olan ihtiyaç ve piyasa hareketlilikleri gibi çeşitli sebeplerden ötürü büyük ölçüde –yeni kapitalizmin diğer sektörlerine benzer şekilde-

yığışma eğilimi taşımaktadır. Belirli bir bölgede veya mekânda bir araya gelen, biriken veya sıkışan yaratıcı-kültürel endüstriler yaratıcı alanlara ihtiyaç duymaktadırlar (Scott, 2008: 70). Yaratıcı alanlar kültürel ekonominin iş alanlarına yönelik sürekli bir temas hali ve yeni muhtelif yenilikçi fikirler için ortamlar sunmaktadır. Aynı zamanda bu iş alanlarında çalışanlar için önemli bir ilişki ağı (network) kaynağı yaratmaktadırlar. Birçok çalışmanın da gösterdiği gibi (örneğin; Edquist, 1997; Lundvall ve Johnson, 1994; Russo, 1985) bu tür yaratıcı alanlar çoğunlukla yeni fikirlerin, hislerin, bakış açılarının değiş tokuş edilmesini hızlandırmaktadır. Aynı zamanda bu yaratıcı alanlar ve kültürel ekonomi sektörlerinin bu alanlarda yığışmasının sebeplerinden biri de o bölgede biriken okul, üniversite, araştırma kuruluşları, tasarım merkezleri gibi altyapılardır (Scott, 2006: 8). Florida'ya göre ise bu yığışma ve yoğunlaşmanın temel sebebi yaratıcı ve yetenekli sınıfları kendine çekebilmek ve mobilize edebilmektir (Florida, 2005: 29).

Kültürel ekonomi ve yaratıcı kentler ilişkisinin en görünür ifadelerinden birisi yeni estetik formlara sahip, kendine özgü binaların ve iş merkezlerinin birçok önde gelen kentin merkezi alanlarında görülmesidir. Kentlerin tarihsel ve kültürel mirasları kentleri cazibe merkezleri haline getirme amacıyla yeniden üretilmektedir. Bu tip yenileştirmelere verilebilecek en güncel örneklerden birisi terkedilmiş fabrika, depo, atölye ve üretim tesislerinin 'yaratıcılık' yoluyla kente ve ekonomiye yeniden kazandırılmasıdır. Almanya'da ağır metal sanayi bölgesi olarak bilinen Ruhr kasabası, Manchester, Liverpool, Birmingham gibi İngiliz kentlerinde bulunan fabrikaların sanatçılar ve yeni ekonomi girişimcileri tarafından restorasyona tabi tutulmasının yanında, 1970'ler boyunca ABD'nin Manhattan merkezinde ve Brooklyn kıyılarında çok sayıda eski, terkedilmiş fabrika binasının bulunmasından ötürü New York şehri, Zukin'in tabiriyle 'çatı katı yaşamın modeli' haline gelmiştir. Çatı katında yaşam (loft living) bu tür terkedilmiş binaların sanatçılar veya yeni ekonomi girişimcileri tarafından satın alınıp iş yeri veya konut olarak kullanılmasını ifade etmektedir. Yaratıcı kentler kültürel ekonomi ile kurduğu işbirliği neticesinde eski olan her şeyi yaratıcı fikirler aracılığıyla yeniden estetize ederek kente kazandırmaya çalışmaktadır (Zukin,1989; Evans, 2001: 3).

Yaratıcı kentler kültürel ekonominin sektörleri ile aynı zamanda çeşitli kültür-sanat merkezleri inşa ederek ve bu yolla tüm dünyadan turist, iş insanı ve yatırımcı çekebilmek için rekabet amacıyla farklı bir ilişki daha kurmaktadır. Yalnızca üretim tesisleri ve çalışma alanları inşa etmek yerine, müze, kültür merkezleri, konser ve tiyatro salonları, festivaller, fuarlar gibi birçok kültür-sanat etkinliği organize etmek ve gerekli mekânlar inşa etmek de yaratıcı kentlerin tasarım ve planlama hedeflerindendir. Günümüz bilgi ve kültür ekonomisinin gerektirdiği şekliyle, özellikle yaratıcı sınıf mensuplarını cezbedebilmek kastıyla, kentlerde bu tür kültürel organizasyonların varlığı son derece gereklidir. Başka bir ifadeyle, kentsel ve ekonomik rekabetin yeni veçhi bu tür organizasyon ve mekânların kentlerde yükselmesidir. Bunun en sembolik örneklerinden birisi Bilbao kentinde bulunan Guggenheim Müzesidir. Bu müze oldukça farklı estetik formu, şehrin içindeki yeri ve bir cazibe merkezi olması açısından Bilbao kentine bir değer katmış ve kentsel rekabette öne geçirmiştir. Dünyada birçok kent kendilerine özgü tarihsel, kültürel ve yerel değerleri kültürel ekonominin sektörleri aracılığıyla yeniden üreterek bir kültürel kaynak yaratmaktadır (Scott, 2006: 11).

2.5.2. Kültürel Planlama: Bir Kent Rönesans'ı

Graeme Evans (2001)'in bu başlığı günümüz yaratıcı kentleri ile kültürel ekonomi ve diğer kültürel faaliyetler arasındaki ilişkiyi tespit etmek açısından oldukça anlamlıdır. Evans'a göre, kültürün sembolik ve politik ekonomisi her zaman olduğundan daha fazla birbiri içre geçmiştir. Yeni kapitalizm kültür ve sanatı sembolik ürünler üzerinden büyük piyasa nişleri ve iş alanları olarak görmektedir. Teknoloji odaklı ev merkezli eğlenceler ve boş zaman aktiviteleri, yirmi-dört saatlik kentler ve gece süresince çalışma, çalışmanın toplumsal olarak parçalanması ve çalışma saatlerinin azalması gibi nedenler bir şekilde kentleri kültürel ve sanatsal endişeler etrafında planlama arayışına itmiştir. İmgelerin, medyanın ve kültürel ürünlerin küreselleşmesinden dolayı, belki de buna rağmen, yirminci yüzyılın sonuna doğru paradoksal bir biçimde kültürel faaliyetler için yeni ve gelişmiş alanların ortaya çıkmasında bir rönesans yaşanmaktadır. Sanattan medyaya, tiyatrodan müze ve

galerilere, eğlence merkezlerinden kamusal toplanma alanlarına (agora) festivallerden kültürel alanlara kültür endüstrisinin gerektirdiği kültür atölyeleri, zanaat faaliyetleri gibi birçok kültürel sembol tüm dünyadan kentlerde yer bulabilmektedir. Evans'a göre, bu 'rönesans' faaliyetinin temel amacı kentleri yeni imgelere kavuşturmak ve *kültürel başkentler* olarak yeni bir nitelik kazandırmaktır. Bu faaliyetlerin göstergelerinden bir tanesi, asıl misyonu gelişmekte olan ülkelere yeniden yapılanma süreçleri için borç tedarik etmek olan Dünya Bankası'nın son yıllarda Kültür ve Sürdürülebilir Gelişme (Culture and Sustainable Development) programları adı altında yalnızca kültür mirasını korumak amacıyla değil aynı zamanda 'kültür ve kentler' arasındaki ilişkiye odaklanarak yatırımlara destek olmaya başlamasıdır. Kültürel kent planlaması özellikle sanayi sonrası dönem için ekonomik ve fiziksel yenilenme ve yeni kentler yaratma süreçleri açısından kritik bir rol oynamaktadır. Burada müzelerin özel bir işlevi vardır. 1990 sonrası birçok kentte müzeler sayıca artış göstermiştir. Müzeler hem tasarım ve mimari açıdan kenti bir kültürel merkez haline getirme işlevi görürken hem de sergiledikleri tarihsel ve kültürel parçalarla toplumda kültürel birikime yeni bir 'image' kazandırmaktadır. Bu aynı zamanda küresel dünyada, toplumların yer-yurt algılarının kaybettiği ve mekânsal aidiyet duygularının azaldığı bir dönemde toplumların tarihsel/kültürel değerlerini topluma yeniden kazandırmaktadır (Evans, 2001: 63).

Evans sanayi devrimi ve kitle üretimi sonucu kültürel ürünlerin kitlesel olarak üretilerek metalaştırılması ve küresel çapta dağıtılmasının yanında, savaşların yarattığı yıkımın ve özel-kamusal ulaşım teknolojisinin gelişiminin de kültürel planlama faaliyetlerine olanak sağladığını vurgulamaktadır. Özellikle İkinci Savaş sonrasında üretim faaliyetlerinin gelişmiş ülkelerden kaldırılması kentlerin kültürel planlama modeliyle yeniden tasarlanmasına neden olmuştur. Bundan dolayı kültürel planlama modeli bugün yalnızca sosyal tesisler ve imkânlar, büyük ölçekli sanat merkezleri ve kültür sarayları değil; aynı zamanda kültürel üretim ve tüketim ve bunlara bağlı ulaşım imkânları, yetenek ve eğitimler, çalışma alanları ve diğer imkânlar gibi altyapıları da kentlerde zorunlu kılmaktadır (Evans, 2001: 138).

2.6. Yaratıcı Kent Örnekleri

Yaratıcı kentler ve yeni kapitalizm arasında doğru orantılı bir ilişkiden söz etmiştik. Çağdaş ekonominin motor gücü sayılabilecek kentler aynı zamanda dünya kentleri, küresel kentler veya yaratıcı kentler içinde başlıca örnekleri oluşturmaktadır. Buradan hareketle, yaratıcı kentlerin en belirgin temsilcileri Londra, Paris, New York ve Tokyo gibi dünyanın önde gelen kentleridir. Bu şehirler yeni ekonominin yönetim, denetim ve organizasyon merkezleri, yüksek teknoloji, bilgi ve kültür üretim ve dağıtım alanları, finansın ve mali kaynakların biriktiği yerler olmaları gibi çeşitli üst düzey işlevlerinden dolayı yaratıcı insan sermayesini büyük ölçüde kendine çeken ve elinde bulunduran şehirlerdir.

Örneğin Paris 20.yüzyılın sanatsal açıdan en yaratıcı kenti olarak görülmektedir. Yeni kapitalizmin önemli yönetim merkezi olmasının yanında, sahip olduğu tarihsel ve kültürel değerleri kente kazandırmada ve sanatçıları, iş adamlarını, turistleri ve diğer insan sermayesini kente çekebilmede başarılı olmuştur. Londra 1960'lı yıllara kadar tutucu, hayal gücü olmayan bir kent olarak görünmesine rağmen, yeni kültürel ekonomi ile birlikte geliştirdiği sanattan tiyatroya müzikten filme ve diğer teknoloji merkezli iş alanlarına kadar sayısız sektör sayesinde önde gelen birçok kozmopolit, etkin ve yaratıcı kent arasına girmiştir. New York ise son yüz elli yılın en yaratıcı kenti olarak düşünülmektedir. Günümüz ekonomisinin kalbi olan New York, Manhattan gibi bölgeleriyle ekonomik ve kentsel yaratıcılığın merkezi konumundadır. Dünyada yaratıcı insan sermayesini ve aynı zamanda turistleri kendisine çeken en büyük kentlerden birisidir. Aynı zamanda kültürel ekonomi ile birlikte sahip olduğu tarihsel ve kültürel simgeleri dönüştürerek kente yeniden kazandırması anlamında bir model haline gelmiştir (Landry, 2006: 337; Zukin, 1989: 5).

Dünyanın her bölgesinden, yeni kapitalizmin sosyo-ekonomik sistemi belirlediği, yaratıcı endüstriler ve yaratıcı insan sermayesinin bulunduğu, yüzyılın sonuna doğru kendini bir şekilde kentsel rekabet koşullarına uygun olarak yeniden uyarlamış Hong Kong'dan Sydney'e Zürih'ten Berlin'e Seul'dan İstanbul'a kadar birçok kent bulabilmek ve örnekleri artırmak mümkündür. Bu yaygın örneklerin dışında yaratıcı kent tartışmalarını başlatan Barselona, 20.yüzyıl sonunun en önemli kenti Los Angeles

ve yine yeni kapitalizm ve kültür ekonomisi sonucunda yükselişe geçen ve sembolik bir örnek yaratan Dubai kentlerinden kısaca bahsettikten sonra Güney Doğu Asya'nın önemli bir kenti olan Singapur'u yaratıcı kent örneği bağlamında tartışacağız.

2.6.1. Tasarım Başkenti: Barselona

Barselona, Bilbao, Malaga ve Valencia gibi İspanyol kentleri yaratıcı kentsel yenilenmede gösterdikleri başarı bakımından diğer Batı Avrupa veya Kuzey Amerika kentlerinden daha öğretici olabilir. Hatta denebilir ki yaratıcı kent kavramı Barselona'nın 'yaratıcı kent' olarak dönüşümünden sonra tartışılmaya başlanmıştır. İspanya'da Franco diktatörlüğü döneminde bastırılan kentsel enerji kentlerin ve bölgelerin kendi kimliklerini yeniden ortaya koymak arayışları ile birlikte patlak vermeye başlamış ve bu kentler yeniden Avrupa'nın önde gelen kentleri arasına girmiştir. Güçlü bir tarihsel ve kültürel arka plana sahip İspanyol kentleri Franco döneminde oldukça baskıcı ve tutucu bir dönem geçirirken, 1982 yılında yönetimin demokrasiye geçmesiyle birlikte İspanyol kentleri hem dünyaya açılarak yeni ekonomiyi benimsemiş hem de küreselleşmenin etkisinde kentleri yeniden yapılandırma ve yeniden şekillendirme süreçlerine girmiştir. Landry, Barselona'nın yenileştirilmesi süreci için üç temel madde saymaktadır; tasarım, kamusal alan ve kültür yönetimi (Landry, 2006: 362; Evans, 2017: 312).

Barselona kenti özellikle tasarım, mimari ve kültürel mekânlar bakımından oldukça zengindir ve büyük ölçüde bu niteliğiyle yaratıcı kentler sıralamasında ön sıralarda yer almaktadır. Kültürel ekonominin kentlerin canlanmasındaki etkisi belki de en fazla Barselona kentinde görülebilir. Katalon etkisi ve Akdeniz ülkesi olması dolayısıyla Barselona kültürel açıdan oldukça zengindir. Barselona'nın bir liman kenti olması onu tüm dünyaya açmakla kalmamış; aynı zamanda önemli bir mimari ve tasarım başkenti haline getirmiştir. Öyle ki kentin adı mimari ile eş anlamlı kullanılmakta olup ünlü mimar Mies van der Rohe'nin özel bir 'Barselona masası' olduğu bilinmektedir. Tasarım başkenti olarak Barselona kentini diğerlerinden ayıran temel nokta Barselona'nın kendi kimliğini neredeyse tamamen mimariden mobilyaya ev eşyalarından restoranlara sokak tasarımlarından mağazalara kadar birçok alanda

tasarım sanatı üzerinde yaratmak istemesidir. Burada Barselona kenti yalnızca geçmişten kalan kültürel mirasları kültürel ekonomiye dâhil etmek yerine, güncel ve hâlihazırdaki sanat hareketlerini kente yansıtabilmekte ve böylece kenti ‘yaşayan kent’ olarak bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Tasarım ve estetiğe dair her şey öylesine etkili bir şekilde örgütlenmektedir ki Volvo ve Volkswagen gibi önde gelen otomobil markalarının ve diğer birçok önemli küresel markanın tasarımları bu kentte yapılmaktadır. Bunun yanında, büyük organizasyonlar Barselona kentinin gelişiminde ve yeni bir ‘image’ yaratımında kritik rol oynamıştır. Örneğin 1992 yılında yapılan Olimpiyat yarışmaları kentin yenileşmesinde büyük bir destek sağlamıştır (Landry, 2006: 363).

Bunun yanında Barselona’da çalışma, konut alanları ve yol yapımından daha öncelikli olarak kamusal alan inşası kente can vermiştir. Sokak hayatı, kenti tarihi alanları ve diğer kamusal alanlar kentin kültürü ile iç içe geçerek turistler ve yaratıcı sınıf için cazibe merkezi olmaktadır. Kültürel faaliyetler ve yaratıcı endüstrilerin kent üzerindeki bu etkileri kenti kültür, tasarım ve mimari açıdan bir dünya markası haline getirmiştir. Yeni ekonomi, özellikle de kültürel ekonomi ve yaratıcı kent ilişkisini en iyi kuran kentlerden biri olarak Barselona, bu dönemde en başarılı kentler arasında gösterilmektedir.

2.6.2. 21.yüzyıl Başkenti: Los Angeles

Her bir sosyo-ekonomik sistemin tüm değerlerinin tecessüm ettiği ve o değerleri sembolize eden bir kent olagelmıştır. Söz gelimi, modern sanayi kapitalizminin en sembolik kentlerinden birisi Manchester, Liverpool veya Almanya’da Ruhr bölgesi; benzer şekilde Fordist üretim modelinin Chicago, Detroit bölgesi olarak düşünülmektedir. Çağdaş sosyo-ekonomik sistemin ve kentsel gelişim eğiliminin en sembolik kenti ise Los Angeles’tır. Başka bir ifadeyle, Los Angeles çağdaş dünyanın paradigmatic başkenti konumundadır. ABD’nin önemli yüksek teknoloji merkezi olan Güney Kaliforniya’nın merkezindedir. İkinci Savaş öncesi ve sırasında otomobil ve havacılık sanayi üzerine önemli bir Fordist üretim merkezi işlevi gören ve ABD’de sanayileşme ve kentsel gelişme eğrisinde ‘güneş kuşağı’ kentlerinden olan Los

Angeles, 1960 sonrası sanayisizleşme süreçleri sonunda terkedilmiş fabrikalar, iş yerleri, işsiz kalmış insanlar ve büyük bir ekonomik ve kentsel kayıpla karşı karşıya kalmıştır. Kısa zamanda uzay sanayi, havacılık ve askeri alanda yüksek teknolojinin en önemli merkezi olan Los Angeles dünyanın en büyük ‘technopole’ olma özelliğini taşımaktadır. Bu anlamda yeni kapitalizmin, yüksek teknolojinin, bilgi ve kültür ekonomisinin başkenti konumundadır (Castells ve Hall, 1994: 184; Scott ve Soja, 1986).

Soja (2015: 256)’ya göre, *“1920’lerden itibaren süper-kârların bölgesel oluşumunun on yıllık küresel haritalarını çıkarabilme fırsatımız olsaydı, Los Angeles bölgesi neredeyse her on yıllık dönemin zirve noktalarında yer alırdı büyük ihtimalle.”* Los Angeles imalat sanayisi istihdamı ve toplam sanayi üretimi bakımından kısa süre önce New York’u geride bırakmış ve özellikle 1960’lardan itibaren belki de hiçbir ileri sanayi ülkesinde eşi benzeri olmayan bir sanayi, istihdam artışı ve finansal yatırım yoğunlaşması görmüştür. Yüksek teknoloji sayesinde artan istihdam ve üretim, kültürel ekonominin artan payı, finansın yoğunlaşması ve aynı zamanda dünyanın teknoloji, kültür, insan kaynağı ve diğer yeni kapitalist gelişmeler Los Angeles’i ABD’nin batı bölgesinin ve dolayısıyla dünyanın finans merkezi haline getirmiştir.

Los Angeles’in, imalat üretimini belirli seviyede devam ettirirken diğer taraftan bir kültür ekonomisi merkezi olması kenti doğrudan bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Binlerce yaratıcı sınıf mensubu, profesyonel çalışan ve turiste ev sahipliği yapan kentte diğer yaratıcı sektörler de hızla gelişme göstermiş ve kent yüksek teknoloji merkezleri, medya, film endüstrisi, sanat atölyeleri, müzeler, tiyatrolar ve konser salonları etrafında yeniden şekillenmiştir. Yeni ekonomi ve yeni kent tasarım modellerinin öncülerinden biri olan Los Angeles müzik ve film endüstrisi, sanat ve mimaride yerel farklılıklar, önde gelen üniversiteler, uluslararası şirketler ve diğer birçok faktörle birlikte yaratıcılık merkezinde, özellikle de teknolojide yaratıcılık, yükselen kentlerin temsilcisi olarak anılmaktadır. Dolayısıyla, mevcut dönemde yeni kapitalizmi ve aynı zamanda çağdaş kentsel yapılanma biçimlerini istihdam, üretim, nüfus, kültür ve toplumsal yapı bakımından en iyi temsil eden kentlerden biri Los Angeles olmaktadır.

2.6.3. Palmiye Kenti: Dubai

Orta Doğu'nun gelişmiş kentlerinin büyük oranda petrol sayesinde bir ivme kazandıkları söylenir. Ancak yüzyılın son çeyreğinde bu kentlerin petrol bağımlılığı azalmış ve ekonomileri büyük oranda yeni kapitalist işletmelerin ve şirketlerin uluslararası finansal işlemlerine bağlı hale gelmiştir. Bu kentler arasında Dubai öne çıkmaktadır. Dubai kenti 1990 yılı sonrasında yeni bilgi merkezli ekonomi ve toplum inşa sürecinde dünyanın başlıca kentleri arasına girmiştir. Bugün bu kentin petrol gelirleri, toplam ekonomik gelirin yalnızca %7'sini oluşturmaktadır. Dubai büyük ölçüde yüksek teknoloji, bilgi merkezli sektörler, kültürel ekonomi ve uluslararası şirketlerin merkezi haline gelmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'ni oluşturan yedi kent devletinden (emirlik) birisi olan Dubai, bölgenin önceki merkezi sayılan Beyrut'taki iç karışıkların ardından Orta Doğu'nun en önemli uluslararası yatırımlarını kendine çekmiş ve kendine özgü kültürel ekonomi yönetimiyle öne çıkmıştır. Dubai'yi başarılı kılan temel etken bulunduğu coğrafyanın ve jeo-politik konumun özelliklerini yaratıcı düşünce ile avantaja dönüştürmektir. Örneğin, kente özgün bir görsellik kazandıran palmiye ağacı şeklindeki adacıklar ve deniz doldurularak inşa edilen diğer adalar kenti önemli bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Avrupa ve Amerika kentlerinin Asya Pasifik rotası üzerinde yer alması ise kente, havaalanı inşa etmek eşsiz bir pozisyon kazandırmış ve diğer tüm stratejiler için ön koşulu yaratmıştır. 2005 yılında toplam 88.4 milyon yolcu taşıyan Jebel Ali (El-Mektum) Havalimanı 2025 yılına kadar yılda 120 milyon yolcu taşımayı hedeflemektedir. Bu ve buna benzer yaratıcı fikirler kentleri çağdaş dönemde kentler hiyerarşisinde en tepelere taşımaktadır. Burada temel nokta, kentin sahip olduğu 'bütün değerlerin' yaratıcılık merkezinde kente kazandırılmasıdır (Landry, 2006: 340-344).

Dubai kenti 1996 yılında başlattığı Alışveriş Festivali ile yaz dönemlerini canlandırmıştır. Yapay takımda ve Dubai Şelalesi gibi projeler kente yeni görünüm kazandırırken, Burç Al-Arap, Dubai Medya Kenti, Dubai İnternet Kenti, Bilgi Köyü, Dubaitech gibi kentsel projeler dünya çapından yaratıcı sınıfı ve profesyonel bilgi işçilerini kendine çekerek yeni kümelenmeler inşa etme girişimleridir. Orta Doğu

coğrafyasına ait özellikleri kente kazandırarak kayda değer bir kültürel ekonomi yaratan Dubai, kent çapında altı temalı bir dünya yaratmaya çalışmaktadır: boş zaman ve tatil dünyası, cazibe ve deneyim dünyası, ticaret ve eğlence dünyası, bir sporlar kenti, bir eco-turizm kenti ve bir kent merkezi. Kent etrafında gerçekleşen, gündüz ve gece hayatına yayılan, yaşamın birçok boyutunu dikkate alan, çalışma ve konut alanları dışında yaratılan eğlence ve turistik merkezler Dubai kentini Orta Doğu'da önemli bir küresel merkez yapmıştır (Landry, 2006: 346).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR YARATICI KENT ÖRNEĞİ OLARAK SİNGAPUR

“Onda, uzakların bilgisiyle geçmişin bilgisi, çok gezen insanın yurduna dönerken beraberinde getirdiği bilgiyle kendini bir yerin sakinlerine teslim eden geçmiş bilgisi kaynaşmıştı.”⁵

1960 sonrasında dünyanın en hızlı gelişen on iki ülkesinden sekizi Doğu Asya ülkesidir. Sanayi kapitalizmindeki gelişme eğrilerinin aksine, yeni kapitalist dönemde dünya ekonomisine ve aynı zamanda dünyanın önde gelen kentleri arasına birçok Doğu Asya ekonomisi ve kenti dâhil olmuştur. Bunlardan Çin, Japonya, Güney Kore, Malezya, Tayvan, Endonezya gibi ülkeler; Pekin, Şangay, Tokyo, Hong Kong, Seul, Kuala Lumpur gibi önde gelen kentler ve Singapur gibi bir şehir devleti en başta gelenlerdir. Bu ülkelerin her birinin kendine özgü siyasal, iktisadi, kültürel tarihi ve coğrafyası ve buna bağlı olarak da özgül toplumsal özellikleri vardır. Bu özgül niteliklerin yanında her bir ülkenin kendine özgü kentleşme süreçleri vardır. Son yıllarda yeni ekonominin baş aktörleri haline gelen bu ülkelerin önemli şehirleri de dünya şehirleri arasında en tepelere yükselmiştir. Bunlar arasında en göze çarpan örneklerden birisi ise Singapur’dur. Singapur son yılların hem iktisadi anlamda en hızlı gelişen hem de hızlı ve özgün bir kentleşme tecrübesi yaşayan şehir devletlerinden birisidir.

Singapur 1965-1990 yılları arasında hızlı ve mucizevi bir gelişme ivmesi ile güncel tartışmalarda dünyanın gündemindedir. Bu gelişme büyük oranda yeni kapitalist ruh etrafında; bilgi ekonomisi, yüksek teknoloji ve kültürel endüstriler sayesinde gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, günümüz Singapur başarısı büyük ölçüde bizim ele aldığımız yeni ekonomik yapı ve organizasyonlar aracılığıyla hayata geçirilmiştir. Bununla bağlantılı olarak, Singapur çağdaş kentleşme eğilimlerine örnek olabilecek, yaratıcılık ve yenilikçilik temelinde inşa edilmiş hızlı ve yoğun bir kentleşme tecrübesine sahiptir. Doğu Asya kentleri içerisinde en dikkati çeken ve dünyanın önemli merkezlerinden birisi olan Singapur, kentsel mimari ve tasarım modeliyle bugün dünyanın en çok ziyaretçi ve turist çeken, yeni ekonominin yaratıcı ve yönetici

⁵ Walter Benjamin, **Son Bakışta Aşk**, Çev. Nurdan Gürbilek, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 79.

sınıfını sınırları içinde barındıran bir dünya kenti; bir küresel ve yaratıcı kent örneğidir. Buradan hareketle, daha önceki bölümlerde ele aldığımız yeni kapitalizm ve kentleşme ilişkisi içerisinde bir yaratıcı kent örneği olarak bu bölümde Singapur kent devletini tartışacağız.

3.1. Singapur: Bir Ada Ülkesi

Singapur, resmi adıyla Singapur Cumhuriyeti, ‘aslanların kenti’ anlamına gelen adını bir 13.yüzyıl efsanesinden alan ve Güneydoğu Asya’da konumlanan bir ada ülkesi ve şehir devletidir⁶. Malay yarımadasının güney ucunda yer alan ülke batıda Malakka Boğazı, güneyde Riau Adaları ve doğuda Güney Çin Denizi ile çevrilidir. Ülke toprakları, ana ada olan Singapur adası ile altmış dört adadan oluşur. Dünyanın en yoğun nüfuslu ikinci ülkesi olan Singapur 5,7 milyon nüfusu ile oldukça kozmopolit bir demografik yapıya sahiptir. 2020 verilerine göre, Singapur’da en baskın etnik grup %74.3’lük oranla Çin kökenli vatandaşlardır; daha sonra %13.5 ile Malaylar, %9.0 ile Hintliler ve %3.2 ile diğer bazı ülke vatandaşları gelmektedir.⁷ Buna bağlı olarak ülkede resmi dil olarak İngilizce, Malayca, Çince ve Tamilce kullanılmaktadır. İngilizce ekonomi, politika ve gündelik yaşamın ortak dili iken İngilizce ve Çin-Malay etkisi ile gelişmiş ‘Singlish’ adında kreole (kıрма dil) bir dil de bulunmaktadır. 2020 verilerine göre, ülkede yaşayan vatandaşların %48.3’ü evlerinde İngilizce konuşmaktadır. Ülkede, %29.9 Mandarin dili, %8.7 Çincenin diğer lehçeleri, %9.2 Malayca, %2.5 Tamilce ve %1.4 oranında diğer diller konuşulmaktadır.⁸ Bunun yanında, ülkenin giderek daha fazla kozmopolit hale gelen nüfusuna rağmen, ülke çapında giderek artan bir ulusal kimlik inşası da devam etmektedir.

⁶ Şehir devleti veya site devlet, sadece bir şehir ve ona bağlı bölgelerden oluşan bağımsız devletlere verilen isimdir. Tarih boyunca Antik Yunan şehir devletleri, İpek Yolu üzerinde Semerkant ve Buhara ve Floransa ve Venedik gibi İtalyan şehir devletleri önemli medeniyet merkezleri olmuştur. Bu şehir devletleri arasında önemli toplumsal farklılıklar olsa da ekonomik ve politik olarak benzerlik göstermektedirler. Günümüzde büyük bir devlete bağlı olan Hong Kong ve Makao (Çin); Ceuta ve Melilla (İspanya) şehir devletlerinin yanı sıra Singapur, Monako ve Vatikan tamamen bağımsız şehir devletlerindendir. Şehir devletlerinin geleneksel dönemden modern döneme kadar geçirdiği dönüşümler ve önemli şehir devletleri için bkz. Geoffrey Parker, *Sovereign City, The City-State Through History*, 2004, London, Reaktion Books.

⁷ Singapore Department of Statistics, *Census of Population*, 2020.

⁸ Singapore Department of Statistics, *Census of Population, Literacy and Home Language*, 2020.

Singapur bir şehir devletidir. Günümüzde devletler genellikle ırk, dil ve kültür birliği etrafında bir araya gelmiş, iç kaynaklara sahip ulus devlet şeklinde yapılanmıştır. Şehir devletleri ise diğer herhangi bir devletten kısmen veya tamamen bağımsız bir devlet yapılanmasına sahip, merkezi bir şehir ve ona bağlı bölgelerden meydana gelen devletlerdir. Tarihte şehir devletleri farklı bölgelerde sıklıkla ortaya çıkarken, günümüzde ulus devletlerin baskınlığından ötürü sayıları azalmıştır. Avrupa’da Lüksemburg gibi birkaç şehir devleti örneğinin aksine, özellikle Asya kıtası için şehir devletleri post-kolonyal dönemde yeniden kuruluş süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır (Parker, 2004: 9-12). Çin’e bağımlı olan Hong Kong’dan ayrı olarak Singapur, Asya’da tam bağımsız ve hem küresel hem bölgesel olarak nüfuz ve güce sahip önemli şehir devletlerinden birisidir.

Singapur sahip olduğu coğrafi konumu sayesinde yüzyıllardır bir ticaret merkezi ve liman kenti olarak işlemekte olup; birçok devletin, tüccarların ve hatta korsanların adına mücadele ettikleri bir ülke olmuştur. Singapur modern döneme kadar Srivajayan İmparatorluğu, Malakka Krallığı, Johor ve Riau Krallığı gibi bölgede egemen olan etnik gruplar veya hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir. Singapur’un erken dönem tarihi ana hatlarıyla kentin coğrafi konumu ve elverişli limanları dolayısıyla yaşanan çatışmaların tarihidir. Özellikle Çin, Hindistan, Endonezya, Orta Doğu ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari akışı ele geçirmek ve vergilendirmek amacıyla olan devletler Singapur ve bölgedeki boğazlara hâkim olmak için mücadele etmişlerdir. Singapur’un modern tarihi 1819 yılında İngiliz Sir Thomas Raffles tarafından yürütülen kolonileştirme süreci ile başlamıştır. Dönemler arasındaki farklarla birlikte koloni süreci 1965 yılında bağımsızlık ilan edilene kadar sürmüştür. İngiliz egemenliği döneminde Singapur ticaret hacmi, nüfus ve dünya çapında bilinirlik açısından önemli gelişmeler kaydetmiştir. Singapur, Doğu Hindistan Şirketi’nin kontrolü altında bölgenin en önemli limanı haline gelmiştir. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinin sanayileşmesi ham madde ihtiyacını artırmış ve Güney Asya limanlarını hareketlendirmiştir (Hiroshi ve Hitoshi, 1999: 9). Ticareti yapılan ürünlerin üretilmediği ancak bir antrepo işlevi gören Singapur limanı, gümrük vergilerinin olmayışından dolayı birçok büyük şirket ve devletin Çin, Hint ve Avrupa arasındaki ticarete kullandıkları en yoğun liman olmuştur. 1867 yılında ülkenin kraliyet

sömürgesi olması sonucu ticaret artmış ve bölge nüfusu bu kente yönelmiştir. Singapur bu süreçte, günümüzde de ülke nüfusunu teşkil eden, özellikle Çin, Hint ve Malay bölgelerinden oldukça fazla göçmene ev sahipliği yapmıştır (Abshire, 2011).

Singapur İkinci Dünya Savaşı sırasındaki birkaç yıllık Japon işgali dışında 1965 bağımsızlığına kadar İngiliz işgali altındadır. İkinci Savaş sırasında Japon işgali kentte önemli tahribatlara, dağılmalara ve kayıplara sebep olmuştur. Japonların ülkeden çıkarılması ve sonrasında İngilizlerin kentteki limanları, ticaret merkezlerini, konutları ve diğer alanları yeniden inşa etme sürecinde Singapur'un ekonomik gücü ve kentsel donanımı savaş öncesi döneme geri dönmeye başlamıştır. Zamanla İngiltere kentte kalıcı ekonomik, politik ve kültürel kurumlar inşa edip fiilen hâkimiyetini sona erdirip çıkarlarını devam ettirme politikaları izlerken, diğer taraftan Singapur Güney Asya'da ABD'nin komünizm karşıtı stratejilerinin merkezi haline gelmiştir. Özellikle 1950'li yıllarda ülkede yaşanan politik, ekonomik ve toplumsal sorunlar İngiliz koloni yönetiminin ülkeden uzaklaştırılması ve Singapur halkının kendi kendini yönetme kararı almasına neden olmuştur. 1953 yılı ile birlikte ülkede bir meclis kurulması, seçime gidilmesi ve ülkenin ekonomik ve politik gidişatının değiştirilmesi konusunda önemli kararlar alınmıştır. 1959 seçimlerinde, Singapur modernleşmesinin öncül ismi Lee Kwan Yew'in lideri olduğu Halk Hareketi Partisi (People's Action Party) mecliste çoğunluğu kazanarak hem ülkede anti-kolonyalist, antikomünist ve reformist bir politika başlatmış hem bağımsızlık mücadelesinin fitilini ateşlemiş hem de Singapur'u dünyanın en müreffeh ülkelerinden biri haline getiren sürecin ilk adımını atmıştır (Abshire, 2011: 109-131).

Kwan Yew liderliğinde yeni yönetimin, karşılaşılan sorunlara karşı ilk adımı ekonomiyi deniz ticareti dışında sanayileşme merkezli olarak yeniden örgütlemek ve Malay Federasyonu'na (Malezya) katılmak olmuştur. 1963 yılında Kwan Yew bir taraftan İngilizlerden bağımsızlığını duyururken diğer taraftan da Malaylarla askeri, siyasi ve ekonomik bir işbirliğine imza atmıştır. Ancak çeşitli politik çıkarlar, ideolojik ayrılıklar ve sosyo-ekonomik dengesizlikler yüzünden bu birleşme başarısız olmuş ve Ağustos 1965'te Singapur Malezya'dan ayrılmış ve tamamen bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ayrılık ve tam bağımsızlık önemli bir dönüm noktası olmuştur. Singapur

kent devletinin savaş sonrası çalkantılı iç ve dış ilişkiler süreci sona ermiş ve hem ülkeyi hem de tüm dünyayı etkileyecek yeni bir dönem başlamıştır.

3.2. Singapur’da Bağımsızlık ve Yeni Kapitalizm

Singapur’un tam bağımsızlığını ilan etmesi sonrası dönüşümü tüm dünya tarafından ilgiyle ve hayretle izlenen bir durumdur. Tam bağımsızlık Singapur’u kendi iç dinamiklerine dönmeye ve liman ticareti ve kıt doğal kaynakları dışında bir ekonomi politikası geliştirmeye itmiştir (Hiroshi ve Hatoshi, 1999: 213). Tam bağımsızlık adeta ülkeyi ‘tek başına hayatta kalmaya’ zorlamıştır. Bu ‘hayatta kalma’ retoriği Kwen Yew liderliğindeki hükümete, ülkenin önde gelenleri ve halk tarafından sınırsız destek sağlamış ve zorunlu adımlar kısa zamanda atılmıştır (Huat, 2011: 30). Singapur’un küresel kırılmalara açık bir ülkeden dünyanın en başarılı ekonomileri ve en müreffeh ülkelerinden biri haline gelmesi ve Asya Kaplanları (Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan ile birlikte) olarak bilinen dört ülke arasına dâhil olması Singapur’un hem ekonomik hem de kentsel yenilenme tecrübesi açısından oldukça önemlidir.

Öncelikle Doğu Asya ülkelerinin kalkınma ve gelişme süreçleri büyük ölçüde Japon modernleşmesinden etkilenmiştir. Bölgede Japonya hem oldukça erken bir dönemde modernleşme sürecine girmesi hem de sahip olduğu yerel faktörleri küresel gelişmelere doğru bir şekilde uyarlayabilmesinden dolayı diğer ülkeler için bir ‘rol model’ olmuştur. Japonya bu başarısı ile yalnızca ilham ve cesaret vermekle kalmamış aynı zamanda örnek alınan kurumlar, politikalar ve yöntemler konusunda da bölge ülkelerine önderlik etmiştir. Yirminci yüzyılda bölgede Güney Kore, Endonezya, Malezya, Tayvan ve Singapur gibi ülkeler Japon sanayileşmesi, küreselleşmesi ve kurumsallaşmasını örnek alarak hızlı bir şekilde yenilenmiştir (Sönmez, 2001: 221).

Diğer taraftan, 1965 yılında bağımsızlığın ilan edilmesi ve ekonomi-politik yeni bir yola girilmesi, bu süreçte yaşanan kentleşme ve tüm diğer süreçler Singapur’un ulus inşa sürecidir. Singapur’un Malezya Federasyonu’ndan ayrılması hem politik hem ekonomik olarak bölge faaliyetlerinden kopup yeni arayışlara girmesine neden olmuştur. Singapur’da post-kolonyal döneme rengini veren ana husus kentin hem küresele hem de yerel değerlere sıkı sıkıya bağlanmasıdır. Bu amaçla Singapur bölge hinterlandından ayrılarak ‘küresel’ hinterlanda açılmıştır. Singapur’un bu süreçte bir

‘küresel kent’ olma politikası ise Singapur halkının ‘tek bir halk ve tek bir yer’ vurgusuyla küresel kent ve yerel kimlik inşa etme arasında dengeli bir gerilim yaratarak kenti hem bir küresel merkez haline getirmiş hem de Singapur’a özgü bir ulus kimliği inşa etmiştir (Yeoh ve Chang, 2001: 1027). Bununla birlikte, Singapur ulus inşasını diğerlerinden ayıran önemli bir özellik devletin Singapur geçmişini unutarak tamamen şimdiye ve geleceğe odaklanmasıdır. Singapur ulus inşası şimdi ve gelecek üzerine inşa edilmiştir. Burada ülkenin çok uluslu demografik yapısı, kolonyal geçmişi ve buna eşlik eden onu fiziksel, ekonomik ve politik kırılganlıklara mahkûm eden tarihsel bağlamı geçmişi öne çıkarmayı engellerken, etnik ve kültürel kimliklerin açık, küresel ve çok uluslu bir gelecek öngörüsünü zayıflatacağı düşünülmüştür (Lau, 2005: 223; Stockwell, 2005). Buna rağmen bir süre sonra kısmen de olsa, özellikle nüfusun büyük bir kısmını oluşturduğu için Çin kültür ve değerleri öne çıkarılmış ve Singapur ulusunun kökenleri bu değerlere bağlanmaya çalışılmıştır. Konfüçyan değerler eğitim, aile ve sosyal ilişkilerde Singapurlular için norm kabul edilmeye başlanmıştır (Abshire, 2011: 150).

Singapur gelişmesine dair bir başka önemli husus ise neredeyse tüm kalkınma, gelişme ve yenilenme alanlarının devlet eliyle (state-led) veya devlet ortaklı yürütülmesidir. Singapur kentleşme sürecinin ana aktörü modernleşmeci ve müdahaleci devlettir. Bu durum, devletin denetleyici ve baskılayıcı bir role sahip olduğu anlamına gelmemekte; aksine, devletin birçok teşebbüsün ateşleyicisi, destekçisi, baş aktörü ve sürükleyicisi olduğuna işaret etmektedir. Bell ve de-Shalit’in ifadesiyle, Singapur bağımsızlıktan beri sürdürdüğü tek parti iktidarından dolayı liberal bir demokrasi sayılmasa da “toplumu benliğin önüne geçiren” komüniteryanizmi öncelediği için özel bir başarı da kaydetmiştir (2011: 78).

Bağımsızlık sonrası Singapur gelişmesini iki aşamada inceleyebiliriz. Birinci aşamada, Singapur 1965 sonrasında ülkenin işgücü kaynaklarını yabancı yatırımcılara açma politikası izlemiştir. Genel hatları itibariyle uluslararası sermayeyi ve yabancı yatırımcıları ülkeye çekerek ihracat merkezli bir sanayileşme politikası izlemiştir. Bu süreç bir bakıma, Singapur’un daha önce yer aldığı Malay Federasyonu hinterlandından koparak ‘tüm dünyayı’ hinterlandı olarak görmesi olarak da okunabilir. Bu amaçla hükümet, ülkedeki vergi oranlarını azaltmış, ülkeyi düşük riskli

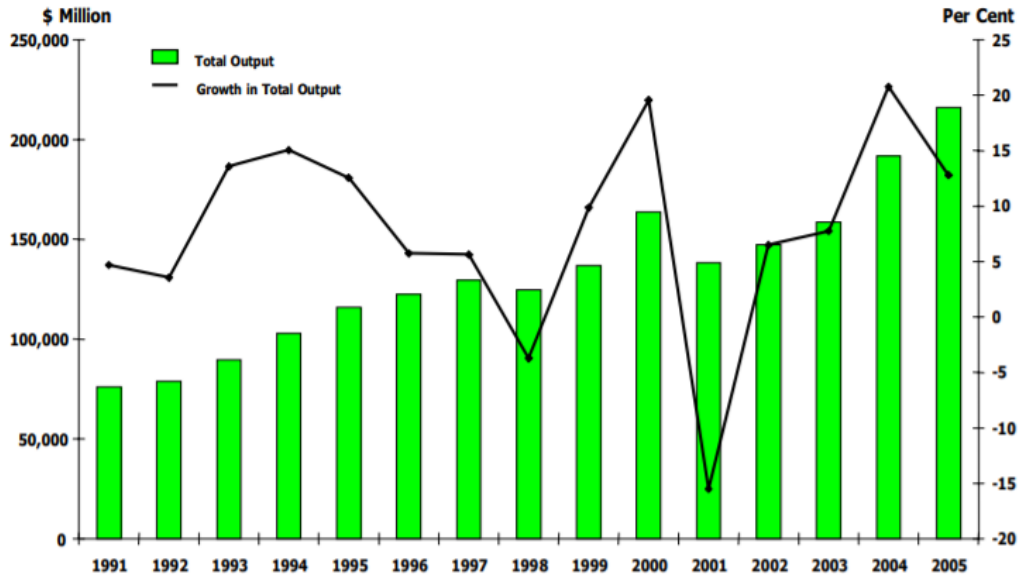
bir yatırım bölgesi haline getirmiş ve çalışma saatlerini artırıp ücretlerin düşmesini sağlayarak sabit ve istikrarlı bir yatırım alanı yaratmaya çalışmıştır. Emek-yoğun ve düşük ücretli işler bu dönemde ülkede yatırıma çağırılmıştır. Bu politikalar başarılı olmuş ve ülkede kısa zamanda tekstil, giyim eşyası, deri ürünleri, kâğıt üretimi, metal eşyalar ve elektronik ekipmanlar, petrokimya ve gemicilik gibi alanlarda birçok fabrika açılmıştır. Bu süreçte özellikle devlet eliyle kurulan işletmelerin veya devlet ve yabancı sermaye ortaklı kurulan şirketlerin ekonomik kalkınmaya önemli etkileri olmuştur. Bir bakıma, devlet eliyle yürütülen ve devlet ortaklı şirket ve kuruluşlar Singapur ekonomik kalkınmasının ana özelliği olmuştur (Abshire, 2011: 135; Huat, 2011: 31).

Kwan Yew liderliğindeki hükümet ikinci aşamada, politika değişikliğine gitmiş ve düşük ücretli imalat üretim faaliyetleri yerine yüksek teknoloji firmaları ve uluslararası finans merkezlerini ülkeye çekmeye başlamıştır. Ülkedeki üretim tesislerinin bir kısmı faaliyetlerine devam ederken devlet, birçok düşük ücretli üretim faaliyetlerinin ya yüksek teknoloji ve yüksek ücretli işlere kaydırılmasını veya diğer komşu ülkelere taşınmasını istemiştir. Hükümet bu yönde eğitim programları geliştirmiş ve ülkenin yüksek eğitilmiş, yüksek ücretli ve yüksek teknoloji odaklı işlerin merkezi haline gelmesi yönünde adımlar atmıştır. Singapur, 1984 yılı itibariyle yeni kapitalizmin uluslararası finans akışları, yüksek teknoloji firmaları, bankacılık gibi temel alanları üzerinde yoğunlaşmış ve dünya çapında bir merkez olmuştur. Ülkede ekonomik faaliyetler giderek çeşitlenmiş ve istikrarlı bir büyüme eğrisi yakalanmıştır. Singapur küresel yatırımcılar için, vasıflı ve İngilizce konuşabilen çalışanlar, gelişmiş iletişim imkânları ile gelişmiş bir altyapı, mekanize liman imkânları ve büyük, yeni bir havaalanı, hafif bir vergi ve mevzuat sistemi, istikrarlı bir hükümet ve güvenli kentler sunarak dünyanın diğer önde gelen ülkeleriyle yarışacak düzeye gelmiştir. Ülkeye gelen yabancı yatırımcılar için yatırım süreçleri kolaylaştırılarak (one-stop procedure) bürokratik işlemler kısa zamanda sona erdirilmiştir (Abshire, 2011: 147; Sönmez, 2001: 216).

Bu değişim, ülkede imalat üretiminin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemekte, ancak ekonomik faaliyetlerin bilgi ve yüksek teknoloji merkezli sektörler lehine geliştiğine işaret etmektedir. Singapur ekonomisinde imalat üretimi 1998 ve 2001

yılları haricinde istikrarlı bir büyüme eğrisi izlemektedir. 1960 yılında toplam üretimdeki oranı %11.2 olan imalat üretimi 2005 yılında %27.3' yükselmiştir. 2005 yılına gelindiğinde, ülkede özellikle biyomedikal araçlar üretimi (%20), kimyasallar (%12), ulaşım mühendisliği (%9), elektronik ürünler (%8) ve hassas cihazlar (%6) üretimde hızlı artışlar gerçekleştirmiştir. Bu alanlar özellikle ABD, Avrupa Birliği ve Asya Pasifik bölgelerinin petrol ve petrokimya endüstrilerinin taleplerini karşılamak üzere büyümüştür.⁹ Kimyasal ilaç sanayi, gemi ve havacılık sanayi gibi alanların taleplerinin artışı ile birlikte, ülkede imalat üretimi 1983 yılından 2020 yılına kadar yaklaşık 10 kat artarak ülkenin genel ekonomisi içerisinde 2020 verilerine göre %21.5'lik dilimi oluşturmaktadır.¹⁰

Tablo 1: 1991-2005 Yılları Arasında İmalat Üretimi Eğrisi

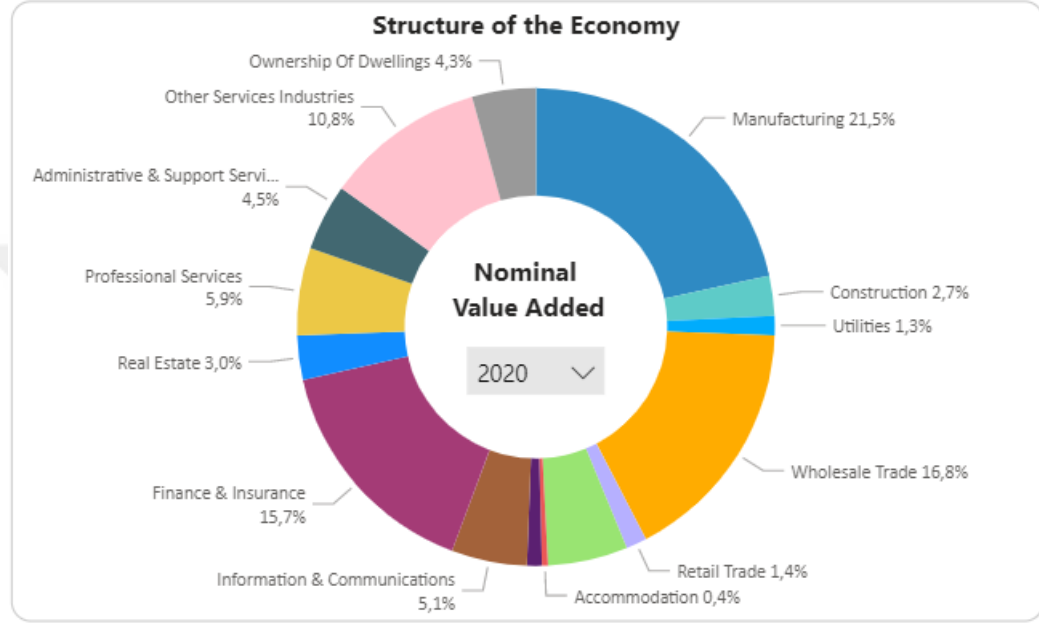
1960'lı yıllarda genel olarak profesyonel finansal hizmetler %10 civarında seyretnmiştir. 1980'lerden bu yana istikrarlı ve hızlı bir şekilde büyüyen hizmet sektörü, profesyonel işler, bilgi ve iletişim endüstrileri günümüzde Singapur ekonomisinin büyük bir dilimini oluşturmaktadır. 2010 yılı ile 2020 yılları arasındaki on yıllık verileri karşılaştırsak, 2010'da %3.7 olan bilgi ve iletişim endüstrileri 2020 yılında %5.1'e, finans ve sigortacılık işlemleri %11'den %15.7'ye, profesyonel hizmetler

⁹ Singapore Department of Statistics, Singapore's Manufacturing Sector, 1991-2005.

¹⁰ Index of Industrial Production, Singapore, 2019.

%5.7'den %5.9'a, yönetim ve destek hizmetleri %3.2'den %4.5'e ve diğer hizmetler %10.5'ten %10.8'e yükselmiştir. Genel olarak iletişim, haberleşme, yemek sektörü ve diğer hizmet alanlarında Singapur'da 2010 yılından bu yana artış gözlenmektedir.

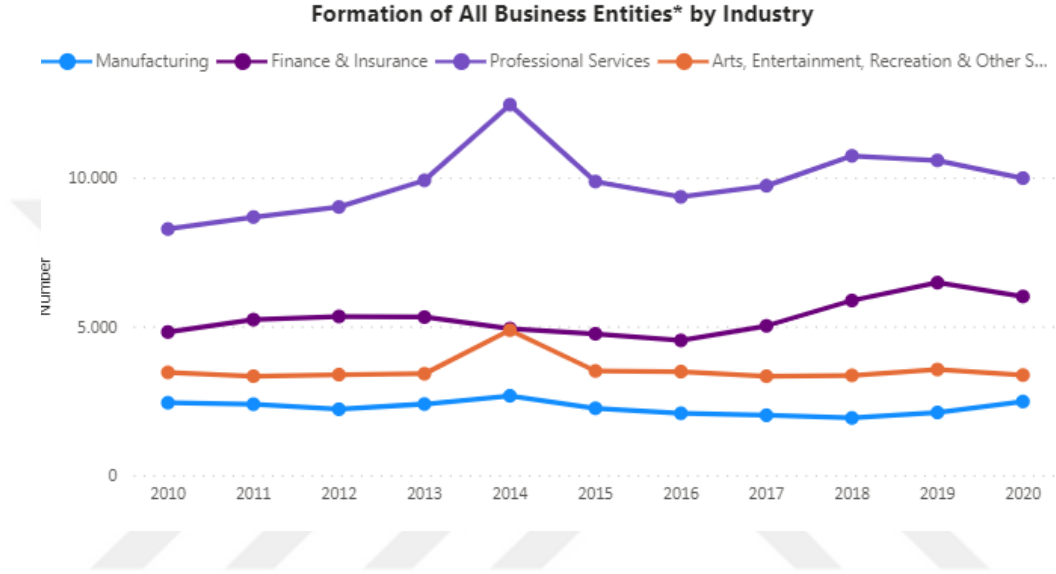
Tablo 2: Singapur Ekonomisinin Genel Yapısı (2020)

Singapur'da yaşanan bu yapısal dönüşümler iki farklı veri setinden kolayca fark edilebilir. İlk olarak, 2010 yılından 2020 yılına kadar ülkede açılan iş yerlerinin, başka bir deyişle tüzel kişiliklerin, hangi sektörler ve alanlarda yoğunlaştığını incelemek yararlı olacaktır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılabileceği gibi, 2010 yılından bu yana en fazla tüzel kişilik profesyonel hizmetler alanında resmiyet kazanmıştır. 2013 yılından beri yılda ortalama 10 bin iş yeri küresel piyasalar, yüksek teknoloji ve bilgi ekonomisinin talep ettiği profesyonel hizmetler alanında ülkede hizmet vermeye başlamıştır. Profesyonel hizmetlerin ardından yine yeni küresel ekonominin en önemli sektörlerinden finans ve sigortacılık hizmetleri yılda ortalama 5 bin kuruluş ve işletme ile Singapur'da faaliyetlerine başlamıştır. Bu son on yılda, sanat ve eğlence gibi sektörlerde hizmet vermeye başlayan işletmeler yılda ortalama 3 bin gibi yüksek bir oranla Singapur ekonomik işleyişine dâhil olmuştur. Bunun yanında fabrika ve imalat işlerinde hizmet veren işletmeler yine yılda ortalama 2 bin iş yeri ile hizmete başlamıştır. Bu veriler ışığında, finans, bankacılık ve sigortacılık ve diğer profesyonel hizmetlerin, sanat, kültür ve eğlence sektörlerinin imalat üretimini açık ara geride

bırakması Singapur ekonomisinin temel faaliyetlerinin yeni kapitalist işlemlere kaydığının açık bir göstergesidir. Singapur Resmi İstatistik Kurumu tarafından 2020 yılında güncellenen bu verilere göre Singapur, bu sektörlerle yıllar geçtikçe daha da ağırlık vermektedir.

Tablo 3: 2010-2020 Arasında Açılan İş Yerlerinin Başlıca Sektörler Arasında Dağılımı

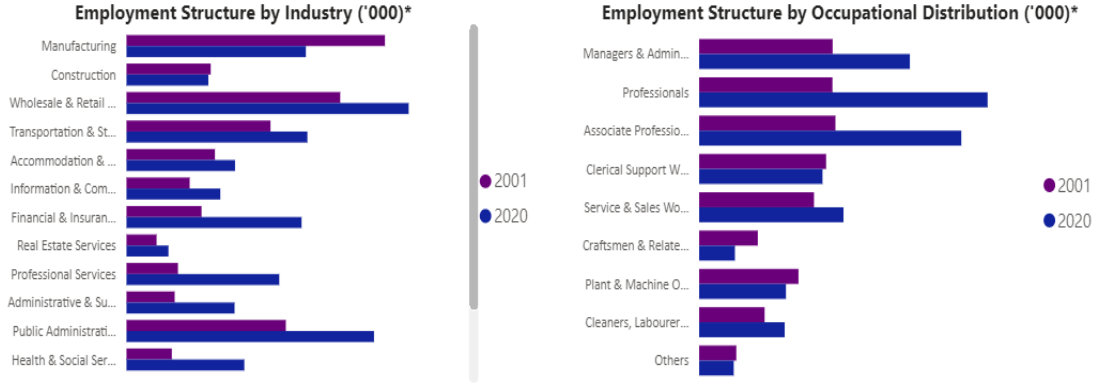
Bu geçişi görebileceğimiz bir diğer veri grubu da ülkede istihdam oranlarında yaşanan sektörel değişimlerdir. Ülkenin istihdam oranları gerek ekonominin ağırlık merkezi konumundaki sektörlerin dönüşümü gerekse yüksek teknolojinin gelişimi sonucu hızla değişmektedir. Singapur Çalışma Bakanlığı'nın verilerine göre, 1970 yılında 701 bin olan toplam iş gücü sayısı 2020 itibariyle 3 milyon 713 bine ulaşmıştır. Yine 2020 verilerine göre toplam iş gücü içerisinde istihdam edilmeyen toplam nüfus %3.8 olarak tespit edilmiştir. Bu oran 2011 yılından 2019 yılına kadar %3'ün altında seyretmiştir. Dolayısıyla, ülkede işsizlik oranı çok düşüktür. Ülkede vatandaş olarak veya daimi meskûn olarak kalan çalışanların %68.1'i 2020 yılı verilerine göre istihdam edilmektedir. 1990 yılından 2020'ye kadar özellikle kadın istihdamı %48.8'den %61.2'ye yükselmiştir. Singapur için asıl önemli olan ise, toplam istihdam oranları içerisinde 2011 yılında %70.6 olan hizmet sektörü istihdam oranı 2020 yılında

%75.6'ya yükselmiştir. İmalat sektöründe ise, beklendiği gibi, 2011 yılında istihdam oranı %16.3 iken 2020 yılında %12.5'e gerilemiştir.¹¹

Singapur'da endüstri temelli istihdam oranlarında ise yine yeni kapitalist ekonomik faaliyetlerin yoğunluğunu gösteren bir dönüşüm yaşanmıştır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, ülkede 2001-2020 yılları arasında hem istihdamın yoğunlaştığı endüstriler hem de bu sektörlerde yoğunlaşan meslek grupları önemli ölçüde değişmiştir. Buna göre, 2001-2020 arasında imalat sektöründe toplam istihdam 306,9 binden 213 bine gerilemiştir ve sektörler içerisinde bu yıllar arasında gerileyen tek alan imalat üretimi alanıdır. Aynı şekilde zanaatkârlık veya geleneksel üretimlerde çalışan personel sayısı bu yıllar arasında 102 binden 62 bine gerilemiştir. Buna karşılık, 2001-2020 yılları arasında toptan ve perakende satış sektöründe istihdam 253,8 binden 335,1 bine, finans ve sigortacılık sektörlerinde 89,1 binden 207,9 bine, profesyonel hizmetlerde 61,1 binden 181,4 bine ve sağlık ve sosyal hizmetlerde 53,8 binden 139,9 bine yükselmiştir. Ayrıca 2020 verilerine göre, Singapur istihdamının %31.9'u ülkede yerleşik olarak kalmayan çalışanlardan oluşmaktadır. Bu önemli istatistik ise Singapur ekonomik faaliyetlerinin küresel ağ içerisindeki yerine işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, ülkede birçok iş kolu, orada meskûn olmayı gerektirmeyen veya ayın belli günlerinde birkaç ülke arasında mobil bir şekilde yapılabilecek işlemlerden oluşmaktadır. Bu ise Florida'nın küresel ölçekte hareketli yaratıcı sınıf tasvirine denk düşmekte ve Singapur'un profesyonel hizmetlerin önemli bir kısmında yaratıcı sınıf mensuplarını kendine çekebildiğini göstermektedir.

¹¹ Administrative Records and Labour Force Survey, Manpower Research & Statistics Department, MOM, 2011-2020.

Tablo 4: 2001-2020 Yıllarında İstihdamın Sektörler ve Meslekler Bazında Dağılımı

Bütün bu verilerden de anlaşıldığı gibi, Singapur 21.yüzyılda yeni ekonomik faaliyetlerin yerleştiği ve sosyo-ekonomik yapının bu yönde evrildiği bir merkez haline gelmiştir. Devletin geliştirdiği açıklık, hoşgörü ve bir arada yaşam politikaları sonucu tüm dünyadan birçok yüksek eğitilmiş profesyonel ülkeye akın etmiş ve burada uluslararası şirketlerde çalışmayı tercih etmiştir. Singapur'un temel başarısının da bu olduğu söylenebilir. Yeni kapitalist dönemde kentler uluslararası finans akışlarını ve yaratıcı sınıfı kendine çekmek için çalışmaktadır. Singapur ise devlet eliyle hayata geçirilen politikalar sayesinde teknolojiyi ve yaratıcı insan sermayesini kente hızla çekmiş ve yoğun bir gelişme evresine girmiştir. Bu sayede Singapur, Florida'nın finans, medya, eğlence yüksek teknoloji gibi yenilikçi ve katma değeri yüksek endüstriler üzerine kurulan şehirler olarak tanımladığı süper star şehirler endeksinde New York, Londra, Tokyo, Hong Kong ve Paris'in ardından 17 puan ile 6.sırada yer almayı başarmıştır. Küresel sermaye ve yatırımlardan en çok alan, modern finans, medya, eğlence ve yüksek teknoloji endüstrilerindeki birçok iş kolunu ve aynı zamanda yetenekli profesyoneli içerisinde barındıran süper star şehirlerden Singapur, dünyanın önemli merkezlerinden birisidir (Florida, 2017: 42).

Bu ekonomik ve kentsel başarının önemli nedenleri arasında kentin bulunduğu coğrafi ve jeo-politik konum, izlenen istikrarlı ve kararlı politikalar ve merkezi devlet mekanizması sayılabilir. Singapur'un, günümüz ekonomisinin hem sanayi üretimi hem de uluslararası mal ve finans akışlarının en yoğun yaşandığı bölgelerden Güney Asya'nın merkezlerinden birinde yer alması ekonomik bir atılıma neden olmuştur. Singapur bağımsızlığından bu yana tek bir parti iktidarı ile yönetilmiş ve bu yönetim

modelinin olumsuzluklarının yanı sıra, bu durum karar alma ve uygulama süreçlerini hızlandırdığı için daha pratik adımlar atılmasına neden olmuştur. Bunun yanında, kentin Asya bölgesinde görece daha seyrek nüfusu kalkınmayı hızlandırmıştır. Nüfusun görece az ve aynı zamanda kozmopolit olması, küresel akışların yaşandığı bir ekonomik ortamda gelişmeyi kolaylaştırmıştır. Bir başka etken olarak ise Singapur halkının heterojen yapısından kaynaklı olarak tek bir din veya kültür etrafında birikmeyen, dağılan ve çoğullaşan bir kültürel yapıya sahip olması, kentin alacağı kararlar ve atacağı ekonomik, politik ve kültürel adımlarda daha az muhalefet ve karşı adımla karşılaşmıştır.

3.3. Kentsel Yenilenme mi Yeniden Kuruluş mu?

Singapur'un 1965 sonrası küreselleşerek dünya ekonomisinde önemli bir aktör olması özgün bir kentleşme tecrübesi ile birlikte meydana gelmiştir. Bu küçük Güney Asya şehir devletinin üçüncü dünya ülkesinden gelişmiş küresel bir ekonomiye varan serüveni aynı zamanda özgün bir kentleşme serüvenidir. Singapur'da kentsel yenilenme ekonomiden toplumsal değişime kentsel müdahalelerden bir küresel kent olarak tanımlanma çabalarına kadar tüm noktalarda gelişmekte olan devletin modernleşme gündemiyle iç içe geçmiştir. Singapur'da kentsel yenilenme aşamaları, ülkenin geçirdiği politik süreçlerle paralellik arz etmektedir. Singapur'un uzun sömürge tarihi, İkinci Savaş sonrası Birleşmiş Milletler uzman müdahaleleri ve bağımsızlığa giden yol, ülkenin kentsel gelişim eğrisi üzerinde etkili olmuştur. Bağımsızlığın kazanılmasından itibaren büyük ölçüde devlet eliyle yürütülen kentsel yenilenme Singapur'u küresel bir merkez haline getirme süreciyle birlikte gelişmiştir (Dobbs ve Loh, 2021: 8). Bu süreçler bir kentsel yenilenmeye mi işaret etmektedir yoksa tüm bu süreçleri Singapur için bir yeniden kuruluş olarak nitelendirmek daha mı doğru olur? Nitekim kentin görece dar bir zamana sıkışmış kentleşme tecrübesi, var olan sömürge kenti modelini yenileme çabası olarak okunabileceği gibi, kentin tarihi bağlamında hem siyasi, hem ekonomik hem de kentsel form açısından önemli bir kopuş barındırdığı için bir yeniden kuruluş olarak da tanımlanabilir.

Singapur'un modern kentleşme tarihi Sir Thomas Raffles'in kenti İngiliz hükümeti için stratejik bir antrepo olarak kurduğu 1819 yılında başlamaktadır. 13.yüzyıldan bu yana bölgede Doğu ülkeleri ve Avrupa için önemli bir ticaret merkezi ve geçiş bölgesi olarak işlev gören Singapur için İngilizler sömürge sürecinde Avrupa merkezli kentsel planlama modellerini kente uyarlamaya çalışmışlardır. 1822 yılında Sir Thomas tarafından kurulan ve Teğmen Philip Jackson tarafından yönetilen Kent Planlama Komitesi'nin planlamasına göre, Singapur tek biçimlilik ve düzen amacıyla ızgara modele göre planlanmış ve küçük parseller şeklinde ekonomik faaliyetlere ayrılmıştır. Koloni döneminde kent, bölgenin ve uluslararası ticaretin en önemli merkezlerinden birisidir. Bunun yanında kent ızgara model planlama ile eğitim, yönetim ve din amaçlı faaliyetler için parçalara ayrılmış; iş alanları, konut alanları ve boş zaman faaliyetleri birbirinden bağımsız ve ayrı olacak şekilde konumlandırılmıştır. Daha önemlisi ise bu dönemde kentin etnik azınlıklara göre ayrıştırılıp Chinatown, Malaytown gibi bölgelerin oluşturulmasıdır. Bu ayrışma mekânsal farklılıklara sebep olurken bir taraftan da sürekli göç alan ülkede göçmen grupların kente uyum sürecini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, 1920'li yıllardan sonra kentte yoğun göçlerden dolayı aşırı kalabalıklaşma ve gecekondulaşma sorunları baş göstermiş ve sağlık, eğitim ve barınma koşulları hızla gerilemiştir (Choe, 2017: 6).

Singapur'un bağımsızlık öncesi dönemde Avrupa merkezli ve ırk/etnisite ayrımına göre planlanması bir bakıma İngiliz sömürge yönetimlerinin sömürge kentleri üzerindeki benzer uygulamalarına işaret etmektedir. Örneğin, Singapur'da görüldüğü gibi, tarih boyunca Güneydoğu Asya, Çin, Hindistan ve Avrupa arasındaki ticaretin koordine edilmesi amacıyla kurulan Hong Kong, dağınık balıkçı köyleri olmaktan 1840'lı yıllarda koparak İngiliz sömürge yönetiminin "Londra'nın küçük bir replikası" olarak tasarlanmıştır. Aynı şekilde kent, bu dönemde ırksal ayrışma ve sömürgecilik etrafında örgütlenmiş; en düzenli ve soyutlanmış alanlarda Britanyalı yönetici seçkinler ve iş adamları, diğer bakımsız alanlarda ise Çinli vasıfsız işçiler yerleşmiştir. Bu anlamda Hong Kong'da hem siyasi hem ekonomik bir üstünlük göstergesi olarak Britanyalılar ve onlarla işbirliği yapanlar kent hiyerarşisinde en merkezi alanda konumlanmaktadır. Singapur da sömürge döneminde bu tür bir kentsel yapılanma ile karşılaşmıştır (Suner, 2018: 75).

20.yüzyıl başından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar kente yapılan müdahaleler Birleşmiş Milletler veya İngiliz sömürge hükümeti tarafından oluşturulan kurullar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte kentte temel sorun kötü barınma koşulları, kent merkezinde görülen çeşitli hastalıklar, sağlıksız ve güvencesiz sokak ve mahallelerdir. 1906 yılında kente gelen W. R. Simpson bu sorunları dile getirmiş ve 1927 yılında özellikle sağlık koşullarını iyileştirmek için çeşitli komiteler kurulmasına öncülük etmiştir. Bu komiteler kentte temel olarak ‘merkezi alana’ odaklanmış ve burada gecekondü alanlarını temizleme, halkı kent çeperine taşıma ve kenti genişletmeyi amaçlamışlardır. Ancak bu tür kentsel iyileştirme çabaları bağımsızlık kazanılana kadar önemli bir kentsel dönüşüme neden olmamış, kısa vadeli çözümler olarak kalmıştır (Dobbs ve Loh, 2021: 8).

1959 yılı seçimlerinden sonra Singapur’un sömürge yönetiminden çıkıp kendi kendini yönetmeye başlaması kentsel dönüşüm açısından da bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu dönemde hazırlanan İmar Planı (Master Plan) ile birlikte, kente yapılan kısa vadeli müdahaleler yerini uzun soluklu kent politikalarına bırakmıştır. Bu plan, daha önce karşılaşılan barınma sorunlarını ele almakla birlikte, asıl olarak Singapur’u bir sanayi kentine dönüştürmek, hızla artan nüfusa yeni iş imkânları ve konut sunmak ve ekonomik faaliyetleri çeşitlendirerek yeni bir kentsel örgütlenme yaratmak amacıyla hazırlanmıştır (Jensen, 1967: 120; Chye ve Guo, 2017: 86). Aynı zamanda bu plan, enformel işlerde çalışan ve yasadışı evlerde yaşayan halka vatandaşlık vermeyi ve onları üretim ekonomisine dahil etmeyi amaçlamıştır. Bu durum ise Singapur’un savaş sonrası kentsel yenilenme vizyonunun ilk adımını oluşturmuştur.

Bu arada 1960-1961 yıllarında kente, devlet tarafından davet edilen iki kent plancısı ve mimar Singapur kentsel yenilenmesinde önemli isimlerdir. Bunlardan ilki Lorange için Singapur savaş sonrası Avrupa kentleri gibidir ve savaş sırasında kentte yaşanan tahribatlar kenti köklü bir şekilde dönüştürmek için fırsatlar sunmaktadır. Lorange, kentte ‘modern hatlar’ yani otomobil yolları inşa ederek kenti bölgelere ayırmış ve ayrılan bölgelerdeki gecekondü alanlarını daha kolay iyileştirebilmek için adımlar atmıştır. Ertesi yıl kente gelen Abrams ve yanındaki heyet ise, Singapur için daha kapsamlı, ülke çapında, uzun soluklu ve diğer ekonomi-politik alanları da kapsayacak

planlar önermiştir. Yerel hükümetin son derece içinde yer aldığı bu yenileştirme süreçlerinin temel amacı merkezi alanlardaki barınma koşullarını iyileştirmek, halkı yeni evlere taşıyabilmek ve kenti çeperlere doğru genişletebilmek olmuştur (Dobbs ve Loh, 2021: 15).

1965 sonrası Singapur'un ulus inşa süreciyle el ele giden kentsel yenilenme tecrübesi ise küçük bir kentin küresel ve bölgesel sistemik değişimlerle nasıl başa çıktığı ve bu değişimleri kendi lehine nasıl kullanabildiğinin bir örneğidir. Yüzölçümü bakımından dünyanın birçok gelişmiş ülkesinden daha küçük, doğal kaynak, arazi ve üretim bakımından zayıf bir kentin toplumsal ve ekonomik gelişimi nasıl ilerletebileceğinin örneklerinden bir tanesidir. Singapur var olan mekânsal ve sosyal oluşumların ortadan kaldırıldığı, temizlendiği, yeniden yapılandırıldığı ve dünya çapında bir altyapı, eğitim, hukuk ve sağlık sistemleri gibi olanakların geliştirildiği ve sürdürüldüğü bir kenttir. Mimar Rem Koolhaas'un ifade ettiği gibi, Singapur son on yılların kentidir; doğasını dahi değiştiren, yeniden tasarlanan ve bambaşka, özgün bir kentsel görünüme bürünen yepyeni bir kenttir (Olds ve Yeung, 2004: 491).

Bu dönemden itibaren görülen kentsel yenilenme değerlendirildiğinde, Lorange ve Abrams'ın planları da dâhil olmak üzere daha önceki yıllarda gerçekleştirilen dönüşüm modelleri oldukça muhafazakâr ve pasif kalmaktadır. Genel olarak konut alanlarında iyileştirme amaçlayan diğer modellerin aksine, 1965 sonrası kentsel dönüşüm tecrübesi geçmişten köklü bir kopuş, radikal bir dönüşüm, kentin temel paradigmasını değiştirme ve neredeyse tamamen baştan yaratılan bir kentsel doku sürecine işaret etmektedir. Bu dönemde Singapur köklü politik, ekonomik ve kentsel dönüşümler yaşamış ve her alanda önemli kopuş ve aynı zamanda yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bununla birlikte, Singapur'un kolonyal ve post-kolonyal kentleşme süreçlerinde önemli süreklilikler de mevcuttur. Örneğin, slum sorunu, kentin sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve halkın yeniden iskân edilmesi kentte uzun yıllar süren politikaların hedefleri arasındadır (Dobbs ve Loh, 2021: 19).

3.4. Singapur: Bir Küresel Merkez

Bağımsızlık sonrası imalat merkezli bir ekonomik kalkınma modeli izleyerek yabancı yatırımcıları ülkeye çekmeye çalışan Singapur, 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyada sosyo-ekonomik yapıda meydana gelen değişimlere paralel olarak, ekonomik yapılanmasını hizmet işleri, uluslararası finans akışları, yüksek teknoloji ve bankacılık gibi yeni kapitalist faaliyetlere kaydırmıştır. 1990 yılından itibaren yeni kapitalist süreçler hız kazanmıştır (Chong, 2017: 279). 2010 yılından bu yana en fazla tüzel kişilik profesyonel hizmetler alanında resmiyet kazanmıştır. 2013 yılından beri yılda ortalama 10 bin iş yeri küresel piyasalar, yüksek teknoloji ve bilgi ekonomisinin talep ettiği profesyonel hizmetler alanında ülkede hizmet vermeye başlamıştır. 2011 yılında %70.6 olan hizmet sektörü istihdam oranı 2020 yılında %75.6’ya yükselmiştir. İmalat sektöründe ise, beklendiği gibi, 2011 yılında istihdam oranı %16.3 iken 2020 yılında %12.5’e gerilemiştir.¹²

Kentlerin küresel çapta önemli bir ekonomik, politik ve kültürel aktör haline geldiği çağdaş dünyada Singapur gibi bir kent devletinin ve güçlü bir ekonomik aktörün hem yeni ekonomi hem de çağdaş kentsel örgütlenme açısından kritik bir önemi vardır. Singapur’da küresel bir ekonomik aktör ve küresel bir kent olma süreci her zaman iç içe geçmiştir. Singapur bir taraftan güçlü bir yeni kapitalizm yönetim merkezi olurken diğer taraftan da bir dünya kenti ve bir küresel kent olarak marka haline gelmiştir. Bu özelliği ile çağdaş ekonomi-kent ilişkisi bağlamında güçlü bir örneği temsil etmektedir.

Singapur 1965 yılında elektrikli ürün montajı, petrol rafinerisi ve gemi inşa tesisleri gibi sektörlerle bilinirken, uzun vadeli planlamalarla kısa zamanda bölgenin ve dünyanın finans ve ticaret merkezi haline gelmiştir. İletken fabrikası, bilgisayar disk sürücüsü ve petrokimya endüstrilerinin hızla gelişmesi ile birlikte önemli bir imalat merkezi olma özelliğini sürdüren Singapur, başarılı bir finans ve bankacılık merkezi olması ile önemli bir transit ticaret merkezi olmuştur. Bölgede en yakın rakibi Hong Kong ile birlikte, dış ilişkiler ve ticaret politikalarında ‘en istikrarlı ülke’ olması

¹² Administrative Records and Labour Force Survey, Manpower Research & Statistics Department, MOM, 2011-2020.

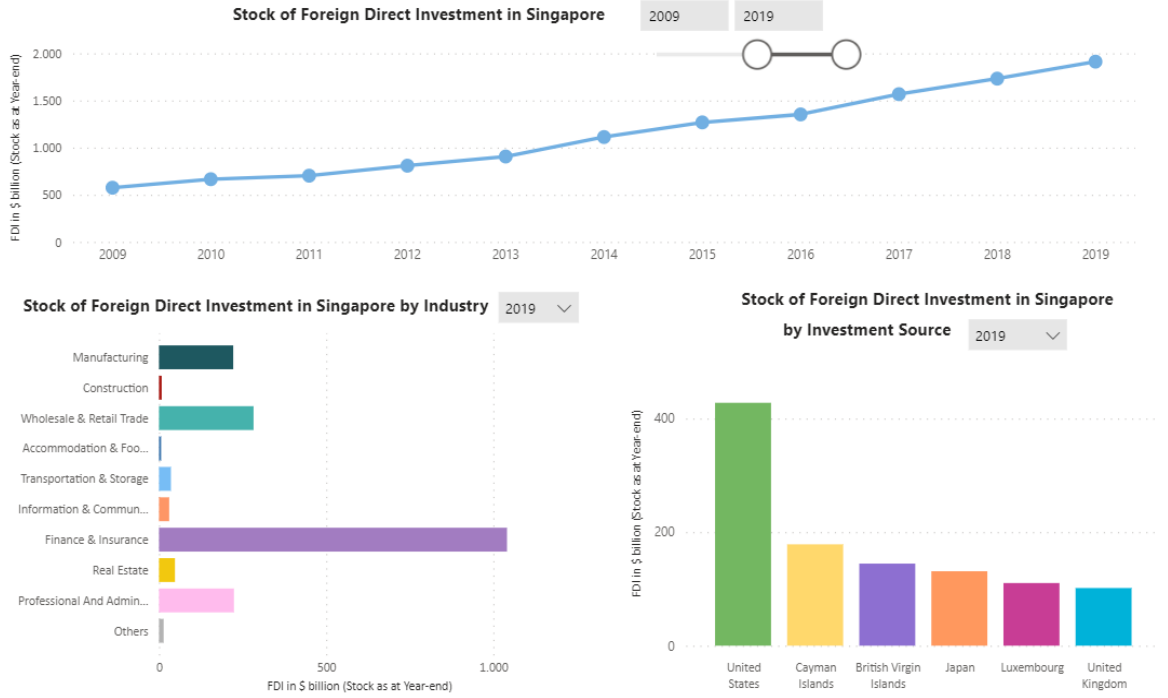
nedeniyle uluslararası firmaların önemli merkezlerinden biridir. Bu çerçevede, Singapur'da 7 bin çok uluslu olmak üzere 37 bin yabancı şirket bulunmakta ve bunların 4 binden fazlasının bölge merkezi de Singapur'da yer almaktadır. Çok uluslu şirketler Asya faaliyetlerini yönetmek üzere Singapur'u tercih etmekte ve özellikle Çin ve Hint şirketleri Singapur'u uluslararası anlaşmalar için merkez olarak kullanılmaktadırlar. Dolayısıyla Singapur, Asyalı şirketlerin küresele açılması ve küresel şirketlerin de Asya'ya açılması bakımından stratejik bir konumdur (Çalışkan, 2020: 22).

Sassen'e göre, küresel kentlerin önemli bir özelliği yabancı doğrudan yatırımların artışıdır. Yabancı doğrudan yatırım akışları bir yandan mal ve hizmetlerin üretiminin uluslararasılaşmasını sağlarken diğer taraftan bu yatırımların destinasyonlarının küresel kentlerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır (2000: 12). Singapur'da 1998 yılında yabancı doğrudan yatırımların ülke ekonomisine katkısı 144 milyon dolarlarda iken, 2019 yılında yaklaşık 2 milyar dolara ulaşmıştır. Kimyasal ürünler, ilaç sanayi, elektronik ve metal sanayi, bilgisayar ve iletken teknolojisi gibi alanlarda yapılan toplam imalat üretimi 1998 yılında ülkeye 51 milyon katkı sağlarken, 2019 yılında bu rakam yıllık 222 milyona ulaşmıştır. Finansal hizmetler alanında yapılan yabancı yatırımların ülkeye katkısı ise 1998-2019 yılları arasında 53 milyondan 1 milyar dolara tırmanmıştır.¹³ Tablo 5'te görüldüğü üzere, 2019 yılında en fazla doğrudan yatırım alan sektör finans ve sigortacılık sektörleridir. Ülkede bulunan toplam finans kuruluşları, bankalar, şirketler ve holdinglerin tamamını kapsayan finans ve sigortacılık alanı, ülkeye dolar bazında en fazla katkısı olan ve en fazla çalışan istihdam eden sektördür. Ayrıca, Singapur'a yabancı doğrudan yatırımlar en fazla sırasıyla ABD, Cayman Adaları, İngiliz Virgin Adaları, Japonya, Lüksemburg ve İngiltere'den gelmektedir.¹⁴

¹³ Singapore Department of Statistics, Foreign Direct Investment in Singapore by Industry (Stock as at-Year-End), 1998-2019.

¹⁴ Singapore Department of Statistics, Foreign Direct Investment in Singapore by Investment Source (Stock as at-Year-End), 2019.

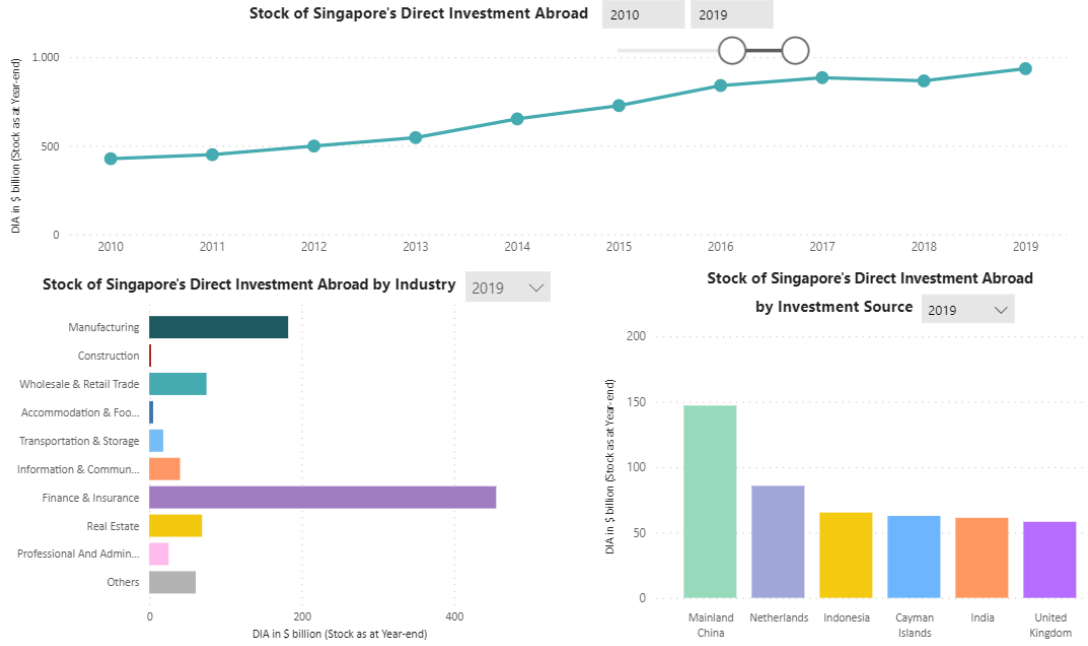
Tablo 5: Singapur Yabancı Doğrudan Yatırım İstatistikleri (Toplam Gelir, Sektörel Dağılım ve Kaynak Ülke)

Bunun yanında Singapur bir küresel kent olarak, ülke dışında birçok ülkede yabancı yatırımlar gerçekleştirmektedir. Singapur, 2010 yılından 2019 yılına kadar yurt dışında gerçekleştirdiği yatırımlarını 426 milyar dolardan 934 milyar dolara çıkarmıştır. Yurt dışında gerçekleştirilen yatırımların büyük bir kısmı, 2019 yılı verilerine göre, 455 milyar dolar ile finans ve sigortacılık sektöründe yapılmaktadır. Singapur'un yatırım yaptığı ülkelerin başında ise Mainland China, yani Kıta Çin'i olarak adlandırılan, Çin devletinin doğrudan kontrolü olduğu topraklar gelmektedir. Ardından sırasıyla, Hollanda, Endonezya, Cayman Adaları, Hindistan ve İngiltere gelmektedir.¹⁵

¹⁵ Singapore Department of Statistics, Direct Investment Abroad (Stock as at Year-End), 2019.

Tablo 6: Singapur Yurt Dışı Doğrudan Yatırım İstatistikleri (Toplam Gelir, Sektörel Dağılım ve Kaynak Ülke)

Singapur'un küresel bir merkez olma özelliğini gösteren bir diğer emare ise küresel olaylar karşısındaki kırılganlıklarıdır. Günümüzde küresel kentler yalnızca küresel sosyo-ekonomik ağlardan en fazla kazancı ve faydayı elde eden kentler değil aynı zamanda küresel kırılmalardan da en fazla etkilenen kentlerdir. Bu kırılganlıkları özellikle 2019 yılında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 küresel salgınının sonuçlarından tespit edebiliriz. Bu salgın döneminde tüm dünyanın önde gelen küresel merkezleri ekonomik olarak gerilemiştir. Önemli bir küresel merkez olma vasfını sürdüren Singapur da bu kırılmayı derin bir şekilde yaşamaktadır. Örneğin, Singapur'da 2010 yılından bu yana artışta olan ve 2019 yılında 479 milyar doları bulan Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla, son on yılda ilk kez 2020 yılında düşüşe geçerek 453 milyar dolara gerilemiştir ve 2020 ekonomik büyüme oranı % -5.4 olarak kaydedilmiştir. Aynı şekilde, kişi başına düşen milli gelir de son on yılda ilk kez gerilemiş ve 2020 yılında 78 milyondan 72 bin dolara düşmüştür. Bunun yanında, küresel salgın en fazla küresel hareketlilikleri engellemiş ve uluslararası geçişleri kısıtlamıştır. 2019 yılında Singapur'a gelen uluslararası ziyaretçi sayısı 19.1 milyon iken 2020 yılında bu rakam 2.7 milyona kadar gerilemiştir. Bu veriler bize bir taraftan Singapur'un küresel ekonomi içerisindeki kritik konumunu gösterirken diğer taraftan da küresele karşı kırılgan yapısını gözler önüne sermektedir.

Singapur'un 20.yüzyılın son çeyreğinde küresel bir merkez haline gelmesi kentsel yayılma yönü değişmiştir. İki aşamada incelediğimiz Singapur ekonomik gelişmesini, birinci aşamada ithal ikameci bir sanayileşme ile paralel olarak merkezsizleşmiş, merkezden uzaklaşmış ve çepere doğru genişleyen bir banliyöleşme olarak değerlendirebiliriz. Ülkeye gelen imalat merkezleri ve fabrikalar şehri ve nüfusu çeperlere doğru itmiştir. İkinci aşamada yüksek teknoloji, bilgi ve finans akışlarının stratejik hedef olarak belirlendiği evrede ise kentsel yayılma odağı kent çeperinden tekrar kent merkezine doğru yönelmiştir. Kent merkezinin, merkezdeki arazilerin ve terkedilmiş, geleneksel yaşam alanlarının bu aşamada yeniden değerlendirdiği, yeniden merkez haline geldiği ve özellikle iş merkezlerinin bu alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir (Chong, 2017: 284). Hong Kong ve Şangay gibi diğer Asya kentlerinde de görüldüğü gibi (Suner, 2018: 98), merkezi çevrelerde mutenalaşma süreci başlar ve bir zamanlar küçük dükkânların, yerel lokantaların, zanaatkârların, sokak tezgâhlarının, eski binaların bulunduğu alanlar, yaratıcı endüstrilerin de etkisiyle, galerilere, butiklere, şık kafelere, iş merkezlerine ve kültürel mekânlara dönüşmüştür. Bu süreçte Singapur kenti yine “yerel ile küresel” olan arasındaki dengeyi gözetmiş ve bu mutenalaşma çabaları yalnızca orta sınıflaşma değil aynı zamanda “yereli Batılılaştırarak aynı anda hem Singapur’da hem Avrupa’da” olma duygusunu artırmak amacıyla yapılmıştır.

Küresel bir merkez olma sürecinde Singapur gerekli fiziksel altyapı çalışmalarını da başarıyla hayata geçirerek sanayi kolları ve nüfusun gereksinimlerini karşılamada başarılı olmuştur. Yuan ve Choo’nun ifade ettiği gibi, uluslararası iş merkezi olarak Singapur’un potansiyeli keşfedilmiş ve önemli gelişim kararları hükümet tarafından özveri ile alınmıştır (1995: 91). Bu süreçte kent, yeterli ulaşım ve iletişim ağı, modern hava ve deniz ulaşım tesisleri, verimli iş ve konut alanları gibi temel fiziksel altyapılar kentte inşa edilmiştir. Burada Singapur hükümetinin belirlediği M2000 (Manufacturing 2000)¹⁶ ve IBH2000 (International Business Hub 2000)¹⁷ gibi önemli

¹⁶ Singapur’u dünyanın önde gelen ürünlerinin üretildiği bir merkez ve aynı zamanda üretimde yüksek teknoloji merkezi yapma amacıyla belirlenen proje.

¹⁷ Singapur’u 21.yüzyıla girerken, küresel piyasalar ve finansal işlemler merkezi haline getirerek bankacılık, finans ve bilgi teknolojisi işleri için küresel bir merkez haline getirmeyi hedefleyen proje.

projeler kenti bir küresel merkeze dönüştürmede kilit rol oynamıştır (Baum, 1999: 1098).

Bununla birlikte, Singapur'un durumunu yalnızca total iş ağını ve insan kaynağını uluslararası yatırımları çekmek amacıyla yeniden inşa etmesi olarak okunmamalı; aynı zamanda 'Bölgeselleşme 2000'¹⁸ programı ile birlikte kentin, diğer Asya kentlerini geride bırakarak doğrudan yabancı yatırımların başlıca motorlarından biri olması da amaçlanmıştır. Malezya Federasyonu'ndan ayrılmasıyla bölge faaliyetlerinden kopup küresel akışların merkezi olmaya başlayan Singapur kent devleti, kısa zamanda bölge ülkelerinin önüne geçip bölgesel bir merkez olma niteliği de kazanmıştır. Bu anlamda Singapur hem bölgesel hem de küresel bir merkez olma özelliğini taşımaktadır.

Singapur'da yüzlerce yüksek teknoloji ve bilgi yoğunluklu çok uluslu şirketin faaliyet göstermesinin en doğal sonucu bu alanlarda çalışan yüksek vasıflı ve yüksek ücretli profesyonel sınıfın artmasıdır. Finans, sigorta, bankacılık, mimari, mühendislik ve diğer yüksek teknoloji yoğunluklu işlerde hem elde edilen aylık kazanç hem de eğitim seviyesi imalat işlerine oranla oldukça yüksektir. 2001-2020 yılları arasında toptan ve perakende satış sektöründe istihdam 253,8 binden 335,1 bine, finans ve sigortacılık sektörlerinde 89,1 binden 207,9 bine, profesyonel hizmetlerde 61,1 binden 181,4 bine ve sağlık ve sosyal hizmetlerde 53,8 binden 139,9 bine yükselmiştir. Bu değişim toplumsal talepleri değiştirmiş ve kentsel pratikleri etkilemiştir. Florida'nın görüşlerinden hareketle (2005) bu yaratıcı ve profesyonel sınıf kentin tasarımı ve örgütlenmesinde etkili olmaktadır. Singapur bir bütün olarak bu yüksek vasıflı ve yüksek ücretli sınıfın talep ve beklentilerine göre kent merkezinde iş, eğlence, medya ve kültürel faaliyetler gibi alanlarda çeşitli imkânlar yaratmaktadır. Bu durum küresel kentlerin temel özelliklerinden birisidir.

Bunun yanında, Singapur modernleşme tecrübesinin eş zamanlı olarak bir ulus inşa süreci olduğunu da tekrar vurgulamak gerekmektedir. 1965 sonrası bir dünya kenti veya küresel kent inşa etme süreçleri de aynı şekilde ulus inşa süreci ile el ele gitmektedir. Kenti uluslararası finans akışları ve bilginin merkezine dönüştürme

¹⁸ 21. yüzyılda en revaçta olan projeler bölgeselleşme projeleridir. Singapur kenti de Güney Asya bölgesinde merkezileşerek, bölgenin en önemli ekonomik merkezi olma yarışını geliştirdiği bölgeselleşme projeleriyle sürdürmektedir.

süreçleri yalnızca bölgenin ‘yetenek ve beceri noktası’ olmasına değil; aynı zamanda ülke içinde ve dışındaki vatandaşların ülkelerine her zaman bağlı kalacakları, benimseyecekleri ‘bir erdemli devlet’ inşa etme süreciyle iç içe geçmektedir (Low ve Kuo, 1999: 58). Singapur bir taraftan ‘küresel bir kent’ yaratırken diğer taraftan da vatandaşları için ‘best home’ oluşunu sürdürme politikası izlemiştir (Yeoh ve Chang, 2001: 1027).

Singapur kentinin yerel ve küresel ölçekte yakaladığı bu başarıda siyasi yönetim tarzının da etkili olduğu görünüyor. Öncelikle Singapur sıkı bir devlet müdahalesinin olduğu ve önemli kararların merkezi hükümet tarafından alındığı ve uygulandığı bir ülke olarak bilinir. Aslında, devletin ekonomiye müdahalesi Asya kıtasının son dönemde sanayileşen ve gelişen ülkelerini, klasik liberalizmi temel alan Batı Avrupa ve Amerikan ekonomilerinden ayıran temel hususlardan birisidir. Asya kentlerinin birçoğu devletin sosyo-ekonomik yaşama azami oranda müdahalesi sonucu gelişme göstermiştir. Bu olgu kimi zaman bu devletlerin toplumları üzerinde fazlaca totaliter, anti demokratik ve baskıcı bir yönetim anlayışı benimsedikleri kanaatlerine yol açmaktadır. Bununla birlikte, devlet müdahalesi ve teknolojik gelişme ve inovasyon arasındaki ilişkiyi Hong Kong ve Singapur kentleri üzerinden tartışan Wang’a göre, Singapur’da devlet müdahalesi kentteki araştırma, geliştirme ve inovasyon süreçlerine olumlu etki etmektedir. Bizatihi devlet tarafından kurulan araştırma-geliştirme şirketleri, büyük oranda devlet ortaklı çok uluslu şirketler ve fabrikalar, devletin hukuki veya ekonomik destekleriyle ülkeye yerleşmiş yabancı sermaye ve devletin başını çektiği diğer faaliyetler Singapur’un 1980 sonrası bir dünya merkezi haline gelmesinde başta gelen etkenlerdir. Söz gelimi, 2006 yılında kurulan Araştırma, İnovasyon ve Girişimcilik Kurulu, 2008 yılında kurulan Ulusal Araştırma Kurumu veya devletin yabancı sermaye bağımlılığını azaltmak üzere hayata geçirdiği Tekno-Girişimcilik ve Yenilik Fonu gibi uygulamalar özellikle yenilik, araştırma ve girişimcilik alanlarında devletin üstlendiği role işaret etmektedir (Wang, 2018: 401).

Diğer taraftan 21.yüzyıla doğru kent yönetiminden ziyade kent girişimciliği modeli öne çıkmaya başlamıştır. Harvey’e göre, 1960’larda sesleri duyulup 1980’lere kadar hızla yükselişe geçen kent girişimciliği, dünyanın yalnızca kapitalist merkezlerinin değil aynı zamanda tüm dünyadan partiler, ideolojiler ve kalkınmak isteyen tüm

lkeler tarafından kabul edilen bir yönetim metodu olarak öne çıkmaktadır. 21.yüzyılın son çeyreğinde birçok yerel yönetim, üretim ve yatırımda ilerlemeye giderek daha doğrudan dâhil olmaktadır. Kent yönetiminden kent girişimciliğine geçiş için 1973 ekonomik gerileme dönemini bir dönüm noktası kabul eden Harvey, bu yıllarda önde gelen kapitalist ekonomilerin sanayisizleşme, yapısal işsizlik, mali daralma ve özelleşme gibi sorunlarla başa çıkmak ve gücünü kaybeden ulus devletlerin uluslararası para akışlarını kontrol edebilmesini sağlamak amacıyla geliştirdikleri bir yöntem olarak kent girişimciliğinden bahseder. Burada önemli olan uluslararası finans sermayeleri ile yereller arasındaki ilişkiyi, yerelin cazibesini ve yatırım alabilirliğini artırmak üzere yeniden inşa etmektir. Bunun yanında, üretimin Keynesyen-Fordist halinden esnek ve post-fordist hale geçişinde de kent girişimciliği önemli bir rol oynamıştır (Harvey, 1989: 5). Dolayısıyla, kent yönetimi kısa zamanda bu finansal akışa bir yatak olabilmek amacıyla kent girişimciliğine yönelmiştir. Singapur ise tam bağımsızlık sonrası süreçte kent girişimciliği modelini hem ulusal hem yerel ölçekte uygulamaya sokmuştur. Singapur’da kent yönetimi, yalnızca merkezi hükümet tarafından alınan kararların yerel boyutta uygulandığı bir idari merkez olmaktan öte, ulus devletin gücünün yetmediği alanlarda uluslararası sermayeyi ülkeye çekmeye çalışan ve aynı zamanda para ve yatırım akışları için bir destinasyon yaratan kentsel ve ekonomik girişimcilik rneği olmuştur.

Bunun yanında, merkezi hükümetin davrandığı gibi Singapur’da yerel yönetimler de kentin yeniden inşası için esnekleşmiş ve ağdaşlaşmıştır. Bürokratik süreçlerin hızlandırılması, karar alma mekanizmalarının iyileştirilmesi ve kentsel ihtiyaçların belirlenmesi gibi konularda Singapur yerel yönetimi özgün bir yerde durmaktadır. Merkezi olarak 1965’ten beri tek bir parti tarafından yönetiliyor olması, yerel yönetimlerde de görece bir istikrar, politika sabitliği ve birliği getirmektedir. Bu anlamda, kentin sahip olduğu ekonomik kaynaklar kent sorunlarına hızlı, sürdürülebilir ve etkin bir biçimde aktarılabilmektedir. Özellikle, Singapur’da 1990’ların ortalarından beri yoğun bir uğraşla hayata geçirilmeye çalışılan e-yönetim ve e-vatandaşlık uygulamaları bütün bürokratik ve yerel yönetim işlerini son derece hızlandırmakta ve etkinleştirmektedir. Singapur şu anda e-hizmet vermede dünyanın en gelişmiş örneğine sahiptir. lke, yönetim işlerini bilgisayarlaştırma ve

dijitalleştirme süreçlerinde dünyada ilk adım atan ülkelerden birisidir. Yapay zekânın yönetimde etkin bir biçimde kullanımını hedefleyen Sivil Kamu Hizmetlerinin Bilgisayarlaştırılması Programı 1981 yılında planlanmıştır. Ardından National IT Plan, IT2000 Master Plan ve Infocomm 21 gibi planlar hem ülkenin yüksek/dijital teknolojiye geçişini hem de yönetim işlerinin bilgisayarlaştırılması hedeflerine yönelen önemli projelerdir. 2001 yılına doğru, Singapur tüm kamu ve devlet işlerinin %92'sini dijital ortama taşımıştır. Bu uygulamaların kent açısından olumlu yanları ise hem yerel hem merkezi yönetimin işlerinin hızlanması ve kolaylaşmasını sağlaması ve aynı zamanda vatandaş taleplerinin hızlı bir şekilde merkezi idarelere ulaşması ve çözüme kavuşturulmasıdır (Ke ve Wei, 2004).

3.5. Singapur'da Kentsel Eşitsizlik

Daha önce de bahsedildiği üzere, çağdaş kentlerde, başka bir deyişle küresel kentler ve dünya kentlerinde kentsel eşitsizlik neredeyse kaçınılmaz bir olgudur. Aslında, çağdaş kentler zıtlık ve çelişkileri bünyesinde barındıran merkezlerdir. Kentlerde nezih konutlar ve gecekondular, slum mahalleleri, bütünleşme ve ayrışma, yeşil ve sürdürülebilir alanlar ile karbon salınımının yüksek olduğu üretim ve yaşam alanları bir arada bulunabilmektedir. Çağdaş kentlerde sosyo-ekonomik ayrışmalar ve eşitsizlikler de belki fiziksel olarak çok yakın mesafelerde yan yana bulunabilmektedir. Bunun temel sebebi, mevcut ekonomik yapılanmanın iki parçaya ayırdığı iş gücüdür: bir tarafta, uluslararası finans işlerini yürüten profesyonel sınıflar ve bu sınıfa destekleyen büro çalışanları, diğer tarafta ise düzenli bir gelire sahip olmayan 'enformel' işler olarak adlandırılan 'sokak' işlerinde çalışan işçiler. Sassen, bu bölünmenin sebebi olarak iki temel faktör öne sürmektedir. Birincisi, gelişen finans, bankacılık ve hizmet sektörleri ve düşüşe geçen imalat sektörleri ve bunun sonucunda düşük ücretli, düşük vasıflı ve esnek işlerin artışı (1991: 332). Singapur kent devleti de 1965 sonrası süreçte Sassen'in kastettiği yönde bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Tüm diğer küresel kentlerde görüldüğü gibi, böyle bir sosyo-ekonomik bölünmenin kentte önemli bir kutuplaşma, ayrışma ve eşitsizlik yarattığı savunulsa da (Sassen, 2000; Castells, 1996; Florida, 2017), Singapur'un gerek nüfusunun diğer ülkelere nazaran azlığı ve daha istikrarlı bir kalkınma politikası izlemesi gibi

nedenlerden dolayı kutuplaşma ve eşitsizlik göstergelerinin aksine profesyonelleşme ve yüksek orta sınıfın genişlediği de savunulmaktadır (Baum, 1999). Ancak, kentsel eşitsizliğin temel göstergelerinden olan yönetici ve profesyonel sınıfların artıp imalat sektöründe çalışanların sayısının azalması durumu, daha önceki istatistiklerden de anlaşılacağı üzere, Singapur kentinde gözlenmektedir. Dolayısıyla, mesleki bir eşitsizlik ve bu eşitsizliğin kentsel alanda görülmesi Singapur için geçerli bir olgudur.

Hong Kong, Taipei ve Singapur’u kutuplaşma ve eşitsizlik açısından değerlendiren Po-Fen Tai’ye göre Singapur, 1965 bağımsızlığından sonra izlediği profesyonelleşme politikalarından dolayı mesleki yapıda önemli dönüşümler geçirmiş ve bu durum özellikle toplumun dipte ve en tepede olan çalışanları arasında toplumsal bir uçurum oluşmasına neden olmuştur. Bu eşitsizlik en başta hükümetin sosyo-ekonomik politikalarından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme ve dünya ekonomisine entegrasyon, finans ve bankacılık gibi hizmet sektörünün yükselişi ve düşük vasıflı imalat işlerinde yaşanan düşüş, Singapur’u hem mesleki anlamda hem gelir ve refah düzeyi anlamında eşitsizliğe sürüklemektedir (2006). Öyle ki Rodan’a göre, kısa zamanda gerçekleşen küresel entegrasyon ve sanayileşme, yüksek teknolojikleşme süreçlerinden dolayı, Singapur’un başından beri iktidarda olan Halk Hareketi Partisi toplumdan yükselen eşitsizlik sorunları ve yetersiz kamu harcamaları sonucu ciddi bir oy ve popülerite kaybı yaşamaktadır. Özellikle 21.yüzyıla girerken artan eşitsizlikler, kalite ve erişilebilirlik açısından düşüşe geçen kamusal altyapı, imkânlar ve hizmetler, hızla artan göçmen ve yabancı işçilerden dolayı toplumun daha geniş bir kesimi şikâyetçi olmaya başlamış ve Singapur’da ekonomik ve toplumsal çatlaklar ve ayrımlar yükselişe geçmiştir (Rodan, 2016).

3.6. Singapur: Yaratıcı Kent

Singapur kenti görece kısa bir zamana yayılmış kentleşme tarihinde özgün bir konuma sahiptir. Bağımsızlık sonrası amacını, yönünü ve ivmesini artıran kentleşme politikaları kentin, başından beri yaratıcı yıkım ilkesi doğrultusunda gelişmesine neden olmuştur. 1965 yılı itibari ile hızla küresel bir merkez olma adımları atan Singapur devleti, kentin yeni ve yaratıcı fikirler yoluyla yeniden inşa edilmesine;

ekonomiden kültüre mimariden sanata birçok alanın kent inşasına katkı sunmasına ve bu sürecin çok disiplinli ve çok aktörlü bir çabaya dönüştürülmesine önem vermiştir. Bunun sonucunda Singapur, sahip olduğu dinamikleri yaratıcılık merkezinde yeniden organize etmede en başarılı kentlerden birisi olmuştur. Singapur kenti Landry tarafından *The Art of City-Making* (2006) adlı kitabında yaratıcı kentler arasında anılmakla birlikte, aslında kentin çağdaş kentleşme tecrübesini başından beri yaratıcı kent tecrübesi olarak okumak mümkündür. Bu olgu, Singapur'un *kültürel küreselleşme* süreçlerine işaret etmektedir (Kawasaki, 2013: 31).

Yaratıcı kentler daha çok UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı dolayısıyla biliniyor olabilir. UNESCO, 2004 yılında sürdürülebilir bir kentsel gelişme için yaratıcılığı stratejik bir faktör olarak benimseyen kentler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla bu kentler ağını meydana getirmiştir. Şu anda 246 kenti bünyesinde barındıran UNESCO yaratıcı kent listesi hem küresel hem yerel hem de uluslararası kademelerde yaratıcılık ve kültürel endüstrileri kentsel gelişmeye dâhil eden ve küresel işbirliğine hazır kentlerden oluşmaktadır. Zanaatkârlık ve halk sanatları, medya sanatları, film, tasarım, gastronomi ve edebiyat ve müzik dallarında yedi farklı başlıkta yaratıcılık etkinliklerini kategorize eden UNESCO, kentlerin yaratıcılık ve inovasyon alanları geliştirmesini, kültürel etkinlik ve hizmetlerin yaratımı, üretimi, dağıtımı ve dağılımını güçlendirmesini ve kültürel hayata katılımı artırmayı hedeflemektedir. Türkiye'den de gastronomi alanında Afyonkarahisar, Hatay ve Gaziantep, tasarım alanında İstanbul, zanaatkarlık ve halk sanatlarında Kütahya ve müzik alanında Kırşehir ilimiz yaratıcı kentler ağında yer almaktadır.¹⁹ Singapur kenti de tasarım kategorisinde UNESCO'nun bu listesinde yer almaktadır.

Singapur yaratıcı kent süreci birçok bakımdan Avrupa kentlerinden ayrılmaktadır. Örneğin, Singapur'un kökleşmiş bir sanayileşme tecrübesi yoktur; dolayısıyla bir sanayi kenti söz konusu değildir. Buna bağlı olarak Singapur'da modern kent tipini çağrıştıran bir modelden bahsetmek mümkün değildir. Modern öncesi dönemde belirgin bir kent tarihinin olmayışı ve modern dönemde de uzun süre bir koloni ülkesi olarak yönetilmesi Singapur'un kentleşme macerasını neredeyse 1965 dolaylarında

¹⁹ UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı hakkında detaylı bilgi ve kentler listesi UNESCO'nun resmi sitesinden alınmıştır. <https://en.unesco.org/creative-cities/content/about-us>

başlatmamıza izin vermektedir. Yüzyıllar boyunca bir transit ticaret merkezi veya bir antrepo olarak işleyen kent, ancak bağımsızlık sonrası kendi başına bir ‘merkez’ olarak değerlendirilir. Singapur’un köklü bir kent tarihinden yoksun oluşu, kente yaratıcı kent inşa sürecinde büyük avantajlar sağlamıştır. Modern kentlerin katı, bürokratik, hiyerarşik ve tek katmanlı-tek aktörlü kent modelinin Singapur’da olmayışı hem kentleşme tecrübesini diğerlerinden ayırmakta hem de yaratıcı kent sürecini kolaylaştırmaktadır.

Singapur’un bağımsızlık sonrası yaklaşık yarım asırlık kentleşme tecrübesi küresel sermaye, yatırımlar ve şirketleri ülkede konumlandırmak üzere fiziksel altyapı çalışmaları ile başlamış; bu amaçla kentsel iyileştirmeler, yenileştirmeler hızla yapılmış ve gerek imalat üretimi gerek finansal faaliyetler için altyapılar inşa edilmiştir. Yaratıcı kent tecrübesi ise fiziksel altyapı çalışmalarının büyük oranda tamamlanıp ‘soft’ altyapılara odaklanma ile başlamış; kentin sorunlarına çok katmanlı, çok disiplinli ve çok aktörlü çözüm önerileri ile yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönem kentin ve Singapurluların duygusal, zihinsel, kültürel ve tarihsel yönlerine yoğunlaşp kenti bu yönde dönüştürme çalışmalarına denk gelmektedir. Bu süreçte kent, insan merkezli bir yaklaşımla, etkileşim ve diyalogları artırma, kültürel değerleri işleme; aynı zamanda insanların öznel ve entelektüel değerlerini ortaya çıkarma, kente dâhil etme amacıyla tasarlanma ve planlanmaya başlanmıştır (Kawasaki, 2010; 2013).

Singapur 1995 yılında kültürel planlamaya ilişkin önemli bir manifesto yayınlayana kadar bir “kültür çölü” olduğu düşünülüyordu. Yine Asya’daki İngiliz sömürge kentlerinin ortak özelliklerinden birisi olarak, Singapur ve Hong Kong gibi kentler büyük oranda uluslararası ticaretin koordine edildiği merkezi alanlar olarak belirlenmiş ve bu kentlerin ticari işlevlerin kentin diğer –kültürel, sanatsal- işlevlerini bastırmıştır. Fakat özellikle 1995 yılından itibaren kültürel gelişmeler devletin hedefleri arasında hızla uygulanan kültürel politikalar haline gelmiştir. Kawasaki’ye göre Singapur’da kültürel politikaların başarılı olma sebebi ise merkezi hükümet tarafından ortaya koyulan orta ve uzun vadeli stratejilerdir. Özellikle Bilgi, İletişim ve Sanat Bakanlığı, ülkede bilgisayar, yayın, iletişim, kütüphane ve kültürel miras politikaları geliştirmekle sorumlu olup gerekli değerlendirme, araştırma geliştirme ve planlamaları etkin bir şekilde yürütmektedir. Bakanlığın amacı ülke çapında *yaratıcı*

insanlar, zarif topluluklar ve bütünleşmiş bir Singapur inşa etmektir (2013: 35). Aynı şekilde 1970'lere kadar Hong Kong da bir "kültür çölü" olarak düşünülür, ancak bu yıllardan itibaren kent hızla bir sanayi kenti, küresel merkez, uluslararası bankacılık ve finans merkezi hali gelir. Yine aynı dönemde müzik, tiyatro ve sinema alanlarında dünya markası haline gelmeye başlar (Suner, 2018: 90).

Yaratıcı düşüncenin kentsel form üzerindeki etkilerine geçmeden önce, Singapur halkının genel itibarıyla kültür ve sanat ile kurduğu ilişkiye değinmek gerekmektedir. Singapur'da 5.7 milyon nüfusun, 2020 verilerine göre, %97,1'i okuma yazma bilmektedir. Okula başlama yaşı kadın ve erkeklerde ortalama olarak 11,3 olup 25 yaş üstü toplam nüfusun %25,5'i lise öncesi eğitim, %16,3'ü lise eğitimi ve %33'ü üniversite eğitimi almıştır. Ülkede toplam gösterilen biletli sanatsal performans sayısı 2019 yılında 3040; görsel sanat sergileri 2016'dan 2019'a kadar dört yılda sırasıyla 1114, 1077, 873, 934 sayısına ulaşmıştır. Singapur'da 2020 yılında sinema salonu sayısı 274'e ulaşmış ve bu salonlara 2018 yılında 19600, 2019 yılında 18500 kişi katılmıştır. 2020'de küresel salgın tedbirlerinden dolayı bu sayı 4700'e kadar gerilemiştir. Bunun yanında, Singapur kütüphanelerinde toplam fiziksel koleksiyon sayısı 2008 yılından bugüne kadar 5-10 milyon aralığında seyretmiş ve son üç yılda yaklaşık 8 milyon adet koleksiyon kütüphanelerde yer almıştır. Bu koleksiyonları kütüphanelerden ödünç alma sayısı ise 2008'den bu yana yıllık ortalama 30 milyon olarak kaydedilmiştir. Ayrıca Singapur'da halkın en çok yaptığı spor aktiviteleri jimnastik salonlarını ve yüzme havuzlarını kullanmaktır. 2019 yılında yaklaşık 3 milyon kişi jimnastik salonlarına giderken yaklaşık 6.5 milyon kişi yüzme havuzlarını kullanmıştır. Ancak bu sayılar yine salgından dolayı 2020 yılında sert düşüşler yaşamıştır.²⁰

Singapur'un kentsel anlamda yaratıcı düşünce yoluyla gelişimi için delil gösterilebilecek ilk veri 2008 yılında kurulan Yaşanabilir Kentler Merkezi tarafından Singapur'un eşsiz başarısının altında yatan dinamikleri ortaya çıkarmak üzere yapılan araştırmadır. 230 bakan, bürokrat, kent plancısı veya mimar ile yapılan görüşmeler sonucunda Singapur başarısının altında üç temel faktörün yattığı sonucuna varılmıştır:

²⁰ Singapore Department of Statistics, Society, Culture and Recreation, 2020.

Küresel sermaye ve yatırımları çekmek için **rekabetçi bir ekonomi**; doğal kaynaklar, su ve arazi bakımından fakir olan kentin hayatta kalabilmesi için **sürdürülebilir bir çevre** ve kentte yaşayanlar için ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik olarak **kaliteli bir yaşam sunma**. Bu bulgular neticesinde, tam da yaratıcı bir kentin yapması gereken, beş temel ilkenin Singapur tarafından gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bunlar; uzun vadeli düşün, verimli bir şekilde mücadele et, esnek bir şekilde inşa et, etkili bir şekilde tatbik et ve sistematik bir şekilde yenilik yap (Chye ve Guo, 2017: 81-100).

Önceki dönemlerde de büyük ölçüde yaratıcı düşünceden beslenen Singapur'da 1990'lı yıllar ile birlikte kültür, sanat ve yaratıcılık kavramları belirleyici olmuştur. Kültür ve sanatın kentsel yenilenme için kullanılabileceği 1989 yılında Singapur'un ikinci başbakan yardımcısı Ong Teng Cheong liderliğinde hazırlanan Kültür ve Sanat Danışma Meclisi Raporu ile gündeme gelmiştir. Rapora göre, kültür ve sanat politikaları Singapurluların kişisel gelişimlerini zenginleştirecek, toplumsal aidiyeti güçlendirecek, hayat kalitesini artıracak ve bir arada yaşam kabiliyetini güçlendirecektir (Report of the Advisory Council on Culture and the Arts, 1989). Böylece Singapur kentleşme tarihine kültür, sanat ve diğer soyut değerler yine devlet eliyle dâhil edilmiştir. Bunun sonucu olarak, bağımsızlık sonrası 'küresel kent' hedeflerine odaklanan hükümet, 1990'lı yıllar ile birlikte 'sanat için küresel kent (global city for the arts)' olma hedeflerine yönelmiştir. Bu yeni hedef, bir taraftan kentin küresel ölçekte tüm turistler, yönetici, girişimci, profesyonel ve yaratıcı sınıflar için bir çekim merkezi ve aynı zamanda bir 'yetenek hub' olma ve bu sayede küresel ekonomide gelişme gösterme aracı olarak görülürken, diğer taraftan da yerel kültürel imgelerin zenginleştirilerek sosyo-kültürel hedeflerin gerçekleştirilmesinde bir araç olmuştur. Buna ek olarak, kentin sanat ve kültür aracılığıyla yeniden imgelenebilir ve yeniden bir marka haline getirilmeye ihtiyacı vardır (Yeoh, 2005: 950).

Singapur'un yaratıcı kent başarısı, kentin 50 yıl gibi kısa bir zaman diliminde önceki yıllarla kayda değer bir kontrast yaratabilmiş olmasıdır. Varoş gecekondular, çürümüş atölyeler, kalabalıklaşmış sokaklar, kirlenmiş sular ve daha birçok olumsuz manzaradan, özgün bina modelleri, ferah konut merkezleri, yaya yolları, kaliteli sokaklar, yeşil ve doğa dostu alanlar gibi kentin birçok noktasında kaydedilen gelişme ortaya eşsiz bir kent manzarası çıkarmıştır (Chor ve Kiang, 2017: 212).

Singapur'un kentsel yenilenme tecrübesinde geçmişten ziyade şimdi ve geleceğe odaklandığını dile getirmiştik. Kentin gerek bir transit bölge olarak anılması gerek modern öncesi dönemde politik ve sosyo-ekonomik yapısı ve gerekse de koloni olarak uzun yıllar İngilizler tarafından idare edilmesi köklü ve öne çıkarılacak bir tarihsel ve kültürel değerler üretememesinin nedenleri olarak görülebilir. Bunun yanında, kentin çok kültürlü, çok dilli ve çoklu etnik yapısı burada yaşayanların ve modernleşmeci devletin tek bir kültür-değer etrafında toplumu örgütlemesine ve tek kültürlü bir birey inşa etmesine engel teşkil etmiş olabilir. Ancak yaratıcılık bağlamında konuya yaklaşacak olursak Singapur, kültürel değerler bakımından başlangıçta bir dezavantaj sayılabilecek tüm bu faktörleri tam da farklılıkların öne çıkarıldığı ve kültürlerin ekonomiyle doğrudan ilişkiye geçtiği dönemde başarılı bir biçimde ülkenin faydasına evirmiştir. Singapur'un bu yaklaşımı 1989 yılında Başbakan Goh Ghok Tong'un Kültür ve Sanat Danışma Meclisi Raporu'na verdiği yanıtta kendisini açığa çıkarır: 'Ekonomik ve kültürel gelişmede Singapur'un kültür ve sanatına daha yoğun dikkat verebileceğimiz bir evreye ulaştık. Kültür ve sanat bir ulusun canlılığına katkı sunar ve yaşam kalitesini artırır.' (Landry, 2006: 351). Buradan hareketle, Singapur bu yıllardan itibaren kentin ve ulusun 'soft' değerlerine daha fazla yoğunlaşmış ve ikinci bölümde ele aldığımız yaratıcı kent ilkelerini benimsemeye başlamıştır.

Singapur örneğinde küreselleşme ve yerelleşme süreçleri her zaman iç içe geçmiştir. Önceki başlıkta incelendiği üzere Singapur 1965 yılından beri yeni küresel kapitalizmin bir merkezi olma yönünde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Yaratıcı kent modeli ise Singapur için küresel ile yerel arasında kültür ve sanat aracılığıyla kurulan dengeyi temsil etmektedir. Post-kolonyal dönemde yeni bir ulusal kimlik inşası, yeni, kültürel kent imgesi yaratmak ve ideal bir post-kolonyal vatandaş tipi inşa etmek amaçlarıyla kültürel özbelirlenim ile uluslararası modernlik politikaları el ele gitmiştir (Yeoh, 2005: 947). Singapur'un yaratıcı ekonomiler ve yaratıcı kent modeli ile kurmaya başladığı ilişki yine devletin modernleşme, küreselleşme, ulus inşa süreci ve güçlü ekonomik yapı politikalarıyla iç içe geçmektedir. Kültür ve sanatın kentsel doku ve gündelik yaşamda öne çıkarılması ve bir cezbedici olarak araçsallaştırılması ulusal kimliğin güçlenmesine, yaşam kalitesinin artmasına, bireylerin gelişimine, toplumsal bağların güçlenmesine ve turist, medya ve eğlence hizmetlerinin yoğunlaşmasına yol

açacaktır. Bu anlamda, küresel işleyişe bir yüksek teknoloji ve bilgi ekonomisi merkezi olarak başarılı bir giriş yapan Singapur kent devleti, 1990'lı yıllar itibariyle kültür, sanat ve eğlence odaklı bir politikayla yaratıcı bir kent markası olma amacıyla yeni gündemler yaratmıştır. Bunun yanında, yeni ekonomide güçlü bir küresel merkez olan ve hinterlandını tüm dünya olarak belirleyen bir kent devleti için bu dönemde tarihsel, kültürel ve yerel değerlere vurguyu artırmak bir gerilim olarak okunabilir. Singapur'un 'go-global' ve 'stay-local' politikası aynı zamanda kentin kentsel gelişmede bir zorluğu olarak düşünülebilir. Ancak bu eğilim, mevcut küresel kültürel ekonomiden bağımsız olarak okunmamalı ve Singapur'un son yıllarda tüm gelişmiş kentlerin barındırdığı eğilimleri edinmesi olarak değerlendirilmelidir. Zaten Singapur bu yerel-küresel dengesini kurabildiği için başarılı bir kent sayılmaktadır (Chang, 2000: 818).

Singapur'da yerelleşme süreçleri 1980'li yıllar ile birlikte hız kazanmıştır. Bu yıllarda kent, bir 'world-city' statüsüne ulaşmak için kültür, sanat ve eğlence alanlarını geliştirmeye doğru bir çeşitlenme başlatmıştır (Yeoh, 2005; 948). 1978 yılında Kültürel İlişkiler Dairesi kurulmuş ve 1980 ekonomik durgunluk döneminde kültürel ve sanatsal altyapıya olan ihtiyaç hükümet tarafından öne alınmıştır. 1988 yılında Kültür ve Sanat Danışma Meclisi ve Bilgi ve Sanat Bakanlığı kurulmuş ve ilerleyen yıllarda bu kurullar tarafından sırasıyla Ulusal Sanat Meclisi ve Ulusal Miras Kurulu gibi kuruluşlar ülkede sanat ve kültür faaliyetlerinin gelişimi ve yaygınlaşması üzerine çalışmalar yapmıştır. Buna ek olarak, Singapur Milli Eğitim Bakanlığı da eğitim sisteminde sanat ve kültür eğitimleri üzerine planlamalar yapmış ve hem altyapı çalışmaları hem de yetenekleri geliştirme yolunda yeni eğitim politikaları belirlenmiştir. Burada iki temel amaç güdülmüştür: ilk olarak Singapur'un Melborn ve Hong Kong gibi bölge merkezleriyle yerel sanat ve kültür bakımından eş güdüm sağlaması ve ikinci olarak Londra ve New York gibi kültürel başkentlerle yarışabilir küresel bir konuma erişilmesi (Chang ve Lee, 2003: 130).

Singapur'da ulusal duyarlılık ve küresel ağ arasındaki denge, post-kolonyal dönemde bir kent formasyon yöntemi olarak benimsenen amiral gemisi mega projelerde kendisini gösterir. Bu dönemde artan 'kentsel mega projeler' (Olds, 1995) eski mistik, kolonyal Asya'nın yerine Avrupa ekonomilerinin baskınlığına yeni bir tehdit oluşturan

Asya kentlerini temsil etmektedir. Bu projeler kentleri hem küresel piyasa ve yatırımlarla bağlantılı hale getirme hem de sembolik değerler üretme araçları olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda bu binalar küresel akışların bir merkezi olurken aynı zamanda yerel ve kültürel değerlerle örülmüş eşsiz bir kentsel forma da destek olmaktadır. Kuala Lumpur'da Golden Triangle, Jakarta'nın Gateway Precinct yapılarının yanında, Asya bölgesinde Singapur'un kültür ve ticaret merkezi olan Marina Merkezi bu mega projelerin²¹ önemli örneklerindendir (Yeoh, 2005: 947).

Singapur'un, Glasgow, Paris, Amsterdam gibi bir kültür başkenti olma stratejisi kentte yenileştirme süreçlerinde odaklandığı bölgeler açısından kolonyal ve bağımsızlık öncesi dönemlerle süreklilik arz etmektedir. Kentte 'yık ve yeniden inşa et' politikasıyla yenileştirme, iyileştirme ve kente kazandırma çalışmaları yapılan alanlar yine Chinatown, Little India ve Malay bölgesi gibi merkezi alanlardır. Yaratıcı kent modellemesinde bu alanlar özellikle önem kazanmıştır çünkü bu merkezi alanlar uzun ömürleri ve eski binalarıyla kentin 'tarihi alanları' ve 'kültür mirası bölgeleri' olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu dönemde kentin yeniden merkezi olmak üzere kısa zamanda yenilenmişlerdir (Yeoh, 2005: 949).

Sonuç olarak, Singapur kent devleti kentsel gelişmede bir sonraki adım ve yeni rekabet kaynağı olarak kültürü öne çıkarmıştır. Dolayısıyla 1990'lı yılların sonunda geçilen bu yeni evre yaratıcılık, yaratıcı insan sermayesi ve yetenek kavramlarının öne çıkarılmasına yol açmıştır. Yaratıcı kent tartışmalarında da değinildiği üzere, kentin kültürel 'soft' altyapılarla yeniden örgütlenmesi bakımından yaratıcılık merkezi bir yerde durmaktadır. Bu anlamda Singapur, kentin değerini artırma amacıyla kültür ve özellikle tüm halkın yaratıcılık yetisini kazanması üzerinde durmaya başlamıştır. Landry'e göre, Singapur'un dünya çapında yaratıcı bir cazibe merkezi olarak 'soft' altyapıları inşa etme serüveni 1989'dan beri en önemli başarıları sayılan Singapur Sanat Müzesi (1996), Asya Medeniyetleri Müzesi (1997), Singapur Film Kurulu (1998) ve birçok amaçlı gösteri merkezi olan Esplanade (2002) gibi yapıları inşa etmesiyle başlamaktadır. Esplanade, Theatres on the Bay, Downtown Core'da

²¹ Bu mega projeler, 20.yüzyılın son çeyreğinde bu kentlerde inşa edilmiş ve kentlerin bilgi ve yüksek teknoloji firmaları, oteller, alışveriş merkezleri, bankalar ve diğer uluslararası hizmetlerin yüksek yoğunlukta bulunduğu kentsel merkezlerdir.

Singapur Nehri'nin ağzının yakınında yer alan bir gösteri sanatları merkezidir. Yakındaki Esplanade Parkı'nın adını taşıyan tesis, yaklaşık 1.600 kişilik bir konser salonundan ve sahne sanatları için yaklaşık 2.000 kişilik bir tiyatrodan oluşmaktadır. Özellikle Esplanade, kentin ilk gösteri sanatları kütüphanesi ve sanat merkezli alışveriş merkezi gibi hizmetleriyle 'kent rönesansı müjdecisi' olarak düşünülmektedir. (Landry, 2006: 352).

3.6.1. Singapur Rönesans Kenti Projesi

Yaratıcı kent tartışmalarında 'kent rönesansı' kavramının öne çıktığını ve bu kavramın kentsel dokuda kültürel ve sanatsal alanların artışına işaret ettiğine değinmiştik (Evans, 2001). Kent rönesansı veya rönesans kenti ifadeleri Singapur için yaygın bir şekilde kullanılan kavramlar arasındadır. Bunun yanında bu kavram Singapur'a özgü bir kavram da değildir. Genel olarak, 'kültürel kent' veya 'kültürel başkent' gibi nitelermeler Avrupa ve Amerika kentlerinin son dönemlerde hem Fordist üretimden post-fordist faaliyetlere geçildiğinin hem de kent inşa etmede sanat ve kültürün katkılarının arttığını göstermektedir. Dolayısıyla, geçtiğimiz on yıllarda kültür ve sanat kent ekonomisi için turist ve sermaye yatırımı çeken, yeni kentsel imgeler inşa eden, yeni iş imkânları yaratan ve kentin eski alanlarını yeniden kente dâhil eden birer araç olarak önemini artırmaktadır.

Kentin sanat ve kültür ile kurduğu ilişkinin iki yönü vardır. Birincisi, kenti küresel bir merkez yapmak ve ikincisi bölgesel veya yerel merkez haline getirmek. Bundan dolayı bu ilişkinin hem küresel hem yerel veya sosyo-kültürel amaçlarının olduğu söylenebilir. Bu gelişme, Singapur özelinde oldukça belirgin bir biçimde görülmektedir. Singapur kentleşme tecrübesi, bir tarafıyla, başından beri küresel ve yerel dengesi üzerinde ilerlemektedir. Dolayısıyla kültür ve sanat hamlesi Singapur için yeni bir dönüm noktasına işaret etmektedir.

Singapur kent devletinin kültür ve sanatı hem kentsel tasarım modeli hem de ekonomik gelişme aracı olarak kullanması 1990'lı yılların sonuna doğru gerçekleşmiştir. 1965 bağımsızlığı sonrasında devletin temel amacı ekonomiyi geliştirmek ve bunun için gerekli olan kentsel altyapıyı hazırlamaktadır. Bundan dolayı kentin tarihsel, yerel ve

kültürel değerleri ancak yeni bir ulus inşa etme politikaları doğrultusunda kullanılmıştır. 1990'lar ile birlikte kültür ve sanat, Singapur kentsel gelişim sürecine kentin tasarım ve planlama politikalarına yön veren, kentin manzarasını belirleyen ve yeni ekonomik faaliyet alanları yaratan yeni bir gündem olarak girmiştir. Son yıllarda ise kültürel endüstriler ve sanat faaliyetleri kenti büyük oranda şekillendiren etkenlerdir (Kong, 2012).

Singapur'da birçok gelişme, 1990'lı yıllardan sonra kentleşme eğilimlerinde sanat, kültür ve tarihsel birikim gibi öğelerin daha görünür hale geldiğini ve daha önemlisi Singapur'un önemli bir yaratıcı kent modeli sunduğunu göstermektedir. 1999 yılında Singapur Kent Rönesansı Projesi kentin, kültürel altyapısını geliştirmek üzere bir mega plan olarak başlatılmıştır. 2003 yılında başlatılan Media21 planı ise ülkenin uluslararası medya, kaliteli içerik üretimi ve dijital medya geliştirme merkezi olarak öne çıkması amacıyla hayata geçirilmiştir (Kong, 2012: 288). Bu projeler Singapur'u tüm dünyada bir 'kültürel buzz' olarak öne çıkarma atılımlarıdır. Landry'e göre Singapur'un rönesans kenti olma tecrübesi, basitçe Avrupa örneğini tekrar etmek yerine; daha ziyade yaratıcılık, yenilikçilik, çok aktörlü ve çok disiplinli öğrenme ve sosyo-ekonomik ve kültürel hareketlilikleri kapsayan bir ruha işaret etmektedir. Gerek sanatta gerek teknolojiye veya eğitimde olsun, kentleşmenin yeni evresi yenilikçilik ve yaratıcılık merkezinde yükselmektedir (2006: 354).

Kentin sanat ve kültürle kurduğu ilişkide bir taraftan sanatçıların öğrenmek ve yapıt üretmek ihtiyacını karşılayan okullar, atölyeler, stüdyolar ve daireler inşa edilirken; diğer taraftan da bu sanatsal ve kültürel yapıtların sergilendiği müzeler, tiyatrolar, kamusal alanlar gibi mekânların kente artış gösterdiği görülür. Singapur'da bu sanatsal altyapılar çoğunlukla Singapur kent merkezinde, Rochor bölgesinde, Singapur Nehri kıyısında, Chinatown'da ve Esplanade bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle kentte Müze Havzası yaratılarak bu tür altyapılar için bir nüve meydana getirilmiştir (Chang ve Lee, 2003: 131).

Bu süreçte Singapur kent devletinin hem temel amacı hem de önemli bir dezavantajı olarak 'hardware' ve 'heartware' kavramları arasındaki fark dikkat çekmektedir. Hardware sanatsal ve kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapan fiziksel mekânlara işaret

ederken, heartware kavramı bu yapıları sanat ve kültür için bir kuluçka makinesine dönüştüren daha soyut ve kişisel yönleri işaret etmektedir. Singapur ilk olarak fiziksel altyapı çalışmalarına öncelik vermiş ve sonraki yıllarda kültürel faaliyetlerin 'heartware' yönlerine odaklanmıştır (Chang ve Lee, 2003: 133).

Singapur'u sanat, kültür ve soft altyapılar çerçevesinde tasarlama teşebbüslerinin ilki olarak Esplanade anılmaktadır. Kültürel ve sanatsal faaliyetlerin ilk büyük merkezi olarak Esplanade, Tiyatro Hareketi sanat direktörü Ekachai Uekrongtham tarafından bir 'köşe taşı olarak değerlendirilmektedir. Ona göre, Singapur kentinin uygun sanat ve kültür merkezlerine ihtiyacı vardır; Esplanade gibi fiziksel binaların inşasından sonra orada kültürü geliştirecek soyut altyapılar da gelişecektir. Bununla birlikte, Esplanade ülkede, yukarıda bahsedilen, hardware-heartware tartışmasını gündeme taşımış ve Uekrongtham gibi bazıları bunun bir çekirdek teşkil edeceğini, sanatın kişisel yönlerinin daha sonra gelişeceğini savunurken, kimileri de hükümetin kültür ve sanat faaliyetlerine yalnızca fiziksel ve ekonomist bir perspektiften yaklaştığını, insani ve kişisel tarafını ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Bu tartışma ve eleştiriler Singapur'un diğer yaratıcı kültürel faaliyetleri için de geçerliliğini korumaktadır (Chang ve Lee, 2003: 133).

Bu tartışmaların aksine hükümet ve kentsel yenileme yürütücüleri kültürün kente iki önemli etkisine yoğunlaşmaktadırlar. Birincisi kültürel atılımlar tarihi bina ve mekânların ekonomik gerekçelerle korunmasını sağlamaktadır. Ülkede birçok kültür organizasyonu eski binalarda gerçekleşmekte ve birçok sanatçı bu eski binaları konut veya iş yeri olarak kullanmaktadır. St. Joseph Kurumu, Tao Nan Okulu, Empress Binası, Victoria Tiyatrosu ve Chinatown'da bulunan birçok eski bina ve sokaklar bu duruma örnektir. Ayrıca eski binaların iyileştirilmesi ve korunması ülkeye önemli bir turist kitlesini de çekmektedir. Öyle ki Singapur turizmden 1999 yılında 12 milyar dolar gelir elde etmiştir. İkinci olarak, kültür diğer sektörlerin de sıçrama yapmasını sağlamaktadır. Yaratıcı kentlerin önemli amaçlarından biri sayılan ülkeye yetenekli ve yaratıcı insanları ve turistleri çekme hedefi, Singapur'da kültür temelinde gerçekleştirilen kentsel yenilenme sayesinde hayata geçirilmektedir. Özellikle yüksek vasıflı profesyoneller, yetenekli yöneticiler gibi ekonomik gelişmenin ana aktörleri kentlerin bu tür 'soft' altyapılara sahip olmasına dikkat etmektedirler (Florida, 2005).

Kültür ve sanatın bu şekilde araçsal olarak kullanılması kenti yalnızca sanatsal bir yeniden doğuş hareketinden ziyade kültürel kentsel yenilenme sayesinde ekonomik kalkınmaya da katkı sağlamaktadır. Bir bakıma, yaratıcı kentlerin temel amacı da bu ekonomik kalkınmayı en üst seviyeye çıkarmaktır. Bunun yanında sembolik kültür ekonomisi üretilerek hem mevcut ekonominin gelişmesi hem de yeni yaratıcı sektörlerin ortaya çıkması sağlanmaktadır (Zukin, 1995; Chang ve Lee, 2003: 134).

Singapur'un yaratıcı kent tasarımı küresel ekonomik amaçlarının yanı sıra, ulus inşa etme ve ulusal kimlik ve aidiyeti pekiştirme açısından da ayrıca önemlidir. Singapurlu olma aidiyetini geliştirme, daha köklü bir ulusal bilinç inşa etme ve kültür, sanat ve tarih aracılığıyla *yerel* bir Singapur ulusu yaratma gibi sosyo-kültürel amaçlar, Singapur kentleşmesinin başından beri görüldüğü gibi, bu süreçte de önemli faktörlerdir. Tekrar söylemek gerekirse, Singapur 'küresel bir merkez' ile 'yerel bir ev' olma arasındaki dengeyi başarılı bir şekilde kurabilmiş ülkelerden bir tanesidir (Chang, 2000: 819). Bunun yanında, Singapur kent rönesansı, Singapur halkı için önemli toplumsal amaçlar da barındırmaktadır. Kentin kültür ve sanat ile kurduğu ilişki, ortalama bir Singapurlu birey yaratma sürecinin de bir parçası haline gelmiştir. Başbakan Goh Ghok Tong'a göre Singapur'da rönesans toplumu, iyi eğitilmiş, bilgili, kibar, zarif ve düşünceli, sürekli yeni fikirler üreten, sanat, edebiyat ve kültürün zenginleştiği bir toplum olacaktır. Singapur halkı yalnızca maddeci, tüketim odaklı ve türedi bir toplum olmayacaktır. Bu tip bir birey yaratmada kentte kültür, sanat ve rönesans vurgusu öne çıkmaktadır (Chang ve Lee, 2003: 135).

Kent rönesansı bağlamında bir diğer önemli gelişme ise sanatsal ve kültürel faaliyetlerin toplumsallaştırılması ve ulusal, bölgesel ve uluslararası devasa kültür organizasyonlarının ülkede yapılmaya başlanmasıdır. Burada temel amaç kültürel ve sanatsal faaliyetlerin herkes için erişilebilir hale gelmesidir. Ulusal Sanat Kurulu (National Arts Council) 'Artreach' programı aracılığıyla birçok faaliyet gerçekleştirmektedir. Örneğin Concert-in-the-Park serileri ve öğle araları çalışanlar için düzenlenen Sing Singapore gibi organizasyonlar adada gerçekleştirilen ulusal faaliyetlerdendir. Esplanade kültür merkezi her yıl yüzlerce ücretsiz kültür-sanat faaliyetleri yapmaktadır. Singapur Sanat Festivali ve Singapur Film Festivali yanında, onlarca Çin, Malay ve Hint kültür-sanat faaliyeti her yıl düzenli olarak

düzenlenmektedir. 2010 yılında kurulan The Arts and Culture Strategic Review 2025 yılına kadar kentte kültürel faaliyet geliştirmeden sorumlu tutulmuştur (Kong, 2012: 289). Bununla birlikte, Chang'a (2000: 820) göre, Singapurlular arasında bu tip faaliyetlere farkındalık oranı henüz düşük düzeylerde seyretmektedir.

3.6.2. Kültürel Ekonomi ve Singapur

Yirminci yüzyılın sonuna doğru genel olarak Asya Pasifik bölgesinde özel olarak ise Singapur'da ekonomik gelişmenin ana eğilimleri ilk olarak kırdan ziyade kentsel ekonomik faaliyetlere evrilmesi; ikinci olarak ekonomide yüksek teknoloji ve bilgi merkezli hizmet sektörlerinin artması ve üçüncü olarak yaratıcı sektörlerin bu faaliyetler içerisindeki oranını artırması olarak tespit edilmektedir (Yusuf ve Nabeshima, 2005: 110). Yaratıcı sektörler genel olarak tasarım, mimari, moda, yazılım, film yapımcılığı, elektronik oyunlar ve yayıncılık gibi birçok sektörü kapsayan, yaratıcı düşünce merkezli, toplumun kültür ve sanat gibi 'soft' değerlerini ekonomiye dâhil eden sektörler olarak bilinmektedir. Singapur'da 2000'li yıllara doğru devlet eliyle bu sektörler yıllık milli gelirden oranını artırmıştır.

Kültürel ekonomik temel olarak bir kentin birbiri içre geçmiş küresel ekonomi içerisindeki rekabet kabiliyetini geliştirmek için sanat, teknoloji ve işletmelerini bir araya getirmek anlamına gelir. Yaratıcı endüstriler temelde üç ana sektörde yoğunlaşır: kültür-sanat, medya ve tasarım. Kültür-sanat alanı sahne sanatları, görsel sanatlar, edebiyat, fotoğrafçılık, el işleri, kütüphaneler, müzeler, galeriler, arşivler, festivaller gibi faaliyetleri kapsarken, medya radyo, televizyon yayıncılığı, dijital medya, film ve müzik gibi sektörleri içine almaktadır. Tasarım sektörleri ise reklamcılık, mimarlık, yazılım, grafik, moda ve çevre peyzajı gibi alanları kapsamaktadır. Singapur hükümeti tüm bu sektörlerin milli gelirden 2004 yılında %4 olan payını 2012 yılına kadar %6'ya yükseltmek için hedefler koymuştur. 1995'ten 2005 yılına kadar bu endüstriler kentte yıllık %8'lik oranlarla büyümüştür. 2009 yılında yaratıcı-kültürel endüstrilerde 115.000 iş kolu oluşmuş ve toplam istihdamın %3,9'u bu sektörlerde çalışır hale gelmiştir (Kong, 2012: 284).

Yaratıcı-kültürel sektörler büyük oranda yüksek teknoloji gerektiren iş alanlarıdır. Bu nedenle hem bu sektörlerde çalışan yüksek vasıflı ve yüksek ücretli yaratıcı profesyonellerden dolayı hem de bölgesel ve küresel networklere olan ihtiyaçtan dolayı yaratıcı sektörler kent merkezlerinde konumlanmaktadır (Florida, 2017). Scott'un (2008: 70) belirttiği üzere yaratıcı kültürel ekonominin sektörleri zaman-mekân maliyetlerini en aza indirmek, karşılıklı bağımlılık, sosyalleşmeye olan ihtiyaç ve piyasa hareketlilikleri gibi çeşitli sebeplerden ötürü büyük ölçüde yığılma eğilimi taşımaktadır. Belirli bir bölgede veya mekânda bir araya gelen, biriken veya sıkışan yaratıcı-kültürel endüstriler yaratıcı alanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla bu sektörlerin yükselişe geçtiği alanlarda eş zamanlı olarak kentsel bir dönüşüm de yaşanmaktadır.

Singapur kenti Asya kentleri içerisinde, yaratıcı sektörleri kazanma ve artırma sürecinde bölgenin en aktif kentidir. Hükümet ve özel girişimci ortaklığıyla gelişen bu sektörler milli gelirden birçok imalat üretiminden daha fazla orana sahiptir. Özellikle yayıncılık, medya, eğlence ve tasarım alanlarında bölgenin en önde gelen kentidir. Singapur hükümeti One North ve Esplanade gibi kent bölgeleri aracılığıyla kentte yaratıcı sektörler için büyük sermayeler yatırmıştır. Kenti de bu yönde dönüştürme çalışmaları aynı zamanda Singapur kentinin bu sektörlerde de Batı Avrupa ve Amerika kentleri ile rekabetini sürdürme politikalarının bir parçasıdır. Bir diğer yönden ise bütün yeni ekonomik süreçlerin başlıca sürükleyicisi ve motor gücü sayılan yaratıcı sınıfı kente çekmek ve kentte tutmaktır (Yusuf ve Nabeshima, 2005: 114).

Landry'e göre One-North gibi devasa projeler yaratıcı kent modeli açısından önemlidir. Bir milyar dolarlık bir yatırımla Bilim, Teknoloji ve Araştırma Kurumu tarafından inşa edilen 200 hektarlık bir alana yayılan bu proje 'hard ve soft' altyapıların başarılı bir şekilde bir araya getirildiği ve Singapur kenti için özgül değeri olan ender bir projedir. One-North bölgesinin iki temel noktası mevcuttur: Biopolis ve Fusionopolis/Media Merkezi. Elektronikten tıba mühendislikten biyoteknolojiye kadar birçok alanda binlerce kişiye hem iş hem yaşam alanı sunmaktadır. Bunun yanında, yeşil alanları, olgun ağaçları ve dolambaçlı yolları, ofis binaları, kültür ve konferans merkezleri ve eğlence alanları ile bu proje yaşamak ve çalışmak için çok

özel ve yaratıcı bir yer sunmaktadır. Bu tür alanlar Singapur'da yaratıcı-kültürel ekonomilerin kuluçkalandığı en önemli mekânlardır (Landry, 2006: 355).

Bunun yanında, yaratıcı-kültürel ekonominin kent içinde etkili olması değer yaratımı ile yakından ilişkilidir. Bu tür ekonomik faaliyetler iş gücünün fazla ve ucuz olmasını önemseyen kitle üretimi ekonomisinden farklı olarak, iş gücünün kalitesine odaklanırlar. Tüm dünyadan yenilikçi, yaratıcı, yüksek vasıflı ve yüksek eğitilmiş profesyonelleri kente çekmek gerekmektedir. Dolayısıyla cazip bir kentsel çevre bu sınıf için son derece önemlidir. Kentte yaratıcı bir 'sosyal çevre (milieu)' inşa etmek bu stratejilerin temel hedefidir. Kültürel ekonomi Singapur'da bu anlamda bir değer yaratım aracı olarak kullanılmakta ve 'yaratıcı sınıfı' kente çekmeye çalışmaktadır. Bu amaçla kentte var olan birçok emtia sanatçılar ve tasarımcılar için çalışma ve yaşam alanları olarak stüdyo ofislere dönüştürülmüştür. Workloft@Chip Bee ve Workloft@Wessex gibi projeler bunun önemli örneklerindendir. Bunun yanında, Mount Sophia'da bulunan, eski bir okul binasından kültür ve sanat faaliyetleri alanına dönüştürülen sanat merkezi kurulmuştur. Yaratıcı sınıf için hem iş hem konut alanı sunabilen bu alanlardan Soho@Central ise baştan inşa edilmiştir. 2008'de inşa edilen Mediapolis ise kentin medya merkezi ve yaratıcı sınıfların yoğunlaştığı alan olarak bilinmektedir²² (Kong, 2012: 285).

Kültürel ekonominin ham maddesi yaratıcılıktır. Ülkeye yeteneği ve yaratıcılığı çekmek için en önemli araçlardan biri ise üniversitelerdir. Dünya çapında üniversiteler yalnızca dünyanın en yetenekli ve zeki öğrencilerini çekmekle kalmazlar; aynı zamanda kent ekonomisi ile entegre olarak sosyal sermaye ve network imkânlarıyla yaratıcı endüstrilerin gelişmesine yardımcı olurlar (Chang, 2000: 116). Asya üniversiteleri henüz ölçek, kalite, rekabet, açıklık ve akademik özgürlük bakımından görece yetersiz olsalar da, Singapur kentinin de küresel çapta yetenek toplamak amacıyla 'world-class' üniversiteler açtığı görülmektedir. Singapur kenti devlet politikalarını hazırlamak ve geliştirmek, gelişmiş ülkelerden bilgi ve teknoloji almak ve takibini yapmak ve yeni ekonomi için gerekli yeni bilgi, teknoloji ve iş gücünü üretmek amacıyla geleneksel eğitim kurumlarının yerine 'girişimci üniversiteler'

²² Bu tür projeler Singapur'da medya, teknoloji, kültür ve ekonomi alanlarını birleştirme ve yetenekli öğrencileri yetiştirme amacıyla planlanan projelerdir.

açmaya başlamıştır. İlk olarak 1905 yılında kurulan ve hükümetin en fazla eğitim harcaması yaptığı, ekonomiye bilgi ve teknolojiyi en fazla sunan, ülkenin en büyük patent merkezi olan ve ülkenin katma değerini artıran Milli Singapur Üniversitesi yanında, ülkede 1990'dan sonra kurulan en önde gelen üniversiteler Nanyang Teknik Üniversitesi ve Singapur Yönetim Üniversitesi'dir. Bunun yanında Singapur hükümeti uluslararası birçok üniversiteyi ülkesine davet etmektedir. Bunun yanında, 2008 yılında açılan Sanat Okulu, Higher Art and Higher Music gibi kurumlar Singapurluların kendilerini sanatsal açıdan keşfetmeleri ve geliştirmeleri için imkânlar yaratmıştır (Wong, Ho ve Singh, 2007; Kong, 2012: 287).

3.6.3. Singapur: Garden City

Günümüz kentlerinin yaratıcı kent sıfatını elde etmek için dikkate alması gereken önemli bir husus da kentin doğa ve çevre ile kurduğu ilişkidir. Yaratıcı kentler kentsel çevre ile modern kent modellerinde görüldüğü gibi rasyonel, araçsal ve hesapçı-çıkarıcı bir yaklaşımdan kaçınarak daha çevreci, doğa dostu bir ilişki kurmaktadır. Toplumsal yaşamın soyut, duygusal ve zihinsel yanlarına odaklanarak bir kent yaratmak istemesi gibi, kentin yeşil ile barışmasını ve kent-doğa ilişkisini iyileştirmesi öncelikli hedefleri arasındadır. Bu bağlamda Singapur kenti, genel olarak dünyanın en başarılı kentleri arasında değerlendirilmektedir.

Landry, Singapur'un ilk olarak temizliği ile bilindiğini dile getirmektedir (2006: 350). Kente ilk göze çarpanlardan biri kentin yeşil ve temiz görüntüsüdür. Singapur'un yüksek yoğunluklu nüfusundan ötürü diğer kentlerde görüldüğü gibi binalar, iş merkezleri ile dolu bir fiziksel altyapı yoğunluğu olması beklenirken, tam aksine, kent yeşil alanlar, ağaçlı yollar ve parklar ile kaplıdır. Kentin simgesel yerleri büyük mimari yapılardan ziyade özenle düzenlenmiş yeşil alanlardır. Singapur'un ağaç, doğa ve yeşil ile kurduğu bu özgün ilişki hem kenti Seul, Londra, Tokyo, New York gibi diğer dünya kentlerinden ayırırken hem de kaliteli bir kent hayatının önemli etkenlerinden birisi olarak görülmektedir (Yok, 2017: 177). Öyle ki Singapurlular, sahip oldukları küçük, yeşil ve yaşam dostu kentlerinin yaşanabilirliğini sürdürmek ve kentin ömrünü uzatmak için doğaya zarar veren ulaşım araçlarının kullanımını azaltmaya çalışarak

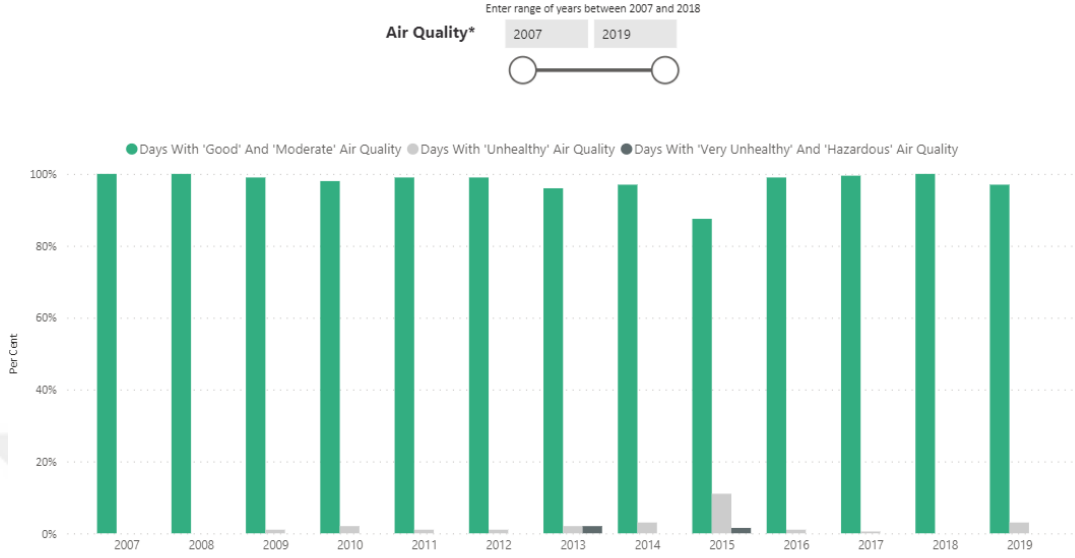
dünyada otomobil kullanımını sıfıra indirme hedefini açıklayan ilk halk olmuştur (Mahbubani, 2017: 311).

Singapur kilometre başına düşen yoğun nüfusuna rağmen %40 yeşillenme oranı ile diğer kalabalık kentlerden ayrılmaktadır. Singapur tam bağımsızlığını kazanmasından itibaren genç bir ulus olarak önemli politik, ekonomik ve çevresel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Konut yetersizliği, fabrika atıkları yüzünden temiz su yetersizliği gibi sorunların yanında Singapur, 1960'lı yıllarda Güney Asya'nın en geniş gecekondu alanlarına sahip ülkesi olarak bilinmekteydi (Yuen, 1996). Yok'a göre Singapur, sanayileşme tesisleriyle 'önce kirlet, sonra temizle' yolunu izleyen ve kentte önemli kirlilik sorunlarıyla karşılaşan Batı Avrupa kentlerinin aksine, kentte yeni ekonomik faaliyetler ile ortaya çıkabilecek yeşil alan yetersizliği, hava ve su kirliliği gibi sorunlarını öngörüp kirliliği kontrol ederek kentin doğa ve yeşil ile birlikte gelişmesini sistematik bir şekilde planlamıştır. Bu planlamada kentin lideri Kuwan Yew'in büyük rolü olduğunu savunan Yok, Yew'in Singapur'u diğer Üçüncü Dünya ülkelerinden ayırarak 'temiz ve yeşil bir kent' inşa etmeyi ikincil bir amaç olarak görmediğini, başından beri modernleşme politikalarıyla iç içe geçirdiğini dile getirmektedir (2017: 181).

Singapur kenti inşa edilirken dikkate alınan yeşil ve doğa, kentte yaşam kalitesini artırmaktadır. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, kentte yıl boyu "iyi ve ılıman" bir hava kalitesi görülmektedir. Kentin hava kalitesi diğer sanayi kentlerine oranla oldukça yüksek ve %100'e yakın bir niteliğe sahiptir. Bunun sonucu olarak, Singapur'da ortalama yaşam beklentisi 2020 verilerine göre kadınlarda 86,1 ve erkeklerde 81,5 olarak kaydedilmiştir.²³ Dünya ortalamasının üstünde seyreden bu yüksek yaşam beklentisi, ülkenin genel refahı, tıp alanındaki teknolojik gelişmeler ve kentin hava kalitesiyle yakından ilişkilidir.

²³ Singapore Department of Statistics, Deaths and Life Expectancy, 2000-2020.

Tablo 7: Singapur'da Hava Kalitesi Oranları

Singapur kentin yeşillendirilmesi yönünde aldığı uzun vadeli ve sistematik kararlar sonucunda dünyanın hem en gelişmiş küresel merkezlerinden birisi hem de sınırlarında yeşili en çok barındıran kentlerinden birisi haline gelmiştir. Dolayısıyla Singapur 'Garden City' veya 'Green City' olarak adlandırılmaktadır. Kentin doğa ile kurduğu bu ilişki, Singapur'u belki de yaratıcı kentler sıralamasında en üst sıralara taşıyan faktörlerden en önemlisidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Singapur kenti, geçirdiği dönüşümler, yeniden yapılanmalar ve aynı zamanda izlediği yöntemler ve kabullendiği stratejiler dolayısıyla 21.yüzyıl kentini sembolize etmektedir. Geleneksel dönemde Güney Asya’da bir transit ticaret merkezi ve antrepo olarak işleyen kent, modern kolonyal dönemde Thomas Raffles tarafından yapılan hamlelerle hem dünya ticaretinin hem de İngiliz devletinin elinde tuttuğu ticaret ağının önemli bir kolonyal merkezi olmuştur. Ancak Singapur kenti için geleneksel dönem ve sömürge dönemi tam bağımsızlığını kazanana kadar bir “pre-Singapur” olarak düşünülebilir. Singapur’un siyasal, ekonomik ve kentsel tarihini, klasik bir dikotomi kurmak gibi görünse de, 1965 yılında sıfırlayabiliriz. Kent, bu tarihte dünya önünde bir İngiliz sömürgesi olarak üstlendiği “edilgen” rolü terk etmiş ve dünya siyaset, ekonomi ve kültür sahnesinde bir “aktör” olmaya başlamıştır. Böyle bir tarihsel tasnif ve mübalağaya meyleden dil, bir “Singapur efsanesi” yaratabilir ancak bu dili daha dengeli kullanarak bu kent özelinde en azından diğer sosyal bilimcilere istinaden bir “mucizeden” bahsedebiliriz.

Singapur örneğinde tartışılan ve bu kenti önemli bir küresel merkez haline getiren temel süreçler öncelikle kapitalizmin yeni formudur. 1973 krizi sonrasında, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin sanayisizleşme politikaları geliştirmesi, liberal politikaların yeniden benimsenmesi ve hızla yükselen uluslararasılaşma ve küreselleşme yeni bir sosyo-ekonomik sistem inşasına neden olmuştur. Bu dönemde gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri, finansın ulus devlet sınırlarını aşır küresel bir zeminde akış yapmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, klasik Fordist, kitlesel ve tek biçimli üretimden bilgi odaklı, esnek ve kişiselleştirilmiş üretim yöntemlerine geçiş mümkün hale gelmiş ve çağın ekonomisi “bilgi ekonomisi” olarak revize edilmiştir. Başta Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentleri olmak üzere bu dönemde gelişen birçok kent bu yeni uluslararası, küresel, esnek ve bilgi merkezli “akışların” merkezi haline gelmiştir. 21.yüzyıl kent yapılanması ise başta ekonomik yeniden yapılanmanın ve ardından politik ve kültürel revizyonların bir sonucu olarak dönüşüm geçirmiştir. En başta, kentin gelişimini dürtüleyen temel faktör kentin “konumu” olmaktan çıkmış ve kentin “kalitesi” önem kazanmıştır. Bu “kent kalitesi” çok boyutlu düşünülmelidir;

kentin gerek altyapısı gerekse sanat ve kültür merkezleri veya kamusal alanlar iyi düşünölmüş, iyi planlanmış ve cezbedici olmalıdır. Bu dönüşümün önemli nedenleri arasında post-modern tasarım ve mimari eğilimlerinin önemli bir etkisi söz konusudur. Kitlesel, teknik ve rasyonel planlamadan tekil, yerel ve kişisel olana geçiş kenti farklılıkların ve küçük ölçekli detayların bir araya geldiğı bir “kolaj” haline getirmiştir. Dolayısıyla, 21.yüzyıla doğru kentsel tasarım, mimari ve planlamada geçmiş dönemlerden önemli kopuşlar gerçekleşmiştir.

21.yüzyıla doğru kentlerin dönüşümünde belirleyici olan iki temel faktör vardır ki birincisi küreselleşme süreçleridir. Modern dönemde uzam yani mekân ‘herhangi bir yüz yüze etkileşim biçiminden konum olarak uzak, namevcut kişiler arasındaki gelişmiş ilişkilerden ve oldukça uzak toplumsal etkilerden fazlaca etkilenerek’ biçimlenir. Giddens’in “zaman-uzam uzaklaşması” olarak tanımladığı bu durum, 21.yüzyıla doğru hem ivmesini hem de kentler üzerinde etkisini artırmıştır. Bu anlamda, küreselleşme kentsel mekânı, ait olduğu yerel bağlamdan koparmış ve kentleri giderek daha fazla “küresel” olandan etkilenen bir nesne haline getirmiştir. Günümüz kentleri küresel olaylar karşısında bugün daha fazla esnemekte ve küresel akışlar doğrultusunda konumlanmaktadır. Çalışmada incelenen ve 21.yüzyıl kent kuramları açısından kritik bir önemi olan “küresel kentler” ve “dünya kenti” tartışmaları 21.yüzyıl kentlerinin gerek ekonomik gerek siyasal gerek kültürel küresel akışlar karşısında aldığı tavra ışık tutmaktadır. Bir başka açıdan ise, çağdaş kentler bütün küresel süreçleri ve akışları “inşa eden” ve kimi zaman ulus-devletlerden daha güçlü olan önemli bir aktör haline gelmiştir.

Çağdaş kenti kuran ikinci faktör ise kentlerin kültür ile kurduğu yeni ilişkidir. 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl sonlarına doğru kentsel mekân bir bakıma kültürel, sanatsal ve geleneksel olanı kentsel hiyerarşide ikincil konuma itmişti. Asıl olan kitlesel üretim ve ekonomik verimlilikti. Ancak 21.yüzyıla doğru kültürel ve sanatsal faaliyet ve merkezleri sembolize eden mekânsal figürler kentin merkezi alanlarına yerleşmeye başlamıştır. Yaratıcı kent kavramı en başta “soft altyapılar” olarak nitelendirilen toplumsal özelliklerin kentte daha görünür kılınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Başka bir ifadeyle, yaratıcı kentler, kentlerin tek boyutlu –genellikle ekonomik ve işlevsel- olarak tasarlanmasına ve buna indirgenmesine karşı çıkarak kentlerin çok

boyutlu, çok aktörlü ve çok disiplinli bir yöntemle yeniden “inşa edilmesine” yoğunlaşmaktadır. Burada kentsel mekânı ve kentsel manzarayı belirleyen aktörlerin yalnızca ekonomik aktörler veya siyaset olamayacağına ancak kentte yaşayan tüm grupları sürece dâhil edebilecek bir “arabulucu” önderliğinde kentsel faaliyetlerin planlanması ve idare edilmesine güçlü bir vurgu vardır. Aynı zamanda, kentlerin teknokratik, rasyonel, bürokratik ve araçsallaştırılmış olarak “hard altyapılar” etrafında örgütlenmesine karşı çıkmakta ve kentin esnek ve kişisel olabileceğine dikkat çekmektedir. Kentsel gelişmenin kültür, sanat ve entelektüel birikimlerin kentsel süreçlere katılımcı olarak dâhil edilerek başarılabileceğine inanmaktadır. Dolayısıyla yaratıcı kentler 21.yüzyılda teklif ettiği kentsel model bakımından içerisinde bir kopuş barındıran ve aynı zamanda kentsel başarı için yeni bir yol çizen çağdaş bir paradigma teklif etmektedir.

Dünya çapında yaratıcı kent modelini benimseyen ve bu yönde uygulamalar gerçekleştiren çok sayıda yerel ve merkezi yönetim mevcuttur. New York, Londra, Berlin, Paris, Tokyo ve Pekin gibi kentler 21.yüzyılda kentlerin üzerine düşen tüm sorumlulukları en yüksek düzeyde hayata geçiren ve küresel kentsel hiyerarşide en tepede yer alan kentlerdir. Bu kentler küresel kent, dünya kenti veya yaratıcı kent nitelermelerinin hepsini taşımaktadırlar. Yaygın bilinen kentlerin dışında, Singapur tüm bu “çağdaş kent olma” süreçlerini görece dar bir zamanda başarmış ve önemli bir küresel merkez ve yaratıcı kent örneği meydana getirmiş bir kenttir. Büyük ölçüde Çinli nüfusa sahip kent, 1965 yılında tam bağımsız bir kent devleti sıfatını kazandıktan sonra sırasıyla bir sanayi kenti, dünya kenti, küresel kent ve yaratıcı kent olmuştur. Elbette Singapur için bu süreçler tamamlanmış ve biri bitince diğeri başlayan parçalanmış bir yapıya sahip değildir; eş zamanlı olarak bu süreçler iç içe geçmekte ve bu modeller gelişimini sürdürmektedir. Singapur, bir Güney Asya kent devleti olarak, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinden hem tarihsel tecrübe hem modernleşme yöntemleri hem de icra edilen kentsel paradigmlar açısından farklılık göstermektedir.

Singapur 1965 sonrasında benimsediği ithal ikameci sanayileşme modeli ile küresel yatırımları ülkeye çekmeyi başarmış ancak kısa zamanda yönünü yeni kapitalist ekonomik faaliyetlere kaydırarak kenti küresel finans ve bankacılık merkezi haline

getirmiştir. Burada önemli bir nokta tüm bu süreçlerin Halk Hareketi Partisi iktidarıyla devlet merkezli olarak sürdürülmesidir. Merkezi hükümet yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde kentsel yönetimden ziyade “kent girişimciliği” metodunu benimsemektedir. Singapur yönetimine ait bu gelişme kenti kısa zamanda küresel bir destinasyon haline getirmiştir. Özellikle 1980 sonrasında Singapur profesyonel hizmet işlerinin yoğunlukta olduğu, bilgi ve yüksek teknoloji şirketlerinin yoğunlaştığı ve hem sektörel dağılımın hem istihdamın yeni kapitalizm kapsamında değiştiği bir küresel ve bölgesel merkeze evrilmiştir. Bunun önemli göstergeleri arasında ülkede faaliyete başlayan hizmet sektörü işleri, yeni açılan yüksek teknoloji ve bilgi merkezli iş yerleri, ülkede istihdamdaki payı hızla artan profesyonel çalışanlar, azalan mavi yakalı işçiler ve sanatsal/kültürel sektörlerde artan iş kolu gibi gelişmeler sayılabilir. Bu gelişmeler Singapur’u bölgesel ve küresel bir merkez haline getirmiştir.

Singapur kenti yeniden kuruluş veya yenilenme aşamalarında küresel bir kent olma stratejisinden sonra, 1990’lı yıllar ile birlikte ikinci aşama olarak yaratıcı kent modelini benimsemiştir. Yaratıcı sektörlerin ekonomideki sektörel dağılımı ve istihdamdaki yerlerinin artışı ve kentin bu yönde yeniden tasarlanmaya başlaması bunun bir işaretidir. Singapur genel itibari ile yaratıcı kent olma sürecinde, küresel sermaye ve yatırımları çekmek için rekabetçi bir ekonomi; doğal kaynaklar, su ve arazi bakımından fakir olan kentin hayatta kalabilmesi için sürdürülebilir bir çevre ve kentte yaşayanlar için ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik olarak kaliteli bir yaşam sunma amaçlarını gütmüştür. Bu dönemden itibaren, kentin sanatsal ve kültürel faaliyetler ile kurduğu ilişki, yaratıcı sektörlerin ekonomik alandaki etkinliğini artırması ile birlikte gelişmiş ve Singapur inşa ettiği “kent rönesansı” sonucu “kültürel bir başkent” haline gelmiştir. Burada Singapur kenti için tespit edilen temel sorunlardan birisi kentin, sömürge geçmişinden ötürü köklü ve yerleşik bir kültürel birikime sahip olmayışıdır. Bunu aşmak için ülke yönetimi ulusal kültür ve eğitim süreçlerinde Çin kültürünü merkez kültür olarak benimsemiştir. Ancak şu noktayı tekrar vurgulamak gerekir ki yaratıcı sektörler simgesel ve mekânsal kültürel değerlerin yanında tasarım, mimari, moda, sinema, müzik, resim ve tiyatro gibi üretilebilecek kültürel faaliyetleri de içerdiği için, bir bakıma Singapur bunların üretiminde ve kente yansıtılmasında önemli bir aşama kaydetmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren, Singapur hükümeti tüm yaratıcı sektörlerin milli gelirde 2004 yılında %4 olan payını 2012 yılına kadar %6'ya yükseltmek için hedefler koymuştur. 1995'ten 2005 yılına kadar bu endüstriler kentte yıllık %8'lik oranlarla büyümüştür. 2009 yılında yaratıcı-kültürel endüstrilerde 115.000 iş kolu oluşmuş ve toplam istihdamın %3,9'u bu sektörlerde çalışır hale gelmiştir. Bu gelişmeler hem ekonomik hem kentsel tasarım açısından Singapur'un yaratıcı sektörler aracılığıyla yaratıcı bir kent olma sürecine dâhil olduğunu göstermektedir. Yaratıcı kültürel ekonominin sektörleri zaman-mekân maliyetlerini en aza indirmek, karşılıklı bağımlılık, sosyalleşmeye olan ihtiyaç ve piyasa hareketlilikleri gibi çeşitli sebeplerden ötürü büyük ölçüde yığılma eğilimi taşımakta ve belirli bir bölgede veya mekânda bir araya gelen, biriken veya sıkışan yaratıcı-kültürel endüstriler yaratıcı alanlara ihtiyaç duymaktadır. Singapur kent içerisinde geliştirdiği çeşitli mega-projeler ve Wall Street'i andıracak sokak, cadde ve mahalleler inşa ettiği için bu yığılma ve yaratıcı alan oluşturma hedefini büyük oranda geliştirmektedir.

Sonuç olarak, 20.yüzyılın sonuna doğru keskin bir yeniden yapılanma sürecine giren ekonomik, siyasal ve kültürel alanlar 21.yüzyılın ilk çeyreğinde bu eğilimi sürdürmektedirler. 20.yüzyılın sonunda ve ilk çeyreğinde yeni kapitalist ilişkiler, neo-liberal devlet politikaları, çoğulcu kültür ve özellikle yaratıcı endüstriler kentsel manzaraları dönüştürmüş ve yeni tip bir başkentler zinciri yaratmıştır. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika tecrübelerinden uzakta, Asya'da yeni kapitalistleşme ve kentleşme süreçleri farklı bir yol izlemiş ve özgün bir örnek ortaya çıkarmıştır. Singapur, bir kent devleti olarak, önce küresel bir merkez ardından yaratıcı bir küresel merkez olma yolunda önemli aşamalardan geçmiştir.

KAYNAKÇA

- Abshire, J.E.: 2011 **The History of Singapore**. California, Greenwood.
- Albertsen, N.: 1988 “Postmodernism, post-fordism and critical social theory”, **Environment and Planning D: Society and Space**, 6, 339-365.
- Appadurai, A.: 1990 “Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy””, **Theory, Culture & Society**, 7, 295-310.
- Baran, P., Sweezy, P.: 1968 **Monopoly Capital, An Essay on the American Economic and Social Order**, New York, Modern Reader Paperbacks.
- Baudelaire, C.: 2020 **Paris Sıkıntısı**, Çev. Tahsin Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baum, S.: 1999 “Social Transformations in the Global City: Singapore”, **Urban Studies**, 36/7, 1095-1117.
- Bauman, Z.: 2017 **Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı.
- Bauman, Z.: 2019 **Akışkan Modernite**, Çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul, Ayrıntı.
- Beck, U.: 2019 **Risk Toplumu, Başka Bir Modernliğe Doğru**, Çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan, İstanbul, İthaki.
- Bell, D., de-Shalit, A.: 2011 **The Spirit of Cities, Why the Identity of a City Matters in a Global Age**, New Jersey, Princeton University Press.
- Bell, D.: 1973 **The Coming of the Post-Industrial Society**. New York, Basic Books.
- Bell, D.: 2001 **The End of Ideology, On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties**, New York, Harvard University Press.
- Benjamin, W.: 2008 **Son Bakışta Aşk**, Çev. Nurdan Gürbilek, Yapı Kredi Yayınları.

- Benjamin, W.: 2020 **Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin’de Çocukluk**, Çev. Tevfik Turan, Yapı Kredi Yayınları.
- Boom, N.: 2017 “Rebalancing the Creative City After 20 Years of Debate”, **New Urban Studies**, Ed. Hannigan, J. and Richard, G., London, Sage, s. 357-370.
- Burgess, E. W.: 2018 “Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş”, Çev. Pınar Karababa Kayalığıl, **Şehir, Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Ed. Park, R. E. ve Burgess, E. W, Ankara, Heretik, s. 89-106.
- Calvino, I.: 2021 **Görünmez Kentler**, Çev. Işıl Saatçioğlu, Yapı Kredi Yayınları.
- Castells, M.: 1996 **The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process**. Oxford, Blackwell Publishers.
- Castells, M.: 2013 **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt I: Ağ Toplumunun Yükselişi**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chang, T. C.: 2000 “Renaissance Revisited: Singapore as a Global City for the Arts”, **International Journal of Urban and Regional Research**, 24/4, 818-831.
- Chang, T.C., Lee, W. K.: 2003 “Renaissance City Singapore: a Study of Art Spaces”, **Area**, 35/2, 128-141.
- Choe, A.F.C.: 2017 “The Early Years of Nation-Building: Reflections on Singapore’s Urban History”, **50 Years of Urban Planning in Singapore**, Ed. Kiang, H.C., Singapore, World Scientific, s. 3-22.

- Chong, H.K.: 2017 “Era of Globalization: Singapore’s New Urban Economy and the Rise of a World Asian City”, **50 Years of Urban Planning in Singapore**, Ed. Kiang, H.C., Singapore, World Scientific, s. 273-286.
- Chor, G.H., Kiang, H.C.: 2017 “Shaping Singapore’s Cityscape through Urban Design”, **50 Years of Urban Planning in Singapore**, Ed. Kiang, H.C., Singapore, World Scientific, s. 211-234.
- Chye, K.T., Guo, R.: 2017 “Making Singapore a Livable and Sustainable City: Our Urban Systems Approach”, **50 Years of Urban Planning in Singapore**, Ed. Kiang, H.C., Singapore, World Scientific, s. 81-100.
- Clark, D.: 2003 **Urban World/Global City**. London, Routledge.
- Clark, T.N.: 2004 “The City as an Entertainment Machine”, **Urban Policy**, 9, 1-17.
- Cohen, D.: 2009 **Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği**, Çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, İletişim.
- Çalışkan, Z.: 2020 **Nasıl Başardılar? Singapur**, İstanbul, Maviçatı Yayınları.
- Dobbs, S., Loh, K.S.: 2021 “The Origins of Urban Renewal in Singapore: A Transnational History”, **Journal of Urban History**, 1-25.
- Drucker, P.: 1993 **Post-capitalist Society**. California, Butterworth Heinemann.

- Dumenil, G., Levy, D.: 2005 “The Neoliberal (Counter-) Revolution”, **Neoliberalism, A Critical Reader**, Ed. Saad-Filho, A. ve Johnston, D., London, Pluto Press, s. 10-11.
- Edquist, C.: 1997 “Systems of Innovation Approaches, Their Emergence and Characteristics”, **Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations**, Ed. Edquist, C., London, Printer, s. 1-35.
- Evans, G.: 2001 **Cultural Planning: an Urban Renaissance?**, London, Routledge.
- Evans, G.: 2017 “Creative Cities – An International Perspective”, **New Urban Studies**, Ed. Hannigan, J. and Richard, G., London, Sage, s. 311-329
- Fisher, E.: 2010 **Media and New Capitalism in the Digital Age**, New York, Palgrave Macmillan.
- Florida, R., Adler, P., Mellander, C.: 2017 “The city as innovation machine”, **Regional Studies**, 51/1, 86-96.
- Florida, R.: 2002 **The Rise of the Creative Class**, New York, Basic Books.
- Florida, R.: 2005 **Cities and the Creative Class**, New York, Routledge.
- Florida, R.: 2011 **Yaratıcı Sınıf Adres Değiştiriyor, Yetenek için Küresel Rekabet**, Çev. Zeynep Kökkaya Chalar, İstanbul, MediaCat.
- Florida, R.: 2017 **The New Urban Crisis**, New York, Basic Books.

- Friedmann, J.: 1986 “The World City Hypothesis”, **Development and Change**, (SAGE, London), 17, 69-83.
- Giddens, A.: 2020 **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı.
- Gottdiener, M., Hutchison, R.: 2011 **The New Urban Sociology**. Philadelphia, Westview Books.
- Hall, P., Castells, M.: 1994 **Technopoles of the World, The Making of Twentieth-first-century Industrial Complexes**, London, Routledge.
- Hall, P.: 1966 **The world cities**, New York, St. Martin’s Press.
- Hall, P.: 1998 **Cities in Civilization**, New York, Pantheon.
- Hall, S.: 1988 “Brave New World”, **Marxism Today**, October, 24-29.
- Hannigan, J.: 1998 **Fantasy City**, London, Routledge.
- Harvey, D.: 1989 “From managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, **Geografiska Annaler**, 71/1, 3-17.
- Harvey, D.: 2012 **Sermayenin Mekânları, Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, Çev. Başak Kıcı, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Harvey, D.: 2015 **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, Çev. Aylin Onocak, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Harvey, D.: 2019 **Postmodernliğin Durumu**, Çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis.
- Hiroshi, S., Hitoshi, H.: 1999 **Japan and Singapore in the World Economy**, London, Routledge.

- Hobsbawm, E. J.: 2018 **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev. Abdullah Ersoy, Ankara, Dost.
- Huat, C.B.: 2011 “Singapore as Model: Planning Innovations, Knowledge Experts”, **Worlding Cities, Asian Experiments and the Art of Being Global**, Ed. Roy, A. ve Ong, A., w.place, s. 29-54.
- Ismail, A.: 2013 “The Hybrid Outcome of Urban Change: Global city, Polarized City”, **Journal of Culture, Politics and Innovation**, 1, 1-36.
- Jacobs, J.: 1970 **The Economy of Cities**, New York, Vintage Books.
- Jacobs, J.: 2017 **Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı**, Çev. Bülent Doğan, İstanbul, Metis.
- Jencks, C. A.: 1977 **The language of Post-Modern Architecture**, New York, Rizzoli Int. Publications.
- Jensen, R.: 1967 “Urban Renewal and Housing in Singapore”, **The Town Planning Review**, 38/2, 115-131.
- Kawasaki, K.: 2010 “Singapore: A Creative City, Global Cultural Policies and New Cosmopolitanism”, **The Annals of Japan Association for Urban Sociology**, 28, 75-89.
- Kawasaki, K.: 2013 “Singapore as a Creative City in Globalisation: Cultural Policies and New Cosmopolitanisms”, **Journal of Global Media Studies**, 12, 31-40.
- Ke, W., Wei, K.K.: 2004 “Successful E-Government in Singapore”, **Communications of the ACM**, 47/6, 95-99.

- Kong, L.: 2012 Ambitions of a Global City: Arts, Culture and Creative Economy in ‘Post-Crisis’ Singapore, **International Journal of Cultural Policy**, 18/3, 279-294.
- Landry, C., Bianchini, F.: 1995 **The Creative City**, London, Demos.
- Landry, C.: 2000 **The Creative City, A Toolkit for Urban Innovators**, London, Earthscan.
- Landry, C.: 2006 **The Art of City-Making**, London, Earthscan.
- Landry, C.: 2008 **The Intercultural City, Planning for Diversity Advantage**, London, Earthscan.
- Lash, S., Urry, J.: 1987 **The End of Organized Capitalism**, Cambridge, Polity Press.
- Lash, S., Urry, J.: 1994 **Economies of Signs and Space**, London, Sage.
- Lau, A.: 2005 “Nation-Building and the Singapore Story: Some Issues in the Study of Comtemporary Singaapore History”, **Nation-Building: Five Southeast Asian Histories**, Ed. Gungwu, W., Singapore, Iseas Publications, s. 221-250.
- Lefebvre, H.: 2011 **Mekânın Üretimi**, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H.: 2014 **Kentsel Devrim**, Çev. Selim Sezer, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Low, L., Kuo, E.C.Y.: 1999 “Towards an Information Society in a Developed Nation”, **Singapore: Towards a Developed Status**, Ed. Low, L., Singapore, Oxford University Press, s. 37-65.

- Lundvall, B. A., Johnson, B.: 1994 “The learning economy”, **Journal of Industrial Studies**, IV, 23-42.
- Mahbubani, K.: 2017 “Singapore: The Smartest city on Our Planet”, **50 Years of Urban Planning in Singapore**, Ed. Kiang, H.C., Singapore, World Scientific, 311-313.
- Mandel, E.: 1976 **Late Capitalism**, London, Lowe and Brydone.
- Mumford, L.: 2019 **Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği**, Çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun, İstanbul: Ayrıntı.
- O’Loughlin, J., Friedrichs, J.: 1996 **Social Polarization in Post-Industrial Metropolises**, Berlin, Walter de Gruyter.
- Olds, K., Yeung, H.: 2004 “Pathways to Global City Formation: A View from the Developmental City-state of Singapore”, **Review of International Political Economy**, 11/3, 489-521.
- Olds, K.: 1995 “Globalization and the Production of New Urban Spaces: Pacific Rim Mega-projects in the Late 20th Century”, **Environment and Planning A**, 27, 1713-1743.
- Park, R.E., Burgess, E. W.: 2018 **Şehir, Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Çev. Pınar Karababa Kayalığıl, Ankara, Heretik.
- Parker, G.: 2004 **Sovereign City, The City-State Through History**, London, Reaktion Books.

- Peck, J.: 2005 “*Struggling with the Creative Class*”, **International Journal of Urban and Regional Research**, 29/4, 740-770.
- Piore, M., Sabel, C.: 1984 **The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity**, New York, Basic Books.
- Pratt, A. C., Jeffcutt, P.: 2009 “Creativity, Innovation and the Cultural Economy: Snake Oil for the Twenty-first Century?”, **Creativity, Innovation and the Cultural Economy**, Ed. Pratt, A. C., Jeffcutt, P., London, Routledge, s. 1-19.
- Pratt, A. C.: 2008 “Creative Cities: The Cultural Industries and the Creative Class”, **Geografiska Annaler Series B-Human Geography**, 90/2, 107-117.
- Raban, J.: 1974 **Soft City**, London, Picador Classic.
- Rex, J., Moore, R.: 1967 **Race, Community and Conflict**, London, Oxford University Press.
- Rodan, G.: 2016 “Capitalism, Inequality and Ideology in Singapore: New Challenges for the Ruling Party”, **Asian Studies Review**, 40/2, 211-230.
- Romer, P.: 1990 “Endogenous Technological Change”, **Journal of Political Economy**, 98/5, 71-102.
- Russo, M.: 1985 “Technical Change and the Industrial District: The Role of Interfirm Relations in the Growth and Transformation of Ceramic Tile Production in Italy”, **Research Policy**, 14, 329-343.

- Sassen, S.: 1991 **The Global City: New York, London, Tokyo**, Oxford, Princeton University Press.
- Sassen, S.: 2000 **Cities in a World Economy**, London, Sage.
- Sassen, S.: 2007 **A Sociology of Globalization**, New York, W.W. Norton & Company.
- Saunders, P.: 2013 **Sosyal Teori, Kentsel Sosyoloji**, Çev. Songül Doğru Getir ve Nihal Ekin Erkan, İstanbul, İdeal-Kültür Yayıncılık.
- Scott, A. J.: 1997 “The Cultural Economy of Cities”, **International Journal of Urban and Regional Research**, 21/2, 323-339.
- Scott, A. J.: 2008 **Social Economy of the Metropolis: Cognitive-Cultural Capitalism and the Global Resurgence of Cities**, New York, Oxford University Press.
- Scott, A.J., Soja, E.: 1986 “Los Angeles: Capital of the Late Twentieth Century”, **Society and Space**, 4, 249-254.
- Scott, A.J.: 2006 “Creative Cities: Conceptual Issues and Policy Questions”, **Journal of Urban Affairs**, 28/1, 1-17.
- Scott, A.J.: 2012 **A World in Emergence, Cities and Regions in the 21st Century**, Cheltenham, Edgar.
- Scott, A.J.: 2014 “Beyond the Creative City: Cognitive-Cultural Capitalism and the New Urbanism”, **Regional Studies**, 48/4, 565-578.
- Sennett, R.: 2017 **Yeni Kapitalizmin Kültürü**, Çev. Aylin Onocak, İstanbul, Ayrıntı.

- Sennett, R.: 2018 **Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri**, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul, Ayrıntı.
- Sklair, L.: 2002 **Globalization, Capitalism and Its Alternatives**, New York, Oxford University Press.
- Soja, E.: 2015 **Postmodern Coğrafyalar, Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi**, Çev. Yunus Çetin, Sel Yayıncılık.
- Sönmez, A.: 2001 **Doğu Asya ‘Mucizesi’ ve Bunalımı**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Standing, G.: 2014 **Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf**, Çev. Ergin Bulut, İstanbul, İletişim.
- Stockwell, T.: 2005 “Forging Malaysia and Singapore: Colonialism, Decolonization and Nation-Building”, **Nation-Building, Five Southeast Asian Histories**, Ed. by., Gungwu, W., Singapore, Iseas Publications, s. 191-220.
- Suner, A.: 2018 **Hong Kong-İstanbul: Şehri Şahsileştirmek**, İstanbul, Metis.
- Tai, P.: 2006 “Social Polarisation: Comparing Singapore, Hong Kong and Taipei”, **Urban Studies**, 40/10, 1737-1756.
- Thrift, N.: 2005 **Knowing Capitalism**, London, Sage Publications.
- Touraine, A.: 1971 **The Post-Industrial Society**, New York, Random House.

- Ullman, E.: 1958 "Regional Development and the Geography of Concentration", **Papers and Proceedings of the Regional Science Association**, 4, 179-198.
- Urry, J.: 1995 **Mekânları Tüketmek**, Çev. Rahmi G. Ögdül, İstanbul, Ayrıntı.
- Wallerstein, I.: 2016 **Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık**, Çev. Necmiye Alpay, İstanbul, Metis.
- Wang, J.: 2018 "Innovation and Government Intervention: A Comparison of Singapore and Hong Kong", **Research Policy**, 47, 399-412.
- Weber, A. F.: 1965 **The Growth of Cities in Nineteenth Century: A Study in Statistics**, New York, Cornell University Press.
- Wong, P., Ho, Y., Singh, A.: 2007 "Towards an 'Entrepreneurial University' Model to Support Knowledge-Based Economy: The Case of the National University of Singapore", **World Development**, 35/6, 941-958.
- Wright, E. O.: 1990 **Classes**, London, Verso Books.
- Yencken, D.: 1988 "The Creative City", **Meanjin**, 47/4, 597-608.
- Yeoh, B., Chang, T.C.: 2001 "Globalising Singapore: Debating Transnational Flows in the City", **Urban Studies**, 38 /7, 1025-1044.
- Yeoh, B.S.: 2005 "The Global Cultural City? Self-Imagineering and Politics in the (Multi)Cultural Marketplaces of South-east Asia", **Urban Studies**, 42/5-6, 945-958.

- Yok, T.P.: 2017 “*Greening Singapore: Past Achievements, Emerging Chanllenges*”. **50 Years of Urban Planning in Singapore**, Ed. by., Kiang, H.C., Singapore, World Scientific, s. 177-195.
- Yuan, L., Choo, M.: 1995 “Singapore as a global city: Strategies and key issues”, **Urban Futures**, 19, 90-96.
- Yuen, B.: 1996 “Creating the Garden City: Singapore Experience”, **Urban Studies**, 33/6, 955-970.
- Yusuf, S., Nabeshima, K.: 2005 “Creative Industries in East Asia”, **Cities**, 22/2, 109-122.
- Zukin, S.: 1980 “A Decade of the New Urban Sociology”, **Theory and Society**, 9, 575-601.
- Zukin, S.: 1989 **Loft Living, Culture and Capital in Urban Change**, New Jersey, Rutgers University Press.
- Zukin, S.: 1995 **The Cultures of Cities**, Cambridge, MA, Blackwell.
- Zukin, S.: 2020 **The Innovation Complex, Cities, Tech and the New Economy**, New York, Oxford University Press.